

รายงานฉบับสมบูรณ์

ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการ การท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

Potentiality and Needs for Tourism Planning and Management of
Local Communities in Chiang Rai Province

สุจิตราภา พันธุ์วิไล และคณะ

มิถุนายน 2550

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการ การท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

Potentiality and Needs for Tourism Planning and Management of
Local Communities in Chiang Rai Province

คณะผู้วิจัย

- นางสุจิตราภา พันธุ์ไฉ
- นายธีรเทพ ชนไมตรี

สังกัด

มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ชุดโครงการธนาคารข้อมูลเพื่อการพัฒนาและการจัดการ
การท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนกลุ่มจังหวัดล้านนา

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ท่านอธิการบดี รศ. ดร. วันชัย ศิริชนะ ที่กรุณาให้โอกาสในการทำงานวิจัย
ขอขอบคุณ รศ. ดร. มาษะ ขิตตะสังคะ ที่กรุณาส่งเสริม ชี้แนะในการทำโครงการวิจัยนี้ตั้งแต่
เริ่มแรก ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ได้ให้งบประมาณ ขอขอบคุณ
ดร. เทิดชาย ช่วยบำรุง และคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาชี้แนะและปรับแก้ไขงานวิจัย
รวมทั้งทีมงาน สกว. ที่ได้กรุณาอำนวยความสะดวกในการประสานงาน

ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้านในชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง
คือ หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ หมู่ที่ 1 ตำบลปาดัง อำเภอพาน และบ้านพญาเลาอุ อำเภอ
เทิง จังหวัดเชียงราย ที่ให้การต้อนรับทีมงานเป็นอย่างดีในการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณ คุณนวลจันทร์
หยัดน้อย ปลัดอำเภอเทิง สารวัตรตรวจคนเข้าเมืองอำเภอเชียงของ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
และสมาชิกในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทุกท่านกรุณาสละเวลาในการให้ข้อมูลต่างๆ ที่
เกี่ยวข้องและล้วนแต่เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณ หัวหน้าส่วนบริการวิจัย มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่คอยให้
ความช่วยเหลือและประสานงานให้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณอาจารย์สุพรรณิการ์ ขวัญเมือง อาจารย์
อรรธรณ จำพุด นักศึกษาสาขาการจัดการการท่องเที่ยวชั้นปีที่ 4 หลายคนที่เคยมาช่วยเก็บข้อมูล
ภาคสนาม รวมทั้ง คุณรุ่งนภา จันทวิสมบุญ ที่มีส่วนช่วยให้งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

และท้ายที่สุด ขอกราบขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงสำหรับคุณพ่อ คุณแม่ และขอขอบคุณ
สมาชิกในครอบครัวทุกคนที่ให้ความเข้าใจ กำลังใจ รวมทั้งความช่วยเหลือจนการวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้
อย่างสมบูรณ์

สุจิตราภา พันธวิไล

ธีรเทพ ชนไทร

มิถุนายน 2550

บทสรุปผู้บริหาร

รหัสโครงการ : RDG48O0035

ชื่อโครงการ: ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนใน
จังหวัดเชียงราย

หลักการและเหตุผล

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อประเทศไทยมากขึ้นอย่างรวดเร็วและอย่างเด่นชัด ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 จนรัฐบาลจัดให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ มีการกำหนดนโยบาย รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนมีการประสานงานกับภาคเอกชน อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะ ด้านการตลาดและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทั้งในประเทศไทยและ ต่างประเทศส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ

จังหวัดเชียงราย ดินแดนเหนือสุดของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพหลายด้านจนได้รับการเรียกขานว่าเป็น “ประตูทองการค้าโลก และประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้ความร่วมมือในอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) โดยเฉพาะ ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีความโดดเด่นด้วยเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ผสมผสานกับวัฒนธรรมอันหลากหลายของชาติพันธุ์และชนเผ่าบนดอยสูง เป็นอีกจังหวัดหนึ่ง ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ กันอย่างมากในแต่ละปี นำรายได้ที่เพิ่มขึ้นสู่จังหวัดเชียงรายอย่างสม่ำเสมอ แต่ พร้อมๆ กับการเจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ปัญหามากมาย ด้านรายได้ จากการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยได้รับมา ส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่เฉพาะกับผู้ประกอบการธุรกิจด้านท่องเที่ยวเป็นหลัก ยังไม่กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ ดูเหมือนว่าทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีความพร้อมเพียงพอที่จะรองรับการท่องเที่ยวได้ในทุกๆ ด้าน

ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและส่วนตำบล ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น ได้รับ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องด้วยงบประมาณจำนวนมาก แต่เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานด้าน

การตลาดการโฆษณาประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจน การสร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ต้นทุนแห่งความเป็นวิถีชีวิตชุมชน ยังมี การดำเนินงานน้อย จึงเป็นการยากที่ชุมชนจะทำการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบในพื้นที่ของตนได้เหมาะสม ถ้าปล่อยให้สถานการณ์ดำเนินเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ ย่อมจะเป็นอันตรายต่อพัฒนาสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทยได้ในอนาคต

การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Local Communities Involvement) ในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ด้วยตนเอง ด้วยศักยภาพที่แท้จริงอันเกิดจากความสมัครใจ จิตสำนึกและความต้องการจากพื้นฐานของชุมชน โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อการรักษาสถานทรัพยากรธรรมชาติดั้งเดิม และวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อสร้างผลตอบแทนแก่ชุมชน ยังเป็นผลดีต่อการยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และประเทศไทยสู่การท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานระดับสากลอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

โครงการวิจัย “ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย” มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อทราบถึงความต้องการของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย
4. เพื่อเสนอแนะรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

คำถามการวิจัย

1. ชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษามีศักยภาพในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวหรือไม่อย่างไร
2. ชุมชนในพื้นที่ศึกษามีบทบาทในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวหรือไม่อย่างไร

3. ปัญหาและอุปสรรค ในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ศึกษามีอะไรบ้าง และข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาเป็นเช่นไร
4. ชุมชนมีความต้องการในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
5. ชุมชนในพื้นที่ศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางร่วมกันในการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงรายบนรากฐาน ความต้องการของชุมชนและการปฏิบัติได้จริง

ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ ในการวิจัยเชิงปริมาณนั้นสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถาม ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับข้อมูลที่ได้รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการอภิปรายกลุ่ม โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

ขอบเขตเนื้อหา - เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งเน้นในการสำรวจศักยภาพและความต้องการของชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตน

ขอบเขตพื้นที่ - พื้นที่เป้าหมายในการศึกษาจากชุมชน 3 แห่ง โดยมีการเลือกตามชั้นภูมิ (Stratified Sampling) คือ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ ของจังหวัดเชียงราย ซึ่งจำแนกตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย เรียงตามลำดับ ได้แก่

- 1) หมู่บ้านหมูที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
- 2) หมู่บ้านหมูที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
- 3) บ้านพญาเลาญ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

ขอบเขตของประชากร - ประชากรเป้าหมายในการศึกษาคือ ประชากรในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 พื้นที่ โดยศึกษาในแต่ละพื้นที่ ตามศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ใน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จำนวน 1,184 คน หมู่บ้านหมูที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จำนวน 832 คน และ บ้านพญาเลาญ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จำนวน 651 คน รวมกลุ่มประชากรเป้าหมาย 2,667 คน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน

วิธีการหาและสุ่มกลุ่มตัวอย่าง - คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ 400 คน ผู้ศึกษาได้เลือกผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sample) จากประชากรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จำนวน 179 คน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จำนวน 125 คน และ บ้านพญาเลาญ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จำนวน 96 คน

สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการอภิปรายกลุ่มนั้น เป็นการขอความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง รวมจำนวน 35 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ - นำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีทางสถิติ การรายงานผลข้อมูลเกี่ยวกับคำตอบแต่ละข้อ เป็นการแสดงหาค่าการแจกแจงความถี่ การกระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคำถามแต่ละข้อ (Standard deviation: SD)

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ - ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) ซึ่งรายงานด้วยการเชิงวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัย จะเป็นการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากชุมชนของพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง เพื่อนำเสนอให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และตอบคำถามของการวิจัย ดังนี้คือ

- 1) ศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย พบว่า

หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ - ชุมชนให้ความสำคัญในขั้นตอนของการปฏิบัติการ (Process) คือ มุ่งเน้นให้ความร่วมมือ ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน มากกว่า การเป็นผู้นำ (Input) หรือ การเป็นผู้ริเริ่ม

หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน - ชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ในขั้นตอนของ ขั้นตอนการติดตามประเมินผล (Output) ขั้นตอนของการเป็นผู้นำ (input) และขั้นตอนของการปฏิบัติการ (Process) หมายถึง การที่ชุมชนให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ของการ

มีส่วนร่วมคือ ผลประโยชน์ของชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจและทางสังคมและหาแนว ทางป้องกันหรือแก้ไข ผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นในระดับมากที่สุด และ ให้ความสำคัญของขั้น ตอนการปฏิบัติการร่วมกัน ในระดับน้อยที่สุด

บ้านพญาเลาอุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง - ชุมชนให้ความสำคัญกับขั้นของการเป็นผู้นำ (Input) ขั้นการติดตาม ประเมินผล (output) และขั้นการปฏิบัติการ (process) ตามลำดับ แสดงว่า ชุมชนมีความเป็นลักษณะผู้นำ ที่มีความคิดริเริ่มเกิดจากผู้คนในชุมชนเอง (อาจเนื่องจากปัจจัยด้าน วัฒนธรรมของชุมชนเกื้อหนุนที่ว่า หัวหน้าครอบครัวหรือผู้ชายจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสมาชิก ครอบครัว)

2) บทบาทของชุมชนในพื้นที่ศึกษาในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนใน จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัย พบว่า

2.1) บทบาทของชุมชน - มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิมซึ่งอาศัยความคุ้นเคยกันของคนในชุมชน การปกครองชุมชนร่วมกันมายาวนาน อย่างสันติสุข โดยอาศัยระบบการพึ่งพากัน ความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมของชุมชน เกิดจากจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของ ห่วงแหน และเมื่อรู้สึกว่าจะมีผลกระทบเกิดขึ้นกับชุมชน หรือผลกระทบต่อผลประโยชน์ต่อสิ่งที่ชุมชนมีใช้อยู่เดิม

ในกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว - เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและเกี่ยวข้องกับชุมชน ใน 2 ลักษณะคือ ผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ส่วนขั้นตอนบทบาทของชุมชน - เริ่มจากการให้ข้อมูล การวางแผน การจัดการควบคุมดูแล การจัดบริการ การจัดกิจกรรม และการอนุรักษ์ ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ การวางแผน การปฏิบัติการ และการติดตาม ประเมินผล

2.2) บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสมาชิกสภาตำบล (สต.)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ สภาตำบล (สต.) เป็นกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงต่อแหล่งท่องเที่ยว ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายและตามที่ได้รับมอบหมายอย่างจริงจัง รวมทั้ง การสร้างความเข้มแข็งต่อชุมชนที่ได้จากการพิจารณาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตชุมชน และ ลักษณะการปกครองท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ

ระดับนโยบาย - กำหนดยุทธศาสตร์เชิงรุก ระดับแผน - กำหนดบทบาท ภารกิจ แนวทางการดำเนินงาน สร้างความเข้าใจต่อชุมชนเกี่ยวกับแบบแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมีคณะกรรมการร่วมประสานงาน ปฏิบัติตามแผน และจัดตั้งคณะกลุ่มที่ปรึกษา/คณะทำงานจาก ชุมชน ระดับปฏิบัติการ และ ระดับการติดตาม ประเมินผล จากคณะที่ปรึกษา/คณะทำงานของ ชุมชน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ชุมชนได้รับทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับ ชุมชน

3) ปัญหาและอุปสรรคในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

ผลจากการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคด้านลักษณะทางกายภาพและด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง อยู่ในระดับไม่มีปัญหา แต่ในพื้นที่ศึกษาบางแห่ง จะปัญหาและอุปสรรคเพียงเล็กน้อยบ้างในบางประเด็นเท่านั้น เช่นด้านคุณภาพของสิ่งแวดล้อม การกำจัดขยะ ในหมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ และ บ้านพญาเลา อำเภอดงขี้เหล็ก และด้านคุณภาพของสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับระบบประปา ในหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน

สิ่งที่น่าสนใจคือ ชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง มีปัญหาอยู่บ้างด้านรายได้ซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกชุมชน นอกจากนี้ บ้านพญาเลา ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเชียงของ มีความภูมิใจในสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่นสูง ในทางกลับกัน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ มีปัญหากับภาครัฐ ในขณะที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลและแกนนำหมู่บ้าน รวมถึงครอบครัวที่ดี

4) ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง ความเข้าใจในความหมายของการท่องเที่ยว มีระดับของความเข้าใจตรงกัน ในประเด็นเดียวกัน คือ การท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์ และมีความสุข โดยมีอีกประเด็นหนึ่งที่เข้าใจในระดับรองลงมาในหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน และ บ้านพญาเลา ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเชียงของ ซึ่งเข้าใจว่า การเน้นการเรียนรู้ ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้ยังคงมีอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน เป็นการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง มีระดับของความไม่แน่ใจ ในความหมายของการท่องเที่ยวอยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งผลการวิจัย พบว่า กลุ่มตัวอย่างหมู่ที่ 1 บ้านป่าหุ่ง อำเภอพาน ชุมชนมีระดับความไม่แน่ใจ ในความหมายของการท่องเที่ยว มากกว่า กลุ่มตัวอย่างบ้านพญาเลา

ตำบลตำบล อำเภอเทิง ไม่แนใจว่า การเน้นคุณค่าและความโดดเด่นของสภาพแวดล้อม/ธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การมีชุมชนจากหมู่บ้านอื่นเดินทางมาพักแรมเป็นการชั่วคราวในหมู่บ้าน การที่นักท่องเที่ยวมาที่ชุมชนเพื่อพูดคุยกับชาวบ้านและการคำนึงถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในแหล่งท่องเที่ยว จัด เป็นการท่องเที่ยวได้อย่างไร นอกจากนี้ บ้านพญาเลาอุ ตำบลตำบล อำเภอเทิง ชุมชนไม่แนใจ ว่า การมีนักท่องเที่ยวมาทำบุญไหว้พระที่วัด หรือไปทำพิธีทางศาสนาของตนในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา เป็นการท่องเที่ยวได้อย่างไร

5) ความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

จากผลการศึกษา พบว่า เมื่อจำแนกความต้องการตาม “ขั้นตอนการมีส่วนร่วม” ชุมชนมีความต้องการอันดับแรกเหมือนกัน ในขั้นตอนของการปฏิบัติการ (Process) คือ ความต้องการที่จะร่วมปฏิบัติ ร่วมดำเนินงาน และเมื่อผลการวิจัยพบว่าจำแนกตามจาก “กระบวนการการมีส่วนร่วม” พื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่งมีความต้องการอันดับแรกเหมือนกัน คือ ต้องการมีส่วนร่วมที่จะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม

ที่น่าสนใจ คือ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน ชุมชนมีความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวระดับมาก ในขั้นตอนการเป็นผู้นำ (Input) เท่านั้น โดยมีน้ำหนักของความต้องการที่เท่ากัน ระหว่างความต้องการที่จะมีส่วนร่วมหรือให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน กับ การเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้วางหลักเกณฑ์ กฎระเบียบ ในหมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้าน หัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ พบว่า ชุมชนมีความต้องการขั้นการเป็นผู้นำ (Input) ในลำดับรองลงมา ส่วนขั้นของติดตามประเมินผล (Output) นั้นชุมชนมีความต้องการในระดับน้อยที่สุด ส่วนบ้านพญาเลาอุ ตำบลตำบล อำเภอเทิง พบว่า ชุมชนมีความต้องการขั้นของการปฏิบัติการ (Process) มากกว่าขั้นของการเป็นผู้นำ (Input)

6) สรุปความคิดเห็น และ ข้อเสนอแนะของชุมชนในพื้นที่ศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางร่วมกันในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย บนรากฐานความต้องการของชุมชนและการปฏิบัติได้จริง

ผลจากการศึกษาด้วยการสนทนากลุ่ม (Group Discussion) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผลจากการวิจัยพบความคิดเห็นที่สามารถพิจารณาได้ว่า เป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่ศึกษา ดังนี้

1) หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

1.1) ความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันระหว่างชุมชนกับภาครัฐ

- หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง เป็นเพียงหมู่บ้านแห่งเดียวของตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ที่ยังไม่ได้อยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล ทั้งที่เป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิมมาตั้งแต่อดีตมากกว่า 16 ปี

- ภาครัฐประเมินศักยภาพของชุมชนในหมู่ที่ 1 ต่ำกว่าความเป็นจริง ของชุมชน ผิดแผกไปจากเดิม ชุมชนถูกลดบทบาทให้อ่อนแอลง เป็นเพียงเครื่องมือและแรงงานของภาครัฐที่รองรับคำสั่งจากภาครัฐ และถูกควบคุม

- รัฐต้องการให้ชุมชนมีการลงทุนและพัฒนาให้เกิดความเจริญเติบโตทาง ด้านเศรษฐกิจ มากกว่านำเสนอกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีทางการท่องเที่ยวที่สะท้อนความเป็นตัวของตัวเองด้วยวิถีชีวิตแบบเดิม

1.2) ด้านผลประโยชน์ - ภาครัฐเล็งผลประโยชน์ในทางการเมือง โดยจัดงบประมาณและพัฒนาสวัสดิภาพประสงค์หลักของชุมชน ในช่วงเทศกาลงานประเพณีสำคัญๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์ และ ลอยกระทง ภาครัฐได้จัดการให้เอกชนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกพื้นที่ (ซึ่งมักจะเป็นกลุ่มนายทุน) ให้เข้ามาดำเนินกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและการบันเทิงหลายๆ ประเภท ชุมชนจึงขาดรายได้ นอกจากนี้ ชุมชนส่วนใหญ่ไม่มั่นใจว่า รายได้และผลประโยชน์ที่ภาครัฐได้รับจากกลุ่มบุคคลภายนอกจะเป็นไปด้วยความโปร่งใส

2) หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

2.1) ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในชุมชน 3 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของวัดพระธาตุสามดง ในช่วงหลังชุมชนเกียกกันทำงาน ขาดความมีน้ำใจในการช่วยเหลือกันระหว่างชุมชนบริเวณวัดพระธาตุสามดง จึงขาดการทำนุบำรุง

2.2) ความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนในพื้นที่ศึกษา เพราะชุมชนไม่เคารพ ไม่ศรัทธาต่อพระสงฆ์ที่จำพรรษาในวัดพระธาตุสามดงซึ่งชุมชนหมู่ที่ 1 เป็นผู้ดูแล ชาวบ้านในจึงไม่นิยมมาทำบุญกับพระสงฆ์ในวัดและไม่แนะนำนักท่องเที่ยวให้มาทำบุญที่วัดมากเท่าที่ควร

3) บ้านพญาเลาญ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

3.1) ชุมชนไม่มีศักยภาพและงบประมาณเพียงพอที่จะประชาสัมพันธ์หมู่บ้านของตนเพื่อการท่องเที่ยว

3.2) ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกังวลและใส่ใจในการทำงานหารายได้ในแต่ละวันเพื่อเลี้ยงชีพ มากกว่าที่จะใส่ใจและกระตือรือร้นในด้านวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว

3.3) ขาดการส่งเสริมด้านงบประมาณและบุคลากรจากภาครัฐ ในการฝึกอบรมทักษะและพัฒนาฝีมือในการประดิษฐ์และผลิตงานหัตถกรรมชนเผ่า ชุมชนขาดกำลังใจ ซึ่งถ้าเป็นเช่นนี้ต่อไป อาจส่งผลกระทบต่อทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

3.4) เยาวชนวัยรุ่นไม่ค่อยให้ความสนใจกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ขาดความภูมิใจในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสภาพความเป็นอยู่ของตนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในอนาคต

7) เสนอแนะรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

ขอเสนอรูปแบบสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง ดังนี้

1) หมู่ที่ 1 บ้านห้วยเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย คือ “องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ สภาตำบล (สต.)” ดำเนินการกับ “ชุมชน ซึ่งร่วมมือกันในลักษณะ “คณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว”

2) หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย คือ “ความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ – ภาคเอกชน” ในลักษณะ “คณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว”

3) บ้านพญาเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย คือ “ความร่วมมือระหว่างชุมชน – ภาครัฐ” ในลักษณะ “คณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว”

สรุปการดำเนินงานตามรูปแบบทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าวข้างต้น มีความเหมือนกัน คือ ต้องมีคณะกรรมการ 2 ชุด ดังนี้ “คณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นกลุ่มของบุคคลหรือคณะทำงานในพื้นที่ซึ่งสนใจในการที่จะร่วมวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งนี้ทุกรูปแบบจะต้องมี “คณะกรรมการที่ปรึกษา”

รูปแบบที่ได้นำเสนอไปทั้ง 3 รูปแบบ อาจจะใช้เวลาในช่วง 1 – 2 ปีแรกของการดำเนินงาน เมื่อชุมชนมีประสบการณ์และมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนมากขึ้น ในช่วงปีที่ 3-4 และช่วงปีที่ 5 ชุมชนอาจจะสามารถดำเนินงานและจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้ทั้งหมด โดยให้มีเยาวชนรุ่นใหม่ของแต่ละชุมชนเข้ามาด้วยเป็นกำลังเสริม โดยอาจจะเปลี่ยนไปเป็นรูปแบบของสหกรณ์ และ น่าจะร่วมมือกับชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงในลักษณะ “เครือข่ายการท่องเที่ยว” เพื่อผนึกกำลังกัน ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้มีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG48O0035

ชื่อโครงการ: ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนใน
จังหวัด เชียงราย

ชื่อนักวิจัย : สุจิตราภา พันธวิไล และ ธีรเทพ ชนไม่ตรี
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

E-mail Address : sujitrapa@mfu.ac.th

ระยะเวลาโครงการ : 1 กรกฎาคม 2548 - 30 มิถุนายน 2549

โครงการวิจัยในหัวข้อ “ศักยภาพและความต้องการของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชน ปัญหาและอุปสรรค ความต้องการของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย และเสนอแนะรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย รูปแบบการวิจัยมีลักษณะข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาของจังหวัดเชียงราย ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จำนวน 179 คน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จำนวน 125 คน และ บ้านพญาเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จำนวน 96 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน รวมทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดอภิปรายกลุ่มจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง รวมจำนวน 35 คน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ พบว่า

1) ศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย

ชุมชนในพื้นที่ศึกษามีองค์ประกอบของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมด้านสิ่งดึงดูดใจและการเข้าถึง การที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในพื้นที่ศึกษาและอาศัยอยู่ในถิ่นกำเนิดของตนมานานกว่า 16 ปี มีอาชีพหลักในการค้าขาย รับจ้าง เกษตรกรรม รวมทั้งส่วนหนึ่งยังมีความสามารถพิเศษหลายด้าน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่และเป็น

อาชีพเสริมให้แก่ชุมชนได้ แต่ในด้านศักยภาพในการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่า ทุกพื้นที่อยู่ในระดับไม่เคยมีส่วนร่วม มีเพียงกิจกรรม 3 ประเภทเท่านั้นที่ชุมชนมีส่วนร่วมในระดับนานๆ ครั้ง

2) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย - ชุมชนในพื้นที่ศึกษา อยู่ในระดับไม่มีปัญหาในด้านลักษณะทางกายภาพและด้านสภาพความเป็นอยู่ สิ่งที่น่าสนใจคือ ชุมชนในพื้นที่ศึกษามีปัญหาอยู่บ้างในด้านรายได้ซึ่งไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของสมาชิกชุมชน บ้านพญาเลาอยู่ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง ชุมชนมีความภูมิใจในสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่นสูง หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ มีปัญหากับภาครัฐ ในขณะที่มีความสัมพันธ์กับบุคคลและแกนนำหมู่บ้าน รวมถึงครอบครัวที่ดี ส่วนด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ชุมชนในพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมีความเข้าใจในความหมายของการท่องเที่ยว แม้จะยังคงมีความเข้าใจผิดอยู่บ้างในหลายประเด็น

3) ความต้องการของชุมชนในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย - กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษา มีความต้องการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนด้วยค่าเฉลี่ยโดยรวมในระดับมาก โดยหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน มีความต้องการเป็นอันดับแรก โดยทั้งนี้ ชุมชนทุกพื้นที่ศึกษามีความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในทุกด้าน เรียงตามลำดับที่ชุมชนให้ความสำคัญ ดังนี้คือ ต้องร่วมปฏิบัติและดำเนินงาน ต้องการร่วมคิด ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ต้องการรักษาและแบ่งปันผลประโยชน์ และ ต้องการร่วมติดตามและประเมินผล

4) เสนอแนะรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยขอเสนอรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย ดังนี้ 1) สำหรับหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ คือ ความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบล หรือ สภาตำบล และ ชุมชน 2) สำหรับหมู่ที่ 1 บ้านป่าหุ่ง อำเภอพาน คือ ความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน และ 3) สำหรับบ้านเลาอยู่ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง คือ ความร่วมมือระหว่างชุมชน และรัฐ ทั้งนี้ ทุกรูปแบบจะต้องมีคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว และคณะกรรมการที่ปรึกษา

คำหลัก: ศักยภาพของชุมชน ชุมชน ความต้องการของชุมชน การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว

ABSTRACT

Project Code : RDG48O0035

Project Title : Potentiality and Needs for Tourism Planning and Management of Local Communities in Chiang Rai Province

Investigators : Phanwilai S. and Chonmaitree A.
Mae Fah Luang University

E-mail Address : sujitrapa@mfu.ac.th

Project Duration : 1 July 2005 - 30 June 2006

The main objective of this research is to study the potential, problems and obstacles, communities' needs of tourism planning and management in order to introduce the suitable tourism planning and management model or framework for Chiang Rai province. All three sampling communities consisted of Baan Hua Wiang, Baan Pa Hung, and Baan Phya Lao-U in Wiang district, Paan district, and Toaung district, the representatives of high, medium and low potentiality communities accordingly. The method of this research were quantitative and some qualitative, the data were collected through questionnaires, in-depth interview and group discussion, and describe the result by rating scale combined with the content analysis. The results of this study were as follows:

1) Potentiality of Tourism Planning and Management of Local Communities in Chiang Rai Province - Potentiality of the community in all three sampling communities is the involvement in culture, tradition and community environment preservation for tourism. For donation for tourism activities is in the same for both Baan Hua Wiang and Baan Pa Hung. Treating and dividing community-based tourism benefit is different but yet the same in two aforementioned communities. Baan Pa Hung and Baan Phya Lao-U have slightly different in involvement. These two sampling communities do not involve in tourism problem solving with community meeting. The same is also applied with government aids.

2) Community's problems and obstacles in Tourism Planning and Management of Local Communities - From the total average value, there is the least amount of problem in community's physical problems and obstacles in tourism planning and management. Highly proud of rural culture and living is in Baan Phya Lao-U, which is in the opposite for Baan Hua Wiang that has problem with the government. On the other hands, the relationship with individual, community's leader, and family is good in Baan Hua Wiang. Most of potentiality sampling community understand the definition of tourism, even though still misunderstand in many aspects of tourism.

3) Community's needs in Tourism Planning and Management - All three sampling community has high level of needs in tourism planning and management. Ban Pa Hung needs the most in tourism planning and management. Consequently, all potentiality areas need tourism planning and management in the following areas: corporate in tourism operation and practice, collaborate in brainstorming and solving the problem, sharing the benefit in tourism, and collaborate in following and evaluating the result.

4) Suggestion in Tourism Planning and Management framework for Chiang Rai Province - Three frameworks of tourism planning are introduced for different level of potentiality sampling communities. First is for Baan Hua Wiang– collaboration between local administrative organizations and community. Second framework is for Baan Pa Hung – corporation between community, public and private sectors. Third framework is for Baan Phya Lao-U – corporation between community and government. Tourism Village Committees and Advisory Committees will need to be involved in all frameworks to collaborate among each sector.

Keywords: Potentiality of local communities, Local community, Community's needs,
Tourism planning and management

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฐ
สารบัญตาราง	ด
สารบัญภาพ	ธ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
1.3 คำถามการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	4
1.5 กรอบแนวความคิด	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.8 นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	7
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม	13
2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน	27
2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และเศรษฐกิจพอเพียง	30
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาชุมชน	34
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ	37
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	39
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	44
3.1 แหล่งข้อมูลและลักษณะข้อมูล	44
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	44
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	46

สารบาญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล	52
4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล	53
4.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย	53
4.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	71
4.1.3 การวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่บ้านพญาเลาญ ตำบลดงเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย	89
4.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบในพื้นที่ศึกษา 3 แห่ง	107
4.1.5 สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะชุมชนในพื้นที่ศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางร่วมกันในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายบนรากฐานความต้องการของชุมชนและการปฏิบัติได้จริง	120
4.1.6 เสนอแนะรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย	128
บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	132
5.1 สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	133
5.2 สรุปผลการวิจัย	133
5.2.1 ศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย	134
5.2.2 บทบาทของชุมชนในพื้นที่ศึกษาในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย	136
5.2.3 ปัญหาและอุปสรรค ความต้องการของชุมชนในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัด	139
5.2.4 การประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	140
5.2.5 การประเมินความต้องการในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัด	144

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
5.2.6 การสรุปเพื่อเปรียบเทียบศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรค ความ เข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และความต้องการในการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัด	143
5.2.7 สรุปความคิดเห็นและข้อเสนอแนะชุมชนในพื้นที่ศึกษาและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางร่วมกันในการวางแผนและ จัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชิงรายบนรากฐานความต้องการ ของชุมชนและการปฏิบัติได้จริง	144
5.3 อภิปรายผล	148
5.4 ข้อเสนอแนะ	159
5.4.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยในครั้งนี้	159
5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป	162
บรรณานุกรม	163
ภาคผนวก	168
ประวัติผู้วิจัย	173

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 3.1 แสดงระดับศักยภาพในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน และ ความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	48
ตารางที่ 3.2 แสดงระดับปัญหาและอุปสรรคการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว	49
ตารางที่ 3.3 แสดงระดับความต้องการของชุมชนในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยว	49
ตารางที่ 3.4 แสดงระดับความเชื่อมั่นของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	50
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวน ร้อยละของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างบ้านหัวเวียง	56
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ	59
ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของปัญหา และอุปสรรคด้านกายภาพของชุมชน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ	62
ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ	65
ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความ ต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ	67
ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวน ร้อยละ ของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	75
ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	77
ตารางที่ 4.9 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของปัญหา และอุปสรรคด้านกายภาพของชุมชนหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	80

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 4.10 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของปัญหาและอุปสรรคด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน	82
ตารางที่ 4.11 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย	84
ตารางที่ 4.12 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน	86
ตารางที่ 4.13 แสดงจำนวน ร้อยละ ของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างบ้านพญาเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย	92
ตารางที่ 4.14 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่างบ้านพญาเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	95
ตารางที่ 4.15 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของปัญหาและอุปสรรคด้านกายภาพของชุมชนบ้านพญาเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	98
ตารางที่ 4.16 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของปัญหาและอุปสรรคด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	99
ตารางที่ 4.17 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว บ้านพญาเลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	101
ตารางที่ 4.18 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน	103
ตารางที่ 4.19 แสดงการเปรียบเทียบของระดับศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน และบ้านพญา-เลาตุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	107

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 4.20 แสดงการเปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรคด้านกายภาพและสภาพของชุมชนในพื้นที่ บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน และบ้านพญาเลา丘 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	110
ตารางที่ 4.21 แสดงการเปรียบเทียบปัญหาและอุปสรรคของชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง โดยจำแนกตามดัชนีชี้วัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว	113
ตารางที่ 4.22 แสดงการเปรียบเทียบความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน และบ้านพญาเลา丘 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	114
ตารางที่ 4.23 การเปรียบเทียบความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ตามขั้นตอนการมีส่วนร่วม ของบ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน และ บ้านพญาเลา丘 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	116
ตารางที่ 4.24 แสดงการเปรียบเทียบความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวโดยจำแนกตามกระบวนการการมีส่วนร่วม ของ บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน และ บ้านพญาเลา丘 ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง	117
ตารางที่ 4.25 แสดงรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง	129
ตารางที่ 5.1 แสดงการสรุปข้อมูลเปรียบเทียบศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรค ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว และความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 แห่ง	143

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิด	5
ภาพที่ 2.1 แสดงภาพรวมขององค์ประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยว	17
ภาพที่ 2.2 แสดงตัวแบบ (paradigm) ของการจัดการการท่องเที่ยว โดยใช้ “พลังต้นทุนของชุมชน” เป็นพื้นฐาน	29

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศมีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยอย่างมหาศาล ประชาชนตื่นตัวมากขึ้นในการเดินทางท่องเที่ยว รัฐบาลหันมาให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ถึงกับจัดให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติของประเทศไทย และนโยบายต่างๆ จากภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านการตลาดและการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ซึ่งได้รับดำเนินการอย่างต่อเนื่องด้วยงบประมาณจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ถูกค้นพบและได้รับการประชาสัมพันธ์ในโครงการ Unseen Thailand ภาคเอกชนชวนรับโครงการนี้เป็นอย่างดี ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใหม่เหล่านั้นกันอย่างมาก องค์การภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ตลอดจนองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและส่วนตำบล ซึ่งได้รับมอบหมายให้เป็นผู้รับผิดชอบในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่น แต่เมื่อพิจารณาถึงการดำเนินงานด้านการตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าความเข้าใจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความพร้อมในการวางแผนการจัดการกับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ต้นทุนแห่งความเป็นวิถีชีวิตชุมชน ยังมีการดำเนินการน้อยมาก ดังนั้น เมื่อชุมชนท้องถิ่นโดยเฉพาะชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวหรือมีส่วนได้ส่วนเสียใดๆ เกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ยังประกอบด้วยผู้ที่ขาดองค์ความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริงถึงความเป็นอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นการยากที่จะจัดทำวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ ในพื้นที่ชุมชนของตนได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสม การพัฒนาการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนเหรียญสองหน้า หนึ่งหน้าสามารถสร้างความเจริญและการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ชุมชน ในขณะที่อีกด้านหนึ่งก็สามารถส่งผลกระทบต่อสถานะสังคม วัฒนธรรมชุมชนได้เช่นกัน (นิภาวรรณ พุทธสงกรานต์, 2549) ซึ่งถ้าปล่อยให้สถานการณ์ดำเนินเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ ย่อมจะเป็นอันตรายต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยได้ในอนาคต และขัดกับนโยบายของภาครัฐในการใช้การท่องเที่ยวเพื่อผลประโยชน์ทาง

เศรษฐกิจ และความพยายามในการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยว ธรรมชาติของพื้นที่ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จังหวัดเชียงราย ดินแดนเหนือสุดของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพทางด้านการค้า การเกษตร และเกษตรเชิงพาณิชย์ มีทำเลที่ตั้งเหมาะสมในการเป็นประตูการค้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง จนได้รับการเรียกขานว่าเป็น “ประตูทองคำโลก และประเทศเพื่อนบ้าน GMS (ความร่วมมือในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง)” (ข้อมูลส่งเสริมการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดล้านนา, 2544) รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงศักยภาพและความสำคัญของจังหวัดเชียงราย จึงได้มีนโยบายและผลักดันในการพัฒนาจังหวัดเชียงรายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

จังหวัดเชียงรายมีความโดดเด่นด้วยเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มีภูมิประเทศที่เรียงรายด้วยขุนเขาน้อยใหญ่ ภูมิอากาศที่เย็นสบายเกือบตลอดทั้งปี อากาศบริสุทธิ์ที่ได้ยากจากการใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ ผสมผสานกับวัฒนธรรมอันหลากหลายของชาติพันธุ์และชนเผ่าบนดอยสูง ความเป็นชุมชนคนเมืองและชาวเขาบนพื้นที่ราบสูงดำเนินวิถีชีวิตแบบธรรมชาติอยู่อย่างพอเพียง โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลทันสมัยของความเจริญด้านวัตถุนิยมในยุคเทคโนโลยีเฟื่องฟู ล้วนเป็นเสน่ห์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เดินทางมาเยือนจังหวัดเชียงรายเป็นจำนวนมากในแต่ละปี โดยเฉพาะในฤดูหนาว จากข้อมูลเฉพาะปี พ.ศ. 2547 มีผู้มาเยือนเชียงรายจำนวนทั้งสิ้นถึง 1,149,101 คน สามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวกว่า 9,515.80 ล้านบาท (www.tourismchiangrai.com, 2549) ซึ่งหากมีการพัฒนาและการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่ดี มีประสิทธิภาพ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของท้องถิ่น และผลพลอยได้คือการกระตุ้นรายได้จากการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายเพิ่มมากขึ้น แต่สำหรับสถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน เมื่อพิจารณาถึงลงไป พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวดังกล่าว ยังไม่กระจายสู่ชุมชนซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวเท่าที่ควร ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในวงธุรกิจของผู้ประกอบการค้าด้านท่องเที่ยวเป็นหลัก (สินธุ์ สโรบล, 2546) การจัดการการท่องเที่ยวยังขาดการดำเนินการที่เหมาะสมและเป็นธรรมแก่สมาชิกในสังคม และชุมชน ผลประโยชน์ที่ได้รับจึงไม่กระจายสู่ชุมชนอย่างแท้จริง การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ (Local Communities Involvement) ดำเนินการท่องเที่ยวและควบคุมการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในพื้นที่ด้วยตนเอง โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติดั้งเดิมและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงาม มีความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้เพื่อสร้างผลตอบแทนแก่ชุมชนและสิ่งแวดล้อมโดยรวม นอกจากนี้ยังเป็นผลดีต่อการยกระดับ

คุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพ ความต้องการ ปัญหาและอุปสรรคในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัด เชียงราย ตลอดจน เพื่อหาแนวทางสำหรับการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนให้ เป็นไปอย่างเหมาะสม อันน่าจะเป็นประโยชน์ และนำไปสู่ความต่อเนื่องของการพัฒนาการ ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนรุ่นหลังที่มีต่อการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนในชุมชนที่ตนเป็นเจ้าของ

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงราย
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนในจังหวัดเชียงราย
3. เพื่อทราบถึงความต้องการของชุมชนในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนในจังหวัดเชียงราย
4. เพื่อเสนอแนะรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

1.3 คำถามการวิจัย

1. ชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษามีศักยภาพในการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
2. ชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษามีบทบาทในการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวหรือไม่อย่างไร
3. ปัญหาและอุปสรรค ในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ ที่ศึกษามีอะไรบ้าง และขอเสนอแนะในการแก้ปัญหาเป็นเช่นไร
4. ชุมชนมีความต้องการในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร
5. ชุมชนในพื้นที่ศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นและขอเสนอแนะอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางร่วมกันในการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัด เชียงรายบนรากฐานความต้องการของชุมชนและการปฏิบัติได้จริง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัย “ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1.4.1 ขอบเขตเนื้อหา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อมุ่งเน้นในการสำรวจศักยภาพและความต้องการของชุมชนเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตน การวิจัยจะครอบคลุมประเด็นต่างๆ ดังนี้

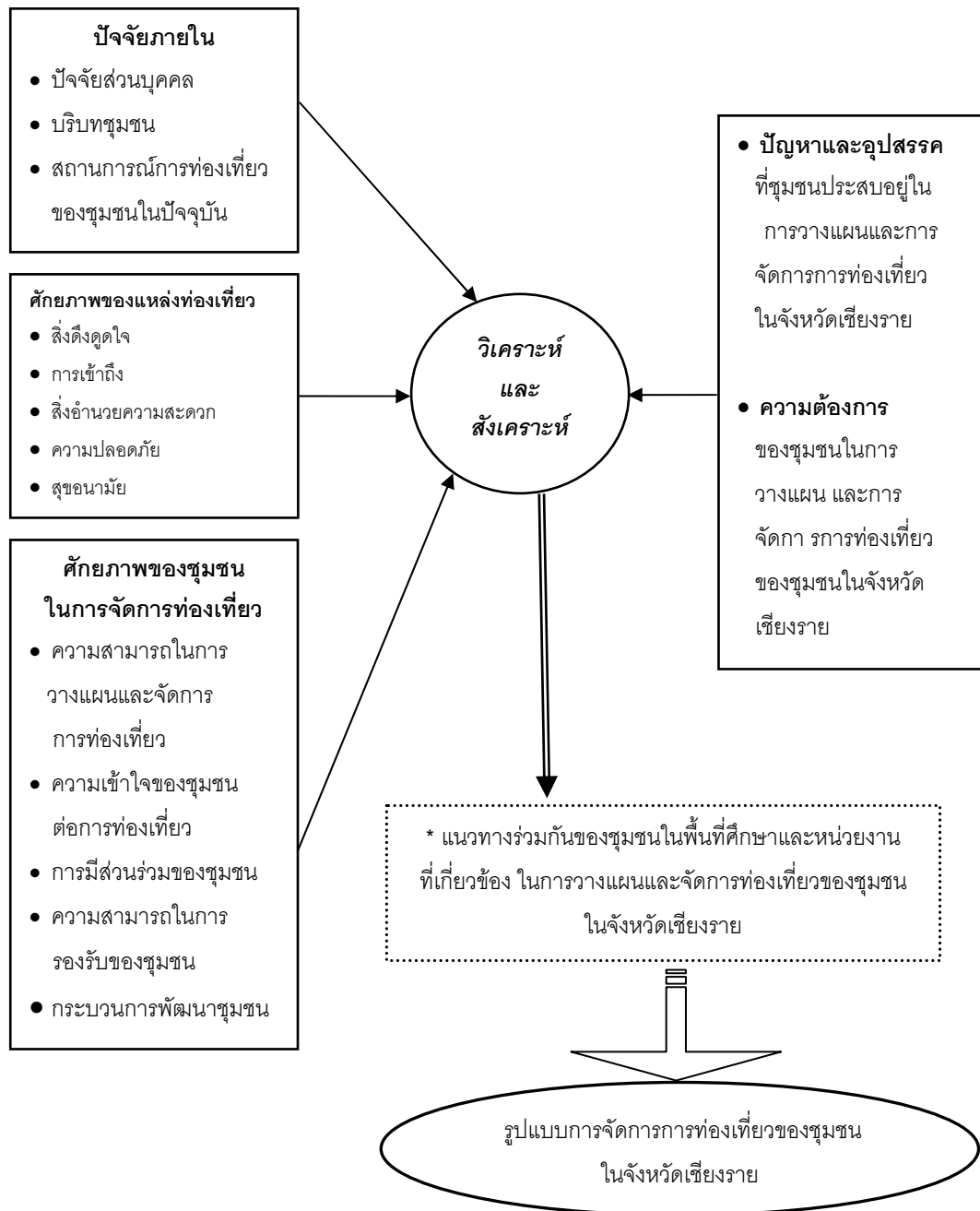
- 1) ศึกษาถึงบริบทของชุมชนในพื้นที่ศึกษา เกี่ยวกับสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ปัจจัยส่วนบุคคล รายได้ ระดับการศึกษา ความสามารถพิเศษของชุมชน
- 2) ศึกษาศักยภาพของชุมชน จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว ปัญหาและอุปสรรคด้านลักษณะทางกายภาพ และสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ตลอดจนความเข้าใจในความหมายของการท่องเที่ยว
- 3) ศึกษาความต้องการในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่ศึกษา

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ พื้นที่เป้าหมายในการศึกษาจากชุมชน 3 แห่ง โดยมีการเลือกตามชั้นภูมิ (Stratified Sampling) คือ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำของจังหวัดเชียงราย ซึ่งจำแนกตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย ได้แก่

- 1) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับสูง พื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา คือ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย
- 2) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับปานกลาง พื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา คือ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
- 3) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับต่ำ พื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่ศึกษา คือ บ้านพญาเลาอุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

1.4.3 ขอบเขตของประชากร ประชากรเป้าหมายในการศึกษาคือ ประชากรในพื้นที่ 3 พื้นที่ โดยศึกษาในแต่ละพื้นที่ ตามศักยภาพการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จำนวน 1,184 คน หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จำนวน 832 คน และ บ้านพญาเลาอุ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จำนวน 651 คน รวมกลุ่มประชากรเป้าหมาย 2,667 คน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน

1.5 กรอบแนวความคิด

ภาพที่ 1 กรอบแนวความคิด

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นำผลของการวิจัยมาวิเคราะห์เพื่อพิจารณาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน จังหวัดเชียงราย
2. ผลการวิจัยจะช่วยกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่น รวมถึงภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงบทบาทการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ห่วงแหน ร่วมกันรักษา เพื่อคงไว้ซึ่งความสมดุลของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

1.7 นิยามศัพท์

ศักยภาพของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนนำความรู้ความสามารถ ตลอดจนความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา หาสาเหตุของปัญหา วางแผนดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นขั้นตอน ตัดสินใจ ร่วมลงทุน ปฏิบัติกิจกรรม ติดตามและประเมินผลกิจกรรมที่ทุกคนมีความคิดเห็นตรงกัน

ชุมชน หมายถึง ประชากรที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ มีฐานะเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน เป็นกลุ่มบุคคลที่ดำเนินวิถีชีวิตตามธรรมชาติ ด้วยวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ด้วยความรู้สึกร่วมกันทางเชื้อชาติ ศาสนา และเผ่าพันธุ์เดียวกัน เป็นผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กร หรือภาครัฐ หรือกลุ่มเอกชนใดๆ

ความต้องการของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนในพื้นที่ศึกษามีจิตสำนึกในการรวมกลุ่มกันเองด้วยความสมัครใจ ร่วมกันคิด ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ร่วมตัดสินใจ ร่วมกันวางแผนเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงาน ร่วมกันปฏิบัติและดำเนินงานตามแผน ร่วมกันติดตามประเมินผล แก้ปัญหาของท้องถิ่น ตลอดจน มีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การที่ชุมชนร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ร่วมกันจัดทำแผนงานและรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน วางกฎเกณฑ์การท่องเที่ยวในชุมชน ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมีระบบขั้นตอน ติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน แก้ไขปัญหา ช่วยกันพัฒนาศักยภาพของชุมชน รวมทั้ง ปรับปรุงกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อความสำเร็จในการจัดการชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยโครงการ “ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าหาข้อมูลทฤษฎี ทั้งที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับประกอบการวิเคราะห์เนื้อหาและข้อมูล โดยมุ่งเน้นให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยว

2.1.2 แนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

2.1.3 แนวคิดความสามารถในการรองรับของพื้นที่

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม

2.2.1 ลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.2.2 การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.2.3 รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และเศรษฐกิจพอเพียง

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาชุมชน

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยว

มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: 36-37) ได้จัดทำโครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า หมายถึง กิจกรรมเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำของมนุษย์ ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้โดยทั่วไป 3 ประการ คือ (1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว (2) การเดินทางต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และ (3) เป็นการเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ได้ที่มีใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540) กล่าวว่า Tourism หมายถึง การท่องเที่ยวโดยผู้ท่องเที่ยวไม่มุ่งหวังที่จะได้ผลตอบแทน แต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนอารมณ์ เพื่อทำนุบำรุงสุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) อ้างถึงการนิยามขององค์การสหประชาชาติ ที่ได้จัดประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อ พ.ศ. 2526 ว่า ความมุ่งหมายของการท่องเที่ยว นั้น หมายถึง ความประสงค์ในการเดินทางที่ไม่ใช่เพื่อไปประกอบอาชีพหรือไปอยู่ประจำ สามารถแบ่งความมุ่งหมายได้เป็น 9 อย่างคือ

- 1) ความมุ่งหมายเพื่อพักผ่อนในวันหยุด
- 2) ความมุ่งหมายเพื่อวัฒนธรรมและศาสนา เป็นการมุ่งมั่นในการเดินทางเพื่อเรียนรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นอื่นๆ ที่น่าสนใจ
- 3) ความมุ่งหมายเพื่อการศึกษา เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อการ ศึกษา วิจัย ดูงานและสอนหนังสือในท้องถิ่นอื่น
- 4) ความมุ่งหมายเพื่อการกีฬาและบันเทิง เป็นความมุ่งหมายในการเดินทาง เพื่อชมการแข่งขันกีฬา หรือเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาในท้องถิ่นอื่น
- 5) ความมุ่งหมายเพื่อชมประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อชมโบราณสถาน สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์
- 6) ความมุ่งหมายเพื่องานอดิเรก เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อทำงานอดิเรก
- 7) ความมุ่งหมายเพื่อเยี่ยมญาติมิตร เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อเยี่ยมญาติมิตรที่อยู่ห่างไกลคนละท้องถิ่น
- 8) ความมุ่งหมายเพื่อธุรกิจ เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อธุรกิจ แต่ได้จัดเวลาว่างเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนาในท้องถิ่นอื่น
- 9) ความมุ่งหมายเพื่อประชุมและสัมมนา เป็นความมุ่งหมายในการเดินทางเพื่อเข้าร่วมการประชุมสัมมนาในท้องถิ่นอื่น โดยปกติผู้จัดมักมีรายการนำเที่ยวรวมอยู่ด้วย

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541 ข: 6) กล่าวว่า การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องพิจารณาระบบย่อย และองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึง การพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย ซึ่ง “ระบบการท่องเที่ยว (Tourism System)” ที่สำคัญจำแนกได้เป็น 3 ระบบ ดังนี้ คือ

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะหมายถึงสภาพทางกายภาพ ซึ่งอาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น

2) การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) ได้แก่การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ

3) การตลาดท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบ หรือกระบวนการที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นๆ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการเดินทางเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากงานประจำที่ทำอยู่ โดยผู้ท่องเที่ยวไปยังเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และไม่มีวัตถุประสงค์ใดๆ เพื่อหารายได้หรือประกอบอาชีพ ซึ่งผู้ท่องเที่ยวจะมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวทั้งระบบ คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว (แหล่งท่องเที่ยวทั้งที่เป็นธรรมชาติ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และวัฒนธรรมท้องถิ่น) การบริการการท่องเที่ยว ซึ่งจะถูกนำเสนอต่อนักท่องเที่ยวด้วยการตลาดท่องเที่ยว

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

มนัส สุวรรณ และคณะ (2544: 36-37) จัดทำโครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว โดยกล่าวถึงความหมายของทรัพยากรการท่องเที่ยว ว่า หมายถึง พื้นที่ สิ่งของ กิจกรรม และ/หรือมิติอื่นใดที่สามารถให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ เป็นต้น แก่นักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ทรัพยากรท่องเที่ยวสามารถปรากฏได้ทั้งใน ลักษณะของรูปธรรมที่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง เช่น สิ่งก่อสร้าง ของที่ระลึก ถ้ำ และน้ำตก เป็นต้น และในลักษณะของนามธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยการจับต้อง แต่สามารถสัมผัสได้ด้วยทางอื่น เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษา ความเป็นชนเผ่า และการเล่นการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น

ภราเดช พยัมิเชียร (2544: 13) กล่าวว่า ชุมชนที่มีความสุขที่สุด มีรายได้พอสมควร มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่มีโจรผู้ร้าย นั่นก็คือแหล่งท่องเที่ยวที่ดีที่สุด

Mill and Morrison (1992: 22-24) ได้ให้ความเห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ สิ่งอำนวยความสะดวก

(Facilities) ในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หรือบริการอื่นๆ ปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) ในเรื่องระบบการสื่อสาร และสาธารณูปโภค การขนส่ง (Transportation) และการต้อนรับอย่างมิตรไมตรี (Hospitality)

Collier and Harraway (1997: 18) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ หรือ “3As” คือ

1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เกิดจากการสถานที่ (Site) หรือเหตุการณ์ (Events) สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์ที่น่าประทับใจเกิดจากมนุษย์สร้างขึ้นเพียงอย่างเดียว

2) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) การก่อสร้างปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) เช่น ระบบการขนส่ง ระบบสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยว เพราะจะช่วยทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปถึงสถานที่ได้รวดเร็ว ปลอดภัย และสะดวกสบายยิ่งขึ้น

3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) จำเป็นที่จะต้องมีการขนส่ง (Transportation) ซึ่งประกอบด้วยเส้นทาง ยานพาหนะ สถานี และผู้ประกอบการขนส่ง เพื่อลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทาง

มนัส สุวรรณ และคณะ (2544 : 37-39) ได้จัดทำโครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว โดยกล่าวถึงระบบมาตรฐานคุณภาพด้านการท่องเที่ยว ว่าระบบมาตรฐานคุณภาพ หมายถึง ระบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการเกิดความพึงพอใจมากที่สุด การกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวต้องผ่านการตรวจสอบทั้งกระบวนการด้วยดัชนีชี้วัด (Indicators) ที่ครอบคลุมมิติต่างๆ อย่างครบถ้วน 7 มิติ ได้แก่

1) มิติด้านลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสมบูรณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว

2) มิติด้านการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การกำจัดขยะมูลฝอย การจัดการคุณภาพน้ำ การจัดการคุณภาพอากาศ การจัดการคุณภาพเสียง และความเปราะบางด้านสิ่งแวดล้อม

3) มิติด้านเศรษฐกิจ-สังคม ประกอบด้วย ผลประโยชน์ต่อชุมชน ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ความคุ้มค่าของการเที่ยวชม การมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรม

4) มิติด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย คุณค่าทางอัตลักษณ์ คุณค่าทางภูมิปัญญาและองค์ความรู้ คุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางสังคม

5) มิติด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ประกอบด้วย คุณค่าทางสุนทรียภาพ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา คุณค่าทางสังคม ขนาดและความสำคัญของกลุ่มสิ่งก่อสร้าง สภาพทางกายภาพในปัจจุบัน ความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ

6) มิติด้านคุณค่าทางการเรียนรู้และการศึกษา ประกอบด้วย ผลประโยชน์และความคุ้มค่าในการเรียนรู้ วิธีการเผยแพร่เนื้อหาความรู้ และการใช้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการศึกษา รวมทั้ง การปรับปรุงและกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

7) มิติด้านการบริหารและการจัดการ ประกอบด้วย ประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรและพลังงาน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก การให้ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน การบริหารบุคลากรและงบประมาณ การปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว

สรุปจากแนวคิดที่ได้ทบทวนมาในด้านองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว สรุปได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในปัจจุบัน นอกจากจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และความสะดวกของการขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้แล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 7 มิติ ให้สอดคล้องกับดัชนีวัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งกำหนดไว้เพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการเกิดความพึงพอใจมากที่สุด

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่

พิสิฐ เจริญวงศ์ (อ้างในรัฐติตยา หิรัญยหา: 2544: 27) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญอาวุโสประจำศูนย์ภูมิภาคด้วยโบราณคดีและวิจิตรศิลป์ (SPAFA) ได้ร่วมอภิปรายเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: วิธีสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” ได้กล่าวถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ว่าควรทำให้การท่องเที่ยวเป็นศาสตร์อย่างหนึ่ง ต้องช่วยกันคิดว่าจะจัดการอย่างไรให้การท่องเที่ยวมีประโยชน์มากกว่าโทษ โดยคำนึงถึง 3 M ได้แก่

- Minimum คือ การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยที่สุดควรมีจำนวนเท่าใด ซึ่งการกำหนดเช่นนี้จะเหมาะกับการท่องเที่ยวบางประเภทที่รับนักท่องเที่ยวมากไม่ได้

- Mile-tourism เป็นการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยซึ่งอยู่ในระดับกลางๆ ของขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

- Mass-tourism ขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีไม่เท่ากัน จึงต้องควรมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะเข้ามาชมในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

มนัส สุวรรณ (2541 : 7) กล่าวถึงการจัดการตามขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่สำคัญมีดังนี้

1) ขีดจำกัดทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการรักษาสอดคล้องระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพ กับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ในที่นี้จึงหมายถึง จำนวนคนมากที่สุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และไม่ทำให้ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับมีคุณภาพลดลงจนไม่อาจยอมรับได้

2) ขีดจำกัดทางการตลาด หมายถึง ขีดความสามารถในการรองรับตลาดการท่องเที่ยวจะถึงวิกฤต เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไปขัดขวางความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยว

3) ขีดจำกัดของชุมชน กล่าวได้ว่า เป็นขีดจำกัดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับการท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้น จะรู้สึกผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น

ภิญโญ แสงแก้ว (2545: 33) สรุปข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาดและการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน จากองค์การการท่องเที่ยวโลก เพื่อลดการที่บริษัทนำเที่ยวนำนักท่องเที่ยวไปชมหมู่บ้านที่อาจก่อความรบกวนและไม่เคารพชุมชนเท่าที่ควร ดังนี้คือ ควรให้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นเป็นผู้นำชมและอธิบาย ควรมีการจัดจุดให้ข่าวสาร จุดบริการของมัคคุเทศก์ และศูนย์ศิลปหัตถกรรมอยู่ในชุมชน เส้นทางทัวร์ในหมู่บ้านควรให้ผ่านจุดน่าสนใจที่สำคัญ เพื่อมัคคุเทศก์จะได้อธิบายได้ทั่วถึง และนักท่องเที่ยวควรจ่ายค่าเข้าชมหมู่บ้าน ซึ่งรวมค่าแรงของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นด้วย

รุ่งทิพ ว่องปฏิการ (2544: 23) กล่าวถึงการจัดการการท่องเที่ยวในด้าน Carrying Capacity และการวางแผนทางเกี่ยวกับกระแสการเดินทางของนักท่องเที่ยว ว่าอาจกำหนดให้มีการจัดการและมาตรการในการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวตามแนวคิดของการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งคำนึงในเรื่องการสงวนและปกป้องสิ่งแวดล้อม รวมถึงทรัพยากรสำหรับคนรุ่นต่อไป อาทิ พิจารณารายการนำเที่ยว ใช้เส้นทางนำเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด สร้างข้อจำกัดชั่วคราวในการเดินทางเข้าไปยังพื้นที่ เปิดให้มีการขายบัตรที่ระบุวันและเวลาในการเดินทางเข้าพื้นที่ เพื่อให้ทราบ

จำนวนล่วงหน้า ลดขนาดของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปในพื้นที่ จำกัดพื้นที่ในการจอดรถ กำหนดให้มีข้อห้ามเพื่อมิให้มีกีฬาหรือรูปแบบในการท่องเที่ยวที่สร้างความเสียหายกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การจัดการด้านขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ โดยเฉพาะสภาพพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสามารถในการรองรับต่ำ จำเป็นจะต้องมีการพิจารณาทั้งด้านกายภาพ สังคม และความรู้สึกนึกคิดของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีการจัดการที่ดี เพื่อหา “ความสมดุล หรือ ความพอดี” ในการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว ในแต่ละพื้นที่ ให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ความต้องการของนักท่องเที่ยวในการที่จะได้รับประสบการณ์ที่มีคุณภาพ และความต้องการของชุมชน และ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ระหว่างอุปสงค์ทางด้านการตลาดของผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ความต้องการของนักท่องเที่ยวกับอุปทานของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับอุปสงค์นั้น เพื่อนำสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยวนั้น

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม

2.2.1 ลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ราไฟพรรณ แก้วสุริยะ (2544 ข: 113) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม หมายถึง “การให้โอกาสชุมชนยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภท ร่วมดำเนินการ คือ ร่วมวางแผนการจัดการด้วยกัน ร่วมลงทุนเป็นหุ้นส่วนด้วยกัน และได้รับผลประโยชน์ ทั้งรายได้ และผลกำไรอย่างเสมอภาคกัน”

สินธุ์ สโรบล และ อุดร วงษ์ทับทิม (2546 : 235) กล่าวถึงลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism) ว่า มีลักษณะที่สำคัญคือ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้ง วิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกหลาน พร้อมกันนี้ มีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่คิดวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ การ

ประเมินผลโครงการและการรับผลประโยชน์โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

Caroline Ashley กล่าวถึง “การท่องเที่ยวชุมชนในทวีปแอฟริกาใต้” โดยสรุปได้ว่า (www.resourceafrica.org/documents/guide/qz_governments.pdf) [Online July 9, 2006] การท่องเที่ยวชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นมีความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมเป็นผู้จัดการพื้นที่ซึ่งตนมีธุรกิจอยู่ โดยมีจุดประสงค์ คือ ให้ผู้อยู่อาศัยในท้องถิ่นนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นและ รวมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ ในการพัฒนาโอกาสด้านการจ้างงาน การจัดตั้งบริษัท พัฒนาทักษะและการพัฒนาอื่นๆ ของท้องถิ่น การกระทำบางอย่าง เช่น ในการวางแผน ชุมชนอาจร่วมกันดำเนินการเองได้ และบางอย่างอาจจะทำโดยชาวบ้านเพียงคนเดียวหรือเพียงครอบครัวเดียว เช่น การก่อตั้งธุรกิจของตนเอง

พจนนา สอนศรี (2541) กล่าวถึงข้อเปรียบเทียบระหว่างการท่องเที่ยวกระแสหลักกับการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และข้อสังเกตต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ในประเด็นต่างๆ โดยสรุปดังนี้

1) ความยั่งยืนของระบบนิเวศและวัฒนธรรม - กระบวนการทำงานของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) คำนึงถึงความพร้อมของชุมชนในการจัดกิจกรรม ให้ความสำคัญกับการกำหนดวัตถุประสงค์ว่าทำไปเพื่ออะไร และชี้ให้เห็นถึงข้อดี – ข้อเสียของการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อให้ชุมชนพิจารณาอย่างรอบคอบ และเตรียมตัวในการรองรับและจัดการรวมทั้งป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น สิ่งสำคัญที่สุดที่เน้นย้ำกับชุมชนคือ จุดน่าสนใจของชุมชนที่จะดึงดูดความสนใจให้คนมาเยี่ยมเยียนคืออะไร และคนในชุมชนรู้จักสิ่งนั้นหรือยัง หรือทำอะไรบ้างที่จะฟื้นฟู สืบทอดของดีของชุมชนซึ่งเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น โดย มอส. เชื่อว่า “หากคนในท้องถิ่นรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง มีทรัพยากรที่สามารถสร้างการพึ่งตนเองทางการผลิต มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ก็จะเป็นพื้นฐานที่ดีที่ทำให้การพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวสามารถทำได้อย่างยั่งยืน ภายใต้อบอบเซตที่ควบคุมได้”

2) กระบวนการมีส่วนร่วม / อำนาจในการตัดสินใจ และการจัดการทรัพยากร – การให้อำนาจของชุมชนในการจัดการทรัพยากร เป็นตัวชี้วัดว่า หากชุมชนขาดความเข้มแข็ง ย่อมเกิดผลกระทบแน่นอน กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นงานที่มีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง หากระบบการจัดการไม่ดี ขาดความโปร่งใส และขาดความร่วมมือ – ร่วมใจกันของชุมชน ก็จะเป็นอีกด้านหนึ่งที่จะทำให้ทำลายตัวเอง

3) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน - หากมีความพร้อมทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างคนต่างวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างเคารพซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย ที่สำคัญชุมชนต้องรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองเป็น รู้สึกว่าเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ไม่ใช่ผู้ซื้อและผู้ขาย และการรับวัฒนธรรมใหม่ภายนอกจะรับอย่างเท่าทันและรู้ตัวมากขึ้น ผลของการที่มีนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในตนเอง และเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม และหากชาวบ้านสามารถให้ข้อมูล เป็นผู้พาเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวเป็นแ่งมุมต่างๆ ในชุมชน เชื่อมโยงความงาม ปัญหาและทางเลือกในการพัฒนาท้องถิ่น ก็จะสามารถสร้างความเข้าใจ และการหนุนช่วยชุมชนต่อไปได้ในอนาคต

4) ความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว - ขึ้นอยู่กับการตั้งวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว หากยังอยู่ในระดับการเผยแพร่ปัญหา สร้างความร่วมมือระหว่างคนในสังคม ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งองค์กรแบบเข้มข้น แต่หากมองเรื่องการเป็นกิจกรรมหนึ่งในการหารายได้ หรือมองไปไกลถึงธุรกิจชุมชน ก็จำเป็นต้องประเมินศักยภาพการรองรับ และการพัฒนากิจกรรมภายใต้ขีดความสามารถที่ชุมชนจะรองรับได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเรื่องการกระจายตัวของชาวบ้านในการรองรับด้วย หากมีฐานชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมมาก ก็สามารถทำได้มากกว่า โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันรับผิดชอบ หรือ หากสถานที่ที่จะเยี่ยมชมมีขีดจำกัดในการรองรับได้ไม่มากคน ก็ควรต้องพิจารณาจำกัดจำนวนคนต่อครั้งให้ชัดเจน

ทั้งนี้ พจนา สอนศรี ได้สรุปว่า หากชุมชนอยู่บนฐานเศรษฐกิจที่พึ่งพาตัวเองได้ เช่น ยังมีที่ดินทำกิน สามารถยังชีพได้โดยพึ่งพาป่าชุมชน ฯลฯ การเติบโตเพื่อรองรับกิจกรรมท่องเที่ยว ก็จะเป็นในลักษณะการเติบโตอย่างช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป และน่าจะก่อให้เกิดความยั่งยืน แต่หากว่าชุมชนคิดเรื่องการหารายได้ ก็อาจจะทำให้เกิดความคาดหวังจำนวนคน จำนวนครั้งที่มากขึ้นของนักท่องเที่ยว และอาจจะคิดถึงการลงทุนเพื่อแสวงหารายได้ เกิดความคิดที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกที่yakต่อการควบคุม ซึ่งในแต่ละชุมชนอาจจะต้องวิเคราะห์ชุมชนว่า เศรษฐกิจชุมชนจะต้องพัฒนาโดยอาศัยปัจจัยการผลิตอะไร หรือต้นทุนที่ชุมชนมี (ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ชุมชนธรรมชาติที่งดงาม) จะสร้างมูลค่าเพิ่มได้อย่างไร

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ

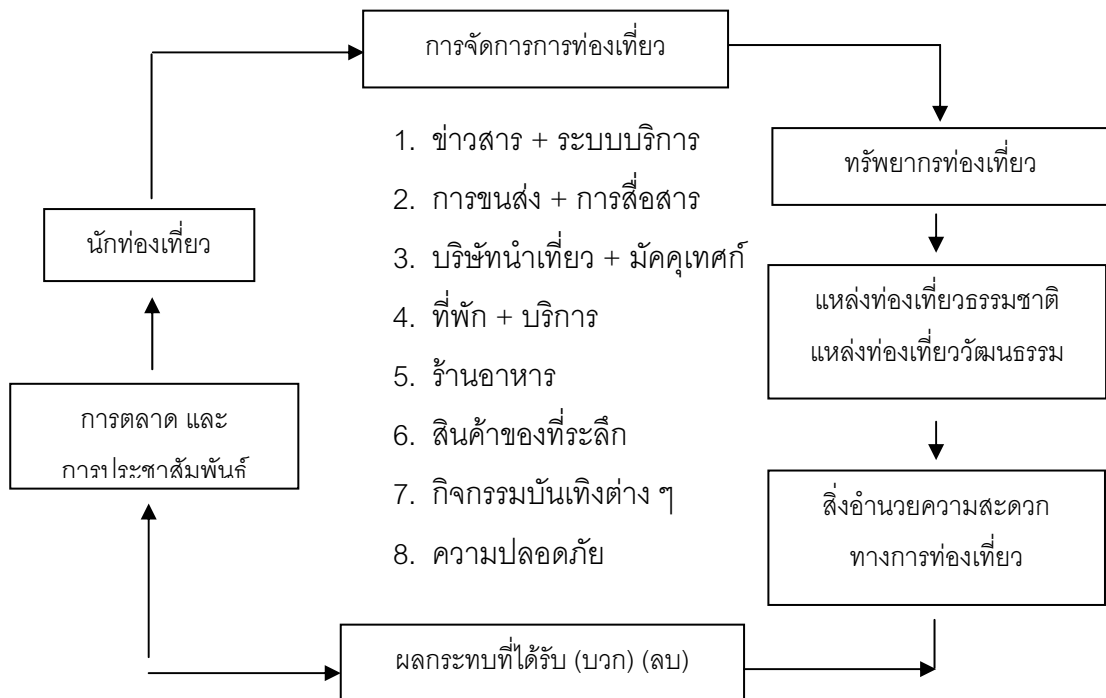
(2541) ได้ให้ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยวไว้ว่า “การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านี้ ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่กำหนดไว้ มิฉะนั้น การดำเนินการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทาง และประสบความล้มเหลว” นอกจากนี้ โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541) ได้เสนอหลักการ บริหารและการจัดการการท่องเที่ยวว่า มีองค์ประกอบดังนี้

- 1) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องในชุมชน โดยพิจารณาทั้งที่ตั้งกิจกรรม ความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้ง การมีส่วนร่วมในการจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินการ การสนับสนุนจากภาครัฐ เป็นต้น
- 2) องค์กรต่างๆ ในพื้นที่ เช่น สมาคมตำบล องค์กรการบริหารส่วนตำบล กำหนดผู้นำบ้าน ผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการขององค์กรประชาชนอื่นๆ
- 3) ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และองค์กรของรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน
- 4) ประชาชนในท้องถิ่น จะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่

Norma Polovitz Nickerson and Paula Kerr. (www.cedworks.com/files/pdf./free)

[Online July 29, 2006]) กล่าวไว้ในหนังสือ Snapshots : An Introduction to Tourism ถึงการท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) ว่า การท่องเที่ยวถือเป็นธุรกิจที่ใหญ่ และต้องอาศัยความตั้งมั่นตั้งใจในระยะยาว ต้องมีจริยธรรม ควบคู่กับความเป็นนักธุรกิจที่ดี และชุมชนท้องถิ่นก็มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในการเป็นเจ้าของการท่องเที่ยวด้วย

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544 ก : 4-6) กล่าวถึง การจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชนบท ว่า ต้องมองในภาพรวมของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการจัดการบริการการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและสัมพันธ์เป็นวงจร ต้องมีการจัดการอย่างเป็นระบบ เพราะแต่ละส่วนมีผลกระทบต่อกันและกัน ซึ่งอธิบายโดยสรุปได้ดังนี้ (ดูภาพที่ 2.1)

ภาพที่ 2.1 แสดงภาพรวมขององค์ประกอบอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ที่มา : จำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544 : 5)

1) ข่าวสารและการบริการ - ข้อมูลต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวควรรู้ก่อนเดินทาง ควรมีการจัดการให้พร้อม เผยแพร่ให้กว้างขวาง รวมทั้งการตอบข้อมูลทางโทรศัพท์ต้องชัดเจน

2) การขนส่งและการสื่อสาร - การขนส่ง ต้องคำนึงถึงความสะดวกในการเข้าถึงของยานพาหนะ กำหนดการเดินทางและอัตราค่าบริการที่ชัดเจน ส่วนการสื่อสาร หมายถึง ระบบการโทรศัพท์ ระบบการสั่งจอง ควรทันสมัยตามกระแสโลก (E-mail, E-Commerce, E-Tourist) รวมถึงการบริการจัดส่งทางพัสดุในระบบต่างๆ

3) การนำชมสถานที่ และการจัดการบริการอำนวยความสะดวก ด้านสถานที่ เช่น อาจจัดเส้นทางเที่ยวชมในหมู่บ้านให้เป็นวงรอบหรือวงกลม ควรมีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่รอบรู้ในการนำชม แต่ต้องสามารถใช้ภาษาการสื่อสารได้ชัดเจน ดูแลรักษาหมู่บ้านให้สะอาดและคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม การจัดกิจกรรมเพิ่มเติมในหมู่บ้าน เพื่อสร้างงานบริการเพิ่มขึ้น ต้องแจ้งรายการและราคาค่าบริการให้ชัดเจน ควรทำป้ายชี้ทาง ทำป้ายสื่อความหมาย เพื่อความสะดวกในการเดินทาง หรือ อาจจัดทำหนังสือคู่มือแนะนำชมหมู่บ้านไว้เพื่อจำหน่าย ควรจัดบริการห้องสุขา (สะอาด) ไว้ด้วย

- 4) การบริการที่พัก - ต้องสะอาดได้ระดับมาตรฐานสากลของการบริการ
- 5) การจัดทำอาหาร - ต้องสะอาด คำนึงถึงสุขอนามัย และคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว ราคาชัดเจน ควรมีการจัดระบบรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดี
- 6) การจัดทำสินค้าของที่ระลึก - ต้องคำนึงถึงควมมีเอกลักษณ์ท้องถิ่น ปรับปรุงรูปแบบ สี สัน ตามรสนิยมของตลาด ควรเป็นผลิตภัณฑ์ที่สะอาด (Green and Clean Product) ระบบการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ควรสร้างมาตรฐานสินค้าให้ได้ระดับสากล กำหนดราคาสินค้าให้ชัดเจน ทั้งการบรรจุหีบห่อที่สะดวกในการถือ
- 7) กิจกรรมในหมู่บ้าน - ควรคงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมดั้งเดิมและจัดการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เพื่อความบันเทิงและการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น อันเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งกันและกัน
- 8) การรักษาความปลอดภัย จะต้องมีจัดการอย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงหลักการเป็นเจ้าของบ้านที่ดี ดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

Bill Baker (www.destinationbranding.com/articles/17Essentials.pdf) [Online July 12, 2006] ได้กล่าวถึง “ส่วนประกอบที่สำคัญ 17 อย่าง สู่ความสำเร็จของการท่องเที่ยวชุมชน” (17 Ingredients for Community Tourism Success) โดยสังเขปดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวที่สามารถจะสนองความต้องการของผู้อาศัยในชุมชนเอง และนักท่องเที่ยวได้นั้น ต้องอาศัยการวางแผนและการจัดการที่สมดุลต่อผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบที่จะได้รับการท่องเที่ยว (Respect for tourism's rewards and limitations)
- 2) การวางแผนสู่ความสำเร็จ (Planning for Success) - ควรพิจารณาถึงแหล่งท่องเที่ยว การตลาด สิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ การจัดสรรเงินทุนและการสนับสนุนธุรกิจ ตลอดจนปัญหาขององค์กร
- 3) ความร่วมมือและการทำงานร่วมกัน (Collaboration and partnerships) – ชุมชนต้องตื่นตัวที่จะสร้างความสัมพันธ์ และจับมือกับภาคธุรกิจต่างๆ แม้ว่ามันเป็นไปได้ที่จะพบคู่แข่งกันมารวมมือกันเพื่อเอา ชนะทางธุรกิจมากขึ้นในธุรกิจท่องเที่ยวมากกว่าอุตสาหกรรมอื่นก็ตาม โดยทั้งนี้ แต่ละองค์กรย่อมต้องมีความสนใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้น
- 4) ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจริง (Authenticity is for real) - นักท่องเที่ยวย่อมต้องการมีประสบการณ์ที่ดีกับเอกลักษณ์ เรื่องราว รูปแบบ ประวัติศาสตร์ ชุมชน และวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนถึงความงดงามและควมมีคุณค่าแห่งสถานที่หรือชุมชนนั้นๆ

5) ประสบการณ์ที่ดี (Great Experience) – ไม่ว่าจะเป็นความสนุกสนานร่วมกันของนักท่องเที่ยวกับเพื่อนในครอบครัวของตน ความประทับใจ ความพึงพอใจที่นักท่องเที่ยวมีต่อสถานที่ที่ได้ไปชม ประสบการณ์ที่ไม่ธรรมดา การเติมเต็มสิ่งที่ยังขาดหายไปในชีวิต หรือความทรงจำที่ไม่รู้ลืมที่นักท่องเที่ยวได้รับ ไม่เพียงแต่เป็นข้อได้เปรียบที่โดดเด่นเท่านั้น แต่ยังจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสู่แหล่งท่องเที่ยวได้อีกด้วย เพราะจุดหมายทางการท่องเที่ยวจะเน้นที่ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและการถ่ายทอดประสบการณ์นั้นๆ ต่อไปอย่างได้ผล

6) ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ง่ายขึ้น (Accessibility - Easier) ชุมชนที่ต้องการให้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชน ควรจะต้องมีระบบการขนส่งที่มีประสิทธิภาพ และสะดวกสบายต่อนักท่องเที่ยว

7) สัญญาของเครื่องหมายการค้า (The Brand Promise) - การสร้างสรรค์เครื่องหมายการค้าของชุมชน สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะจะเป็นสัญญาบ่งชี้ที่ชุมชนจะขับเคลื่อนทุกสิ่งทุกอย่างสู่นักท่องเที่ยว และยังส่งเสริมให้เกิดมุมมองหรือภาพลักษณ์ที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย

8) ความเป็นผู้นำ (Leadership Shows the Way) – การจัดการที่ดี เป็นระบบและสม่ำเสมอมีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนจึงควรจัดตั้งองค์กรการท่องเที่ยวขึ้น โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนด้วยวิสัยทัศน์ของความเป็นผู้นำ เพื่อเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน อันจะนำสู่ผลสำเร็จทางการตลาดที่คุ้มค่าและมีประสิทธิผลที่ดีที่สุดต่อชุมชน

9) ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว (Aesthetics is More Than Appearances) เป็นสิ่งที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว และส่งเสริมสภาพเศรษฐกิจที่ดีแก่แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และหัวใจหลักคือ ความสะอาด การต้อนรับที่น่าประทับใจ และการดูแลรักษาที่ดีต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน

10) ความยั่งยืน (Sustainability) - ชุมชนควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้ยั่งยืน โดยพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้คือ การรักษาทรัพยากรท้องถิ่น การสร้างความพึงพอใจ และประสบการณ์ที่ดีมีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบที่เคารพต่อผลประโยชน์ของชุมชน ความสมดุลของสภาพความเป็นจริงและความยั่งยืนกับเศรษฐกิจ รวมถึงความสามารถในการรองรับของสังคม เพื่อนำไปสู่ความพอเพียงของชุมชนในการรับนักท่องเที่ยว

11) ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว (Tourism Information) - การให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวที่ทันเวลาและมีสาระครบถ้วน ถือหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญต่อการประสบความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ข้อมูลที่เหมาะสมในช่วงก่อนและระหว่างการเดินทางจะส่งผลอย่างมาก

ต่อจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวจะพักอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลจากแผ่นพับ เว็บไซต์ แผนที่ และศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวต่างๆจะมีอิทธิพลในการตัดสินใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเช่นกัน

12) คุณภาพที่นักท่องเที่ยวคาดหวัง (Quality is Expected) – คุณภาพในการบริการมีส่วนสำคัญทั้งในการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวใช้จ่าย การชักจูงให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยือนอีกครั้งหนึ่ง และการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวด้วยการพูดต่อๆ กันไปแบบปากต่อปาก ซึ่งมีผลต่อความรู้งานของแหล่งท่องเที่ยวในระยะ

13) การเฉลิมฉลองในสิ่งที่แตกต่าง (Celebrate what's different) – ควรนำความแตกต่างหรือเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมาเป็นจุดขาย หรือเครื่องหมายการค้าของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และ ควรจะเน้นการสร้างประสบการณ์ซึ่งดูพิเศษและไม่เหมือนใครให้นักท่องเที่ยวด้วย

14) สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน (Infrastructure That Counts) - นอกเหนือจากโรงแรมที่พัก ความบันเทิง แหล่งท่องเที่ยวและร้านอาหาร สิ่งถือเป็นจุดสำคัญในการท่องเที่ยวแล้ว ยังมีสัญญาณจราจร ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว สวนที่ร่มรื่นและสถานที่จอดรถด้วย การผสมผสานของสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ และอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วยพร้อมกัน

15) การช้อปปิ้งเป็นรายได้หมุนเวียน (Shopping is the Money Spinner) - การที่นักท่องเที่ยวเดินจับจ่ายซื้อของถือเป็นรายได้จากภายนอก ที่มีส่วนสำคัญในการดึงเงินทุนจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน เพื่อนำมาเป็นเงินทุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในสถานที่นั้น

16) เงินทุนสนับสนุนที่สม่ำเสมอ (Consistent Funding) – การพัฒนาชุมชนให้มีความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว ควรมีการสนับสนุนด้านเงินทุนจากองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง มีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและไม่หยุดนิ่ง

17) ทักษะและความชำนาญ (Skills and Expertise) - การท่องเที่ยวจัดเป็นผู้สร้างแรงงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เป็นแรงงานที่เป็นกันเอง และเป็นนักทำงานมืออาชีพซึ่งต้องการทักษะเชิงกลยุทธ์และการจัดการที่ดีในทุกๆ ส่วน ภาคธุรกิจจึงควรทำงานร่วมมือกันกับภาคการศึกษาในการการผลิตแรงงานที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวให้แข็งแกร่งขึ้น

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (2544: 5-9) กล่าวถึงการท่องเที่ยวชนบทและการท่องเที่ยวชุมชน (Rural & Community-Based Tourism) ในมิติของการจัดการว่า จะให้ความสำคัญกับจิต

วิญญานของชุมชน การรักษาไว้ซึ่งสภาพธรรมชาติที่สวยงาม สภาพสังคม/วัฒนธรรมของชุมชน อาทิเช่น การจัดการด้านการให้บริการท่องเที่ยว เป็นการดำเนินการโดยองค์กรพัฒนาเอกชน/ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/ชุมชน/สถาบันการศึกษาหรือหลายองค์กร ร่วมกันดำเนินงานเป็นการให้บริการท่องเที่ยวซึ่งไม่มีตัวแบบที่แน่นอน แต่จุดร่วมประการหนึ่ง คือ จะต้องสร้างให้เกิดความมีส่วนร่วมของชุมชน และผลประโยชน์จะต้องตกอยู่ในชุมชน สิ่งที่สำคัญและเป็นด้านแรกที่ชุมชนจะต้องคิดเมื่อจะเริ่มดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยว คือ การสร้างให้ชุมชนหรือท้องถิ่นเกิดความภูมิใจในตนเอง มีทรัพยากรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางการผลิต มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่ดี ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนภายใต้ ต้นทุนชุมชนที่มีอยู่

วีระพันธุ์ ชินวัตร และคณะ (2544: 4-2, 4-3) กล่าวถึงกลยุทธ์ในการจัดการพัฒนาและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีข้อปฏิบัติเรียงลำดับความสำคัญดังนี้ คือ 1) ความคิดริเริ่มต้องมาจากผู้คนในชุมชนเอง อาจเกิดจากการเข้าใจสภาพปัญหา หรือได้รับข้อมูลข่าวสาร แล้วนำมาประมวล 2) เริ่มจากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น มองเห็นจุดแข็ง จุดอ่อนของแต่ละทรัพยากร 3) มีการร่วมมือร่วมใจกัน รูปแบบเป็นไปโดยเสรีภาพไม่มีการบังคับ สมควรใจ ตั้งใจ และสนใจที่จะร่วมด้วยตนเอง โดยมีแกนนำเป็นผู้ขยายผลการร่วมมือร่วมใจนั้น ซึ่งมีทั้งแกนนำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ 4) มีการสร้างแกนนำรุ่นเยาว์ขึ้นมาทดแทนอย่างต่อเนื่อง และ 5) ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการร่วมมือต้องเกิดผล (Effect) และผลกระทบ (Impact) ต่อคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องในชุมชน

มธุรส ปราปไพรี (2545: 29) กล่าวสรุปถึงการจัดการการท่องเที่ยวว่า “การจัดการที่ดีย่อมทำให้เกิดการคัดเลือกนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ และมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน อันจะส่งผลถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่นั้น”

จากการทบทวนแนวคิดต่างๆ ข้างต้น สรุปได้ว่า การจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ต้องเกิดจากจิตสำนึกร่วมของชุมชน ที่ความคิดริเริ่มที่ตรงกัน ร่วมกันทำงานอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม ร่วมกันวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตามระบบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของ โดยอาศัยการประสานความรู้ทางศาสตร์และศิลป์ในการจัดการธุรกิจ คำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เข้ากับคุณภาพของการบริการเพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนโดยมีการจัดตั้งองค์กรทางด้านการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเป็นแกนหลักขึ้น และเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมกันทำงานอย่างมุ่งมั่น ตั้งใจในระยะยาว โดยต้องสร้าง

จริยธรรม ควบคู่ไปกับการเป็นนักธุรกิจที่ดี ย่อมจะนำชุมชนสู่ผลสำเร็จที่ดีที่สุด สร้างความภูมิใจในตนเองและสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

2.2.3 รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

มิตรา สามารถ (2543: 122-126) ได้เสนอรูปแบบองค์กรที่ควรเข้ามาบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นที่น่าจะเป็นไปได้ในภาพรวมมากที่สุด 2 รูปแบบด้วยกัน คือ รูปแบบที่หนึ่ง – โดยชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้บริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของตนเองในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มหลากหลายที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นๆ และ มีคณะที่ปรึกษา ซึ่งอาจจะประกอบด้วยผู้แทนจากภาครัฐ ภาคธุรกิจและภาคเอกชนให้ความช่วยเหลือแนะนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเชิงวิชาการต่างๆ และรูปแบบที่สอง – โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับผู้แทนกลุ่ม เป็นผู้บริหารจัดการ ในรูปแบบนี้ เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ สภาตำบล (สต.) องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้บริหารจัดการร่วมกับตัวแทนกลุ่ม กิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่ และมีคณะที่ปรึกษาร่วมให้คำปรึกษาแนะนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเชิงวิชาการสาขาต่าง ๆ เช่นเดียวกับรูปแบบที่หนึ่ง

ไทรรัตน์ สุนทรประภัสร์ (2543: 6) จากการได้ไปร่วมงาน “ทุ่งทานตะวันบาน” ที่จังหวัดลพบุรี ได้เสนอแนะว่า “การท่องเที่ยวนับจากนี้ไปถึงเวลาแล้วที่ต้องประสานความร่วมมือด้านชุมชน เอกชน กับภาครัฐ ในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบมีความสนใจพิเศษ และสามารถกระทำได้ใน 4 แนวทาง คือ

- 1) “ชุมชน-รัฐ” เป็นการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวโดยชุมชนและรัฐ ให้การสนับสนุนข้อดีของแนวทางนี้ คือ ก่อให้เกิดการกระจายผลตอบแทนอย่างเป็นธรรมต่อชุมชน เพราะเป็นการประกอบการของชุมชนโดยตรง
- 2) “เอกชน-ชุมชน” การสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วม ระหว่างธุรกิจเอกชน และชุมชน จุดเด่นของแนวทางนี้คือการพยายามผสมผสานประโยชน์ที่เหมาะสมของทั้งสองฝ่าย นั่นคือผู้ประกอบการได้ผลตอบแทนในการประกอบการที่สามารถสร้างจุดเด่นให้แตกต่างจากผู้ประกอบการอื่น ในขณะที่ชุมชนซึ่งมีบทบาทในการช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวก็มีส่วนแบ่งในผลตอบแทนนั้นด้วย
- 3) “เอกชน-รัฐ” เป็นแนวทางที่เกิดขึ้นในระดับประเทศ หรือระดับเมือง โดยรัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นร่วมมือกับผู้ประกอบการในการพัฒนาการท่องเที่ยว

4) “รัฐ-ชุมชน-เอกชน” สิ่งสำคัญในการพัฒนาของแนวทางนี้ ก็คือ การสร้างความเห็นพ้องต้องกันของทั้ง 3 ส่วน โดยชุมชนควรมีโอกาสในการกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการกระจายผลตอบแทนที่เป็นธรรมและเกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ขณะที่รัฐและเอกชนให้การสนับสนุนการบริการที่ชุมชนไม่สามารถให้บริการเองได้”

มนัส สุวรรณ และคณะ (2541ก: 45, 102) ทำการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ ของ อบต. และ สต. ได้กล่าวโดยสรุปว่า “แนวทางการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในอนาคต ควรเน้นเอาการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนา โดยจะต้องมีการผสมผสานเข้ากับพื้นที่และการปฏิบัติงานของหน่วยงานในระดับต่างๆ รวมทั้งภาคเอกชน ทั้งนี้ รัฐจะต้องกระจายอำนาจและบทบาทในการบริหารจัดการให้แก่องค์กรในระดับท้องถิ่น ให้เขามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรในพื้นที่มากขึ้นด้วย” นอกจากนี้ ยังได้นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่น่าจะเป็นให้ อบต. และ สต. ได้พิจารณาตามความเหมาะสมว่า น่าจะให้มีการบริหารจัดการ อบต. และ สต. ในรูปแบบใดจาก 6 รูปแบบ ต่อไปนี้

1. อบต. หรือ สต. ดำเนินการเอง โดยมีที่ปรึกษาจากภายนอก
2. อบต. หรือ สต. ดำเนินการบริหารและจัดการเองทั้งหมด
3. ดำเนินการโดยมีคณะกรรมการร่วมจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
4. ดำเนินการในรูปแบบสหกรณ์
5. ให้องค์กรประชาชนภายในหมู่บ้านดำเนินการเอง
6. จ้างหรือให้สัมปทานกับบริษัทเอกชนจากภายนอก

จากผลของการศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษา 9 แห่งในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย สามารถสรุปโดยภาพรวมได้ว่า “การบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ความรับผิดชอบของ อ.บ.ต. หรือ สต. นั้น ควรดำเนินการโดยรูปแบบที่ 3 คือ โดยคณะกรรมการร่วมจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องซึ่งจะเหมาะสมที่สุด และรองลงมาคือ รูปแบบที่ 2 ซึ่งดำเนินการโดย อ.บ.ต. หรือ สต. โดยมีที่ปรึกษาจากภายนอกให้ความช่วยเหลือ”

พจนา สอนศรี (2541) ยังได้เสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง ที่สามารถตอบสนองและสามารถพัฒนาสู่กระบวนการทางสังคมแบบยั่งยืนได้ โดยมีกิจกรรมภายใต้มิติต่างๆ ดังนี้

- 1) มิติด้านสิ่งแวดล้อม - กิจกรรมนี้ควรก่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งจำกัดให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด
- 2) มิติด้านการเมือง - กิจกรรมนี้ควรเป็นส่วนหนึ่งของการรณรงค์การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับล่าง โดยการสร้างกระบวนการวางแผน และ การตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน
- 3) มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม - กิจกรรมนี้ควรสร้างสรรค์การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรม (เมือง-ชนบท) เพื่อเพิ่มความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งเท่าทันต่อวัฒนธรรมแบบเมืองที่เติบโตอย่างรวดเร็ว
- 4) มิติด้านเศรษฐกิจ - กิจกรรมนี้ควรนำไปสู่การกระจายรายได้และผลกำไรที่เกิดจากการท่องเที่ยวให้เกิดกับชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น ประชาชนในพื้นที่จะเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาและควบคุมการเติบโตของการท่องเที่ยวของตนเอง ภายใต้มิติที่ไม่ขัดแย้งกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

Adhikary, M. (1995, อ้างในเดชา ไต้งสูงเนิน, 2543) ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว “7-S Model” เพื่อปรับใช้กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

- 1) Strategy - กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมผสานกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่างๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผนการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย
- 2) Structure - โครงสร้างในองค์กรซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัด ลำดับชั้นและการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม เพราะ โครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม โครงสร้างองค์กรยังขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วย ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสารข้อมูล (Information)
- 3) System - ระบบในการจัดการการท่องเที่ยวซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล การดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่นๆด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานความร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกละดับ

4) Staff - จะต้องพิจารณาบุคลากรซึ่งทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวอย่างรอบคอบ คัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานดีประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5) Skill - ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่างคือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ความรู้ในงานเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกในการที่จะทำให้การทำงานต่างๆ มีประสิทธิภาพ ความรู้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รู้ว่าจะทำอะไร แต่ต้องรู้ทุกอย่างว่าคืออะไร ที่ไหน อย่างไร และทำไม รวมทั้งเข้าใจและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ความรู้นั้นอาจจะเป็นความรู้ที่เป็นทางการซึ่งได้มาจากการประสบการณ์ในการทำงานก็ได้ ดังนั้นผู้ที่ทำงานด้านธุรกิจการท่องเที่ยวควรมีทั้งความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษด้วย

6) Style - การรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน และในแต่ละพื้นที่จะมีรูปแบบที่แตกต่างกันในการจัดการ โดยปกติจะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก Top-down Style เป็นการสั่งการจากผู้บังคับบัญชาลงสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา รูปแบบนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่พอใจเพราะไม่ชอบถูกสั่งให้ทำตาม แต่มักจะชอบมีเหตุผลที่มีส่วนร่วมพูดคุยให้คำแนะนำมากกว่า กลุ่มที่ 2 Bottom-up ตรงกันข้ามกับรูปแบบแรก คือ เป็นการร่วมกันในการวางแผน การดำเนินการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จึงมักเป็นรูปแบบที่นำมาซึ่งความสำเร็จในการจัดการ

7) Share - การแบ่งปันเวลา การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นความรู้ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด จะทำให้ได้รับความรู้มากมายที่เป็นประโยชน์ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะ ผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวควรจะได้นำข้อมูล ต่างๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

รำไพพรรณ (2544 ข: 126) และ (2545 ก: 45) กล่าวถึง “บทบาทของคณะทำงานที่เป็นตัวแทนของชุมชน และสมาชิกของชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการ” เพื่อให้การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นไปอย่างสอดคล้องกันโดยผู้ศึกษาสรุปได้ดังนี้

1) ร่วมพิจารณากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยต้องขึ้นอยู่กับการยอมรับของประชาชนในพื้นที่ ต้องไม่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ไม่เกิดมลพิษ และไม่เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรม รักษาความเป็นอัตลักษณ์ (ความเป็นเผ่าพันธุ์ดั้งเดิม) ไว้ได้ แม้วิถีชีวิตจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่คุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้านต้องดีขึ้น

2) ร่วมรับข้อมูลข่าวสาร กำหนดแผนงานและกฎระเบียบ โดยต้องเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อร่วมจัดทำแผนพัฒนา แผนส่งเสริม แผนปฏิบัติการ แผนประชาสัมพันธ์ และแผนการตลาด ไม่ว่าจะเป็นแผนระยะสั้น แผนระยะยาว เพื่อพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวขึ้น รวมถึง การกำหนดระเบียบข้อบังคับต่างๆ ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวด้วย

3) ร่วมบริหารจัดการ ร่วมกันลงทุนธุรกิจในรูปแบบของหุ้นส่วนทางธุรกิจ หรือการสหกรณ์ ซึ่งอาจเรียกว่า ธุรกิจชุมชน (Community Business) การแบ่งผลประโยชน์ ถ้าไรต้องเป็นไปตามสัดส่วนที่โปร่งใสยุติธรรม ชุมชนจะต้องมีส่วนได้รับผลประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

4) ร่วมประเมินผลงาน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหาลงมือและร่วมกันสรุปผลงานจากการศึกษาทั้งผลเสียผลดี เพื่อนำไปปรับปรุงงานและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดีขึ้น

ยศ สันตสมบัติ (2544: 39-40) ให้ความเห็นว่า ต้องให้ความสนใจกับการสร้างความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น ให้ชุมชนท้องถิ่นเป็นคนพัฒนา และมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งเป็นจุดขายของภาคเหนือ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น ทั้งจำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ การมีส่วนร่วมของชุมชน การวางแผนการจัดการการท่องเที่ยว การทำ R & D นอกจากนี้ จะต้องให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการ โดยการสร้างแรงจูงใจให้เขาได้รับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ ภายใต้ระบบการจัดการสมัยใหม่ที่นิยมใช้กันทั่วโลก เรียกว่า “Co-Management” ต้องเป็นการจัดการร่วมแบบพหุภาคีระหว่างรัฐและประชาชน รวมกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายมาทำงานร่วมกัน โดยการช่วยเหลือสนับสนุน ซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะเรื่องเงินเพียงอย่างเดียว ต้องมีการสนับสนุนด้านความรู้ และการให้คำปรึกษาดด้วย

ฐวิทย์ ศิริเวชกุล (2544: 52-56) สรุปการบรรยายของ Erik Holm Petersen ผู้เชี่ยวชาญพิเศษจากองค์การการท่องเที่ยวโลกที่กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงชุมชน (Community - Based Tourism) ไว้ว่า หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงชุมชนคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) อันรวมถึง กิจกรรมทางการท่องเที่ยวซึ่งชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ทั้งนี้ การท่องเที่ยวเชิงชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวลักษณะนี้ ได้แก่

- 1) การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales)
- 2) กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows)
- 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities)
- 4) กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน มีทั้งการจัดแคมป์ การจัดที่พักแรมแบบโฮมสเตย์ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและที่พักแรมในหมู่บ้าน

นำชัย ทนุผล (2545 : 48) กล่าวว่า การจะพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการ เพื่อให้สามารถใช้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาวได้ จำต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านเป็นหลัก รูปแบบของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงต้องเป็นรูปแบบของความร่วมมือกัน (co-operation) ของคนในชุมชน หรือการสร้างพลังอำนาจ (empowerment)

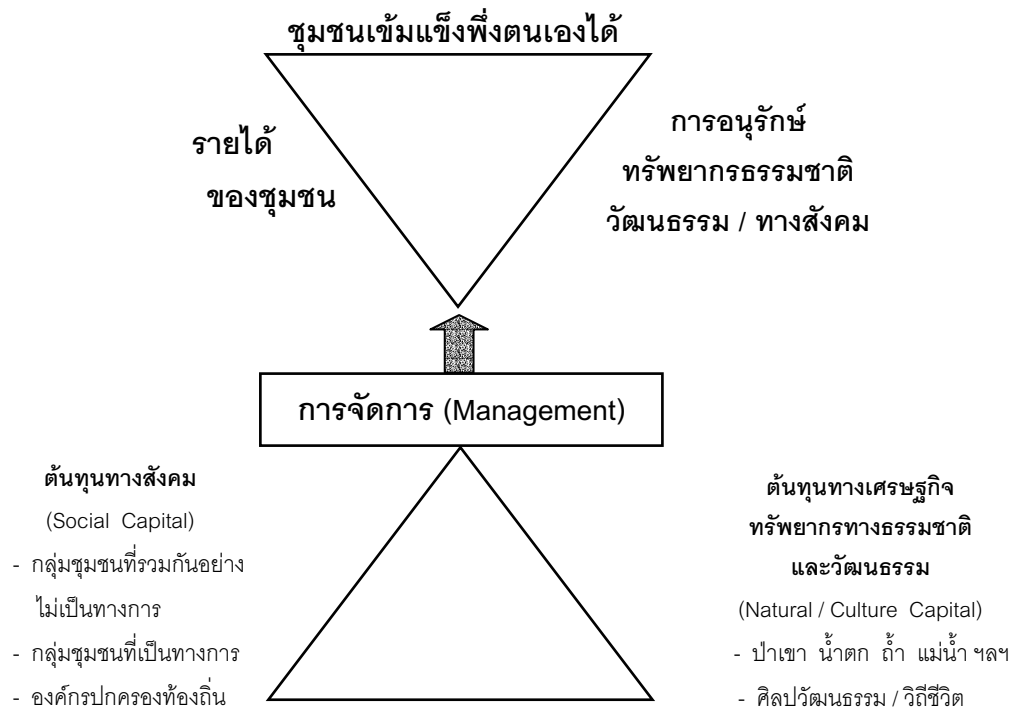
จากการทบทวนแนวคิดจากนักวิชาการหลายท่าน ผู้วิจัยสรุปได้ว่า รูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชน และแหล่งท่องเที่ยว โดยอาจเลือกได้จากรูปแบบต่างๆ ดังนี้ 1) ชุมชนท้องถิ่น เป็นผู้บริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวของตนเองในรูปของคณะกรรมการ 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับผู้แทนกลุ่มในชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเพื่อการกระจายผลตอบแทนอย่างเป็นธรรมต่อชุมชน 3) การมีส่วนร่วมระหว่างธุรกิจเอกชน และชุมชน 4) รัฐบาลกลางหรือรัฐบาลท้องถิ่นร่วมมือกับผู้ประกอบการในการพัฒนาการท่องเที่ยว 5) ความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน และเอกชน โดยชุมชนมีโอกาสนในการกำหนดการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่นเอง ขณะที่รัฐและเอกชนให้การสนับสนุนการบริการที่ชุมชนไม่สามารถให้บริการเองได้ แต่ที่สำคัญคือ จะเลือกรูปแบบใด การจัดการต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชาวบ้านเป็นหลัก ผนวกกับการสร้างแรงจูงใจให้เขาได้รับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์ ภายใต้ระบบการจัดการสมัยใหม่ซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะเรื่องเงินเพียงอย่างเดียว ต้องมีการสนับสนุนด้านความรู้และการให้คำปรึกษาด้านการวางแผน การบริหารจัดการในด้านต่างๆ จากสถาบันการศึกษา ผู้รู้ผู้ชำนาญการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ด้วย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Norma Polovitz Nickerson and Paula Kerr. (www.cedworks.com/files/pdf./free [Online July 29, 2006]) กล่าวถึงการท่องเที่ยวชุมชน (Community Tourism) ในหนังสือ Snapshots: An Introduction to Tourism ว่า สิ่งท้าทายที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงชุมชนนั้น คือ การเริ่มทำในสิ่งที่ถูกต้องในครั้งแรก การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องถูกขับเคลื่อนโดยแกนผู้นำชุมชน ต้องเริ่มต้นขึ้นจากชุมชนผู้อาศัยในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ซึ่งต้องการการคิดและความรู้ความเชี่ยวชาญอย่างรอบคอบ เพราะการตัดสินใจอย่างขาดประสพการณ์อาจนำมาซึ่งอุปสรรคในการ

ทำการท่องเที่ยว ขั้นตอนเบื้องต้นของความท้าทายที่จะต้องพบในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การทดลองและการใช้กระบวนการวางแผนต่างๆ เช่น ECOPLAN: NAT 10 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การจัดตั้งกรรมการในการเป็ยเบนชุมชน 2) เตรียมวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย 3) ทำการสำรวจและวิเคราะห์ถึงความพร้อมทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนรวมถึงการตัดสินใจถึงความเป็นไปได้ด้านความสามารถในการรองรับของชุมชน 4) วิเคราะห์และวิจัยตลาด 5) รวบรวมสินค้าทางการท่องเที่ยวของชุมชนและตลาดเป้าหมาย เพื่อสร้างหรือส่งเสริมจุดเด่นของชุมชน 6) สร้างรูปแบบของการพัฒนาโดยรวมและเลือกสินค้าที่เหมาะสม 7) พัฒนาสินค้าทางการท่องเที่ยว 8) ทำแผนยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยว 9) สร้างยุทธศาสตร์ในการนำแผนต่างๆ และนำสู่การปฏิบัติจริง และ 10) นำเสนอสินค้าแก่สาธารณชน หรือชุมชน

ภักดี รัตนผล (2544: 4-6 และ 11) กล่าวว่า วิธีการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อที่จะดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชนและภาคเอกชนให้มีความเหมาะสมเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งขอบเขต ภารกิจ และวิธีการดำเนินการนั้น เริ่มจากต้องให้ชุมชนและท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วม นับตั้งแต่ การร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมดูแลรักษาและร่วมรับประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นและชุมชนของตนเอง ความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ ความรับผิดชอบที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่นจัดได้ว่าเป็น “ทุนทางสังคม” ซึ่งควรจะนำมามุ่งใช้เพื่อการพัฒนาส่งเสริมและจัดการการการท่องเที่ยวของชุมชนมากกว่าการใช้ “ทุนทางเศรษฐกิจ” แต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้น “การจัดการ (Management)” ที่มีประสิทธิภาพ จะเป็นตัวเชื่อมโยงให้พลังหรือต้นทุนทั้งสองด้านถูกใช้อย่างเหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยวจะส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ของตนเองเพียงพอ ที่จะไม่ต้องพึ่งพาสังคมภายนอก กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ และที่สำคัญยิ่ง คือ ผลพลอยได้ที่จะส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิม มีความยั่งยืนตลอดไป ซึ่งสามารถสรุปเป็นตัวแบบ (paradigm) ของการจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้ “พลังต้นทุนของชุมชน” เป็นพื้นฐานได้ดังนี้ (ดูภาพที่ 2.2)

ภาพที่ 2.2 แสดงตัวแบบ (paradigm) ของการจัดการการท่องเที่ยว
โดยใช้ “พลังต้นทุนของชุมชน” เป็นพื้นฐาน
ที่มา: ปรับจากภาพของ ภัคดี รัตนผล (2544: 11)

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2544: 209) กล่าวถึงการวางแผน การพัฒนา และการบริหารที่จะให้เกิดความยั่งยืนต่อการท่องเที่ยวว่า จะต้องเริ่มต้นและมีรากฐานบนความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริหารการท่องเที่ยวในท้องถิ่นค้นหาประวัติศาสตร์ ตำนาน ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อน จนเกิดความเข้าใจอันถ่องแท้เกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ความรู้และความเข้าใจที่แน่นแฟ้นเกี่ยวกับท้องถิ่น จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนา การท่องเที่ยวที่เหมาะสม สามารถตอบสนองความต้องการทางปัญญาและจิตวิญญาณซึ่งเป็นความต้องการที่ละเอียดอ่อนและมีคุณค่า (และอาจจะรวมมูลค่าสูง) ทั้งยังเป็นที่มาของการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้า และบริการการท่องเที่ยวได้อีกด้วย วิธีการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว ต้องเริ่มที่การเตรียมความพร้อมของชุมชนและความพร้อมด้านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว ก่อนที่จะมาเปิดตลาดการท่องเที่ยว

สินธุ์ สโรบล และอุดร วงษ์ทับทิม (2546 : 251-252) กล่าวถึง "การบูรณาการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน" ภายใต้การประสานประโยชน์ของการพัฒนาด้านต่างๆ เข้าด้วยกัน

ครอบคลุมทั้งมิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ และมิติด้านสังคมและวัฒนธรรม อันเป็นการ
 ผลานการพัฒนาในด้านต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม ดังนี้

มิติด้านสิ่งแวดล้อม - มุ่งกระตุ้นชาวบ้านในชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการคุ้มครองด้านสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ และ ร่วมมือกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ระบุปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว เพื่อจำกัดการพัฒนาและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดยพยายามหลีกเลี่ยงให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

มิติด้านเศรษฐกิจ - มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว โดยนำฐานทรัพยากรซึ่งเป็นสินทรัพย์ร่วมหรือสมบัติสาธารณะมาเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยว มีการกระจายรายได้อย่างเสมอภาคและยุติธรรม โดยมีการประชุมปรึกษาหารือระดมความคิด สร้างฉันทานุมติกัน ว่า การพัฒนาพื้นที่ในชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่อย่างแท้จริง และชาวบ้านเข้าใจตรงกันว่า การท่องเที่ยวเป็นเพียงช่องทางหนึ่งในการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มิใช่มุ่งให้เป็นรายได้หลักของชุมชนแต่อย่างใด

มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม - มุ่งใช้กิจกรรมต่างๆ รองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม เพิ่มความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการจัดการในรูปของ 1) การก่อตั้งจุดประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยว 2) การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น 3) การรวบรวมภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมมุขปาฐะ และ 4) การจัดทำเอกสารเผยแพร่ด้านภูมิปัญญา

ทั้งนี้ ควรยึดความต้องการของชุมชนเป็นสำคัญ รวมทั้งคำนึงถึงความสามารถในการรองรับทางธรรมชาติ และความสามารถในการรองรับทางสังคม วัฒนธรรม อันเป็นทางเลือกใหม่ของการจัดการท่องเที่ยวที่สนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีการผลานการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจเข้ากับการพัฒนาด้านสังคม และการคุ้มครองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และเศรษฐกิจพอเพียง

Globe'90 Conference ซึ่งจัดขึ้นเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2533 ที่เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา (อ้างถึงใน ศรีพร สมบุญธรรม, 2536: 26) ได้สรุปลักษณะสำคัญที่ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดของการพัฒนา การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 6 ประการ คือ

1) การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ควรส่งเสริมและ
 พัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจัง ก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

อย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณูปโภค ที่มีอยู่

2) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

3) ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา ให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของการพัฒนาการท่องเที่ยว (Tourism Development Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น

4) การใช้วัสดุและผลผลิตจากท้องถิ่น ควรสนับสนุนการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นในการก่อสร้าง และการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่างๆ ของคนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่ง ทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

5) การกระจายรายได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่จะนำ รายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6) การจ้างงาน คุณภาพของงานสำหรับคนในท้องถิ่นควรเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว กล่าวคือ มุ่งส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(2542 : 201-203) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย โดยผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และความรักในทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมก่อน เพื่อสร้างจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังได้กล่าวเสริมว่า จิตสำนึก คือ การที่ผู้เกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยว มีความรักเกี่ยวกับระบบความเป็นไปของทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมจนกลายเป็นความหวงแหน แล้วจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมก็จะเกิดขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งแนวทางในการพัฒนาจิตสำนึกแบบยั่งยืนที่นิยมใช้กันมาก มี 4 แนวทาง คือ 1) การให้ความรู้ 2) การจัดทำสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว 3) การจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว และ 4) การจัดรายการท่องเที่ยวเดินป่า

ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2544 : 118-119) และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(2542: 6-8 และ 19-20) กล่าวถึง การประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือการประชุมที่กรุงริโอ เดอ จาไนโร ประเทศบราซิล (Rio Summit หรือ Earth Summit Conference) ที่มี

อนุสัญญา 1 ใน 5 ฉบับ คือ Agenda 21 กล่าวถึง การพัฒนาทุกประเภทต้องเป็น Sustainable Development (การพัฒนาที่ยั่งยืน) โดยได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า “เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท” การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ้างในบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ว่า “หมายถึง การท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดบริการอื่นๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีเป้าหมายสำคัญที่สุดในการพยายามที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จาก องค์ประกอบ 4 ประการ คือ

- 1) ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ชนบท- ธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
- 2) ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ชนบทธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
- 3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วน ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
- 4) ต้องชี้้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้นๆ

อร สีแพร (2544: 4-10) สรุปการที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า “คือการประกอบเครื่องให้ครบทุกอย่างซึ่งจะต้องคำนึงถึงเรื่องเดียวกัน มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน การรู้ถึงกันเป็นสิ่งสำคัญ และความสมดุลคือความยั่งยืน เพราะฉะนั้น องค์การหรือระบบที่จะยั่งยืนต้องเรียนรู้ได้และมีความถูกต้อง เมื่อจะมองระบบการท่องเที่ยวให้มีพลัง จะต้องมีการจินตนาการให้ใหญ่ นามาสั่งวัตถุประสงค์ของระบบการท่องเที่ยวจำนวน 10 ข้อ คือ

- 1) เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี และคุณค่าของการเป็นคนไทย
- 2) เพื่อกกระตุ้นการวิจัย
- 3) เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม
- 4) เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น
- 5) เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human Touch)
- 6) การสร้างและกระจายรายได้ อย่างเป็นธรรม
- 7) ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์
- 8) ให้การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาการศึกษา
- 9) ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม และ 10) พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจัดการที่ดีนั้นจะทำให้สิ่งที่เป็นไปได้ เป็นไปได้”

นอกจากนี้ ยังกล่าวเสริมด้วยว่า “การจะทำให้ระบบการท่องเที่ยวทั้ง 10 ประการ มีพลัง คือ การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared vision) ซึ่งถือว่าการจัดการสมัยใหม่ ถ้าคนมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน

ทั้งหมด เขาจะทำเองโดยไม่ต้องใช้คำสั่งและเขาจะรักในสิ่งนั้น ที่สำคัญคือต้องทำเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีการประชุมเคลื่อนไหวให้คนไทยทั้งหมดเข้ามาร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for All and All for Tourism) โดยที่การท่องเที่ยวต้องเป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหมด แล้วคนทั้งหมดต้องเข้ามาร่วมในเรื่องการท่องเที่ยวด้วยการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน เมื่อมีวิสัยทัศน์ร่วมแล้ว จะเกิดสิ่งต่างๆ ตามมา”

พจนา สวนศรี (2542) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยชุมชนเป็นฐาน” (Community Based Sustainable Tourism หรือ CBST) หมายถึง 1) การจัดการโดยชุมชน โดยคนในชุมชนมีจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว 2) ตั้งอยู่บนฐานความเข้มแข็งของชุมชน มีการผลิตที่พึ่งตนเอง มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน มีข้อดีของชุมชนที่สามารถเผยแพร่ได้ สร้างความรู้และความประทับใจได้ 3) ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยกระดับคุณภาพชีวิต ให้ประชาชนมีมาตรฐานชีวิตประจำวันดีขึ้น และมีรายได้เพิ่มขึ้น

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2549) ได้สรุปถึงความสอดคล้องและแตกต่างกันของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน-ขจัดปัญหาความยากจน (Sustainable Tourism-Eliminating Poverty) – UNWTO ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และ ระบบเศรษฐกิจแบบทวิวิถี (แบบ 2 ฐาน) (Dual tracks Economy) ของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในการที่จะใช้การท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาของประเทศ โดยมีเนื้อหาสำคัญดังนี้

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ 1) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ทำให้สังคม (หรือวัฒนธรรม) ยั่งยืน 2) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ทำให้สิ่งแวดล้อมยั่งยืน และ 3) การพัฒนา การท่องเที่ยวที่ทำให้เศรษฐกิจยั่งยืน ทั้ง 3 ประเด็นนี้ต้องเกิดดุลยภาพ เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสนองความต้องการและประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว ส่วนการขจัดปัญหาความยากจน (ซึ่งเป็นเป้าหมายหนึ่งของการพัฒนาในศตวรรษที่ 21 ของ UN) ในบริบทของไทย คือ 1) คนยากจนส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตร 2) เกษตรกรมีรายได้เฉพาะจากผลผลิต ซึ่งเสียเปรียบจากกลไกการตลาด ทำให้มีรายได้ไม่พอเพียง 3) แต่วิถีการเกษตรมีทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ที่มีคุณค่าและสามารถจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดมูลค่าเป็นรายได้เสริม ภาคเกษตรได้ ถ้าจัดให้มีการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้นได้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) หมายถึง 1) การทำอะไรเป็นเหตุ เป็นผล มีหลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติ 2) การทำอะไรแต่พอดี เดินสายกลาง และ

3) มีภูมิคุ้มกัน เศรษฐกิจพอเพียงใช้สติปัญญาเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งต่างกับเศรษฐกิจทุนนิยมที่ใช้กิเลส ความอยาก เป็นตัวกระตุ้น

การท่องเที่ยวชุมชนที่จะให้ยั่งยืน และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ก็คือ การทำการท่องเที่ยวตามแนวปรัชญาของพระเจ้าอยู่หัวฯ ไม่ใช่การท่องเที่ยวในเชิงธุรกิจ/การตลาดในลักษณะผู้ซื้อ ผู้ขาย ที่ผู้ซื้อเป็นพระเจ้า แต่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงลักษณะของผู้มาเยือนกับเจ้าของบ้าน ทำแต่พอดีด้วยเหตุด้วยผล เป็นเพียงรายได้เสริม และใช้ภูมิปัญญา ขนบประเพณี เป็นภูมิคุ้มกันสังคม สิ่งแวดล้อมก็จะยั่งยืน และมีรายได้ทางเศรษฐกิจมาเสริม

ระบบเศรษฐกิจแบบทวิวิถี (แบบ 2 ฤดู) (Dual tracks Economy) ของรัฐบาลนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร คือ 1) การส่งเสริมธุรกิจ / อุตสาหกรรม ที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันให้แข่งขันได้ในระดับโลกในลุ่มบน เช่น ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งเอเชีย 2) ส่งเสริมผู้ด้อยโอกาส คนยากจน คนชนบท เกษตรกร ที่ยังไม่มีขีดความสามารถในการแข่งขันได้ ให้มีโอกาสและมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เป็นเศรษฐกิจในลุ่มล่าง ซึ่งนอกเหนือจากรัฐส่งเสริมการท่องเที่ยวให้อยู่ในลุ่มบน แข่งขันในระดับสากล เป็นศูนย์กลางแห่งเอเชียแล้ว ก็น่าที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวสู่ภาคชนบท ภาคเกษตร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ เป็นการท่องเที่ยวชุมชนในลักษณะการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ในลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจในลุ่มล่างของรัฐบาลได้

ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นนโยบายที่สอดคล้องกัน คือ การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน ในลักษณะของผู้มาเยือนกับเจ้าของบ้าน ทำแต่พอดีด้วยเหตุด้วยผล มุ่งเน้นการจรรโลงและรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นภูมิคุ้มกันแก่ชุมชน และนำมาใช้เป็นรูปแบบใหม่เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ที่สำคัญคือต้องสร้างการมีส่วนร่วมร่วมกัน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมกับการบริหารงานองค์กรพัฒนาเอกชน และการสนับสนุนจากภาครัฐ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาจิตสำนึก การสร้างองค์ความรู้ให้เกิดความสมดุล ระหว่างการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการการท่องเที่ยวในลักษณะธุรกิจชุมชน เพื่อสามารถที่จะอำนวยประโยชน์ในการเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม และสังคมน้อยที่สุด

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาชุมชน

ประจวบ อมแก้ว (2543: 41-42) กล่าวถึงปัญหาของการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการขจัดปัญหาความขัดแย้ง มีอะไรต้องนำมาพูดคุยกัน ระดม

ความคิดเห็นเพื่อช่วยกันหาทางออกร่วมกัน ต้องมองเป็นองค์รวม.....โดยจริงๆ แล้ว การมีส่วนร่วม นั้น ไม่มีปัญหา หากมีการทำอย่างถูกต้องขั้นตอนจริงๆ แต่ส่วนหนึ่งที่ทำให้การมีส่วนร่วมมีปัญหา ก็คือ ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมที่ไม่ตรงกันทำให้เกิดช่องว่างขึ้น ดังนั้น จึงต้องมีการตกลงรูปแบบ ร่วมกัน และทำอย่างตรงไปตรงมา ไม่เช่นนั้น ความน่าเชื่อถือก็จะไม่เกิด เมื่อไม่เกิดครั้งหนึ่งแล้ว คราวต่อไปก็จะไม่น่าเชื่อถืออีก ดังนั้น สิ่งสำคัญที่ต้องทำตอนนี้คือ การให้ความรู้แก่ประชาชนก่อน เป็นประการแรก เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่สิทธิและบทบาทของตน การทำประชา พิจารณ์หรือการมีส่วนร่วมใดๆ ถึงแม้จะมีเป้าหมายที่เบี่ยงเบนไปบ้างแต่ก็จะไม่มากมายอย่างเช่น ในปัจจุบันนี้”

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2528: 22) ได้เสนอขั้นตอนของการมีส่วนร่วมจากประสบการณ์ ภาคสนามในประเทศไทยว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้นน่าจะมี 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวบ้าน - เป็น ส่วนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าชาวบ้านยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหา ด้วยตัวของเขาเองได้ กิจกรรมต่างๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะจะขาดความเข้าใจและมอง ไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ชาวบ้านเป็นผู้อยู่กับปัญหาและรู้จัก ปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่อาจมองปัญหาไม่ได้เด่นชัด เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาจึงเหมือน กระจกเงา ผู้คอยสะท้อนภาพให้ชุมชนมองเห็นและวิเคราะห์ปัญหาได้

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม - เป็นขั้นตอนต่อไปที่ขาดไม่ได้ เพราะการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนจะช่วยให้ชุมชนเข้าใจปัญหา พัฒนาประสบการณ์ ของตนเองและสามารถวางแผนได้ด้วยตนเองในที่สุด

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน - เป็นขั้นตอนที่ชุมชนสามารถ ลงทุนและปฏิบัติงานได้ อย่างน้อยจากแรงงานของตนเองเป็นขั้นต่ำสุดที่จะเข้าร่วมได้ จะทำให้ ชุมชนรู้จักคิดต้นทุนให้กับตัวเองในการดำเนินงานและจะระมัดระวังรักษากิจกรรมที่ทำขึ้น เพราะ จะมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ นอกจากนั้น การร่วมปฏิบัติงานด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การ ดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถจะดำเนินกิจกรรมชนิดนั้นด้วยตนเอง ต่อไปได้

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล - เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่าง ยิ่งเช่นกัน เพราะถ้าหากการติดตามและประเมินผลขาดการมีส่วนร่วม ชุมชนก็ไม่สามารถทราบว่ งานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ การผสมผสานระหว่างการประเมินจาก บุคคลภายนอกกับชุมชนน่าจะได้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์มากกว่า เพราะนอกจากจะเป็นการ

ประเมินแล้ว ยังแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในกระบวนการประเมิน และเป็นการเผยแพร่กิจกรรมออกไปสู่ชุมชนอื่นๆ ด้วย

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : อ้างในอรรถกร พันธ์เนตร, 2541) ได้ให้ความเห็นถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ว่า เป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวม ซึ่งได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน ครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคม ให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน
- 2) การมีส่วนร่วมสะท้อนการเข้าเกี่ยวข้องโดยสมัครใจและเป็นประชาธิปไตยในกรณีดังต่อไปนี้คือ การเอื้อให้เกิดความพยายามพัฒนา การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน และการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมาย กำหนดนโยบาย การวางแผน และการดำเนินการโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
- 3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ ไม่ว่าระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับ ชาติ จะช่วยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงสิ่งที่ประชาชนลงทุนลงแรงกับผลประโยชน์ที่ได้รับ
- 4) ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจผิดแผกแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ ของประเทศ นโยบาย และโครงสร้างการบริหาร รวมทั้ง ลักษณะเศรษฐกิจสังคมของประชากร การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการ แต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดกระบวนการ พัฒนาเพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ต่อประชาชน

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2543: 11-12) กล่าวว่า “องค์ประกอบที่สำคัญของการมีส่วนร่วม คือ ผู้ร่วมงานทุกฝ่ายต้องมีอุดมการณ์ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน” สำหรับประเด็นในการเข้าร่วมนั้น สามารถแบ่งแยกการมีส่วนร่วมได้หลายระดับ ตามความหนักเบาของการเกี่ยวข้องตั้งแต่ระดับต้น (ระดับ 1) ที่เข้าไปเตรียมการหรือจัดการอย่างเข้มเพื่อกระตุ้นให้คนเข้ามามีส่วนร่วม จนถึง ระดับสุดยอด (ระดับ 6) คือแบบสมัครใจ ประชาชนรับรู้ตระหนักและเคลื่อนไหวผลักดันให้ร่วมงานกันเอง โดยปราศจากการจัดตั้งใด ๆ

ชำนาญ วัฒนศิริ (2543: 24-26) กล่าวไว้ในวารสารพัฒนาชุมชน ว่า “กระบวนการพัฒนาชุมชน” คือ “กระบวนการพัฒนาประชาคมหรือความเป็นประชาคม ด้วยการทำให้เกิดการรวมตัวกัน การทำงานร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกัน และจะมีการจัดการ และการเอื้ออาทรต่อกันและกันของประชาชนในชุมชนขึ้นตามมา” กระบวนการที่จะพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งมีขั้นตอนโดยสรุป คือ

1. สร้างแนวคิดใหม่ให้กับผู้นำชุมชนที่จะเป็นกลุ่มแกนในการดำเนินการ
2. กลุ่มแกนร่วมกับประชาชนศึกษาศักยภาพของชุมชน

3. กลุ่มแกนร่วมกับประชาชน กำหนดแผนการพัฒนาชุมชน
4. กลุ่มแกนร่วมกับประชาชน ดำเนินกิจกรรมตามแผน
5. กลุ่มแกนร่วมกับประชาชน ติดตามและประเมินผล

การพัฒนาชุมชน เป็นการทำงานของนักพัฒนาที่เป็นคนนอกชุมชน หรือ กลุ่มแกนนำ หรือผู้นำชุมชน ซึ่งต้องสร้างความตระหนักให้กับประชาชนในปัญหาและความต้องการของชุมชน เพราะปัญหาชุมชนต้องแก้ด้วยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนเอง จึงจะสำเร็จ และจะทำให้ประชาชน (หรือ เรียกรวมๆ “ชุมชน”) เกิดการเรียนรู้ ความเอื้ออาทรต่อกัน และความคิดและความมั่นใจที่จะพึ่งตนเอง ซึ่งสุดท้ายจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ แต่ต้องภายใต้เงื่อนไข 2 ประการคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสูง และกิจกรรมร่วมกัน มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

ผู้ศึกษาพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญและจะขาดไปเสียไม่ได้ในการพัฒนาและจัดการดำเนินงานต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชน และ ชุมชนมีเป้าหมายร่วมกัน ต้องมีการร่วมคิด ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมดำเนินงาน ร่วมกันติดตามประเมินผล เพื่อสรุปและนำข้อบกพร่องต่างๆ มาพัฒนาปรับปรุงแก้ไข รวมทั้งร่วมกันรักษาแบ่งปันผลประโยชน์ การดำเนินการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอมีความสำคัญ และในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วมจะต้องเป็น ไปโดยความสมัครใจและความตั้งใจจริงของชุมชนอย่างแท้จริงการดำเนินกิจกรรมนั้น การมีส่วนร่วมจะต้องมีจุดประสงค์สำคัญในการให้ชุมชนได้ร่วมรับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับประชาชนทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

วิทยุर्थ สิมะโชติ (2543 : 111-112) ได้กล่าวถึง การจัดการโดยอาศัย “องค์กรแห่งการเรียนรู้” ว่า ผู้ที่รู้ปัญหาดีที่สุด คือ ผู้ปฏิบัติงาน และ ผู้ที่จะปรับปรุงงานได้ดีที่สุด คือ ผู้ที่รู้ปัญหาจริง วิธีการแก้ปัญหาและปรับปรุงงานแบบง่ายๆ และมีประสิทธิภาพ คือ การใช้เทคนิคการแก้ปัญหาแบบ QC (QC Problem Solving Technique) ที่อาศัยวงจรการแก้ปัญหา หรือ “วงจรเดมมิง” (Deming Cycle) ซึ่งรู้จักกันดีในรูปของ “วงจร PDCA” เป็นหลัก

เริ่มต้นด้วย P (Planning) คือ ต้องรู้เป้าหมายของการผลิตหรือบริการคืออะไร ตามด้วย D (Do) คือ ลงมือทำตามแผนงาน ทำตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ ตามด้วย C (Check) คือ ตรวจสอบผลลัพธ์ของการทำงานว่าได้งานตามแผนหรือไม่ โดยเปรียบเทียบผลผลิตที่ได้กับเป้าหมายที่วางไว้ว่า ทำได้มากกว่าหรือน้อยกว่าอย่างไรบ้าง ทำผิดหรือถูกมากน้อยเพียงใด

จากนั้น จึงตามด้วย A (Act) คือ กำหนดให้เป็นมาตรฐานหรือปรับปรุงงานให้ดีขึ้นต่อไป วงจร PDCA นี้ จะต้องหมุนรอบต่อไปเรื่อย ๆ แบบไม่มีวันหยุด ต้องทำกันเป็นวัฏจักร คือ ตั้งเป้าหมาย - ลงมือทำ - เปรียบเทียบผล - ปรับปรุงให้ดีขึ้น - ตั้งเป้าหมาย (รอบใหม่) - ลงมือทำ เรื่อยไป เป็นต้น วงจร PDCA จึงเป็นทั้งเทคนิคในการแก้ปัญหาและปรับปรุงงานไปพร้อมกัน การดำเนินการตามวัฏจักรหรือวงจร PDCA อย่างต่อเนื่องนี้ จะทำให้พนักงานเกิดการเรียนรู้ และสามารถสร้าง “องค์กรแห่งการเรียนรู้” ได้ในที่สุด

อำนาจ อธิระวิธ (2544: 324) ได้ให้ความเห็นตรงกันว่า “วงจร PDCA (plan-do-check-act circle) และการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (continuous quality improvement) เป็นเครื่องมือ ที่องค์กรคุณภาพนำไปใช้โดยจะทำการวางแผน (plan) ปฏิบัติ (do) ตรวจสอบ (check) และปรับปรุงแก้ไขงาน (act) ซึ่งจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการใช้วงจรนี้ไม่ใช่เพียงเพื่อความพยายามในการที่จะรักษาระดับของคุณภาพให้เป็นไปตามมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ที่กิจการกำหนดขึ้นเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ ใช้วงจร PDCA เพื่อปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

วิฑูรย์ สิมะโชติ (2543: 258) กล่าวว่า การปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ว่า เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญยิ่ง “การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร” ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการทำให้สินค้าหรือบริการมี คุณภาพมากขึ้นหรือดีขึ้นเรื่อยๆโดยไม่มีสภาพที่หยุดนิ่งคงที่หรือสภาพที่ดีที่สุด ต้องเชื่อว่าทุกอย่าง สามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นเสมอ รวมถึงคุณภาพชีวิตการทำงานที่จะดีขึ้นด้วย โดยหลักการสำคัญของ TQM มี 3 ประการ ต่อไปนี้

- 1) การมุ่งเน้นที่ลูกค้า ด้วยการยึดเอาการสร้างความปลอดภัยแก่ลูกค้าหรือการสนองตอบความต้องการของลูกค้าให้ได้เป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการองค์กร
- 2) การบริหารกระบวนการ มุ่งเน้นที่การบริหารจัดการการปรับปรุงกระบวนการ เพื่อผลิตสินค้าหรือให้บริการที่มีคุณภาพด้วยราคาที่เหมาะสมแก่ลูกค้า
- 3) การให้ทุกคนมีส่วนร่วม ด้วยการมุ่งเน้นให้ผู้บริหาร พนักงาน และผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดทุกคนมีส่วนร่วมในการปรับปรุงงานหรือปรับปรุงกระบวนการ เพื่อให้ทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของผลสำเร็จในการสร้างคุณภาพที่สามารถสร้างความพอใจให้แก่ลูกค้าได้

ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า การจัดการเป็นกระบวนการแบบต่อเนื่องเป็นวัฏจักรซึ่งมีความจำเป็นมากขึ้นทุกขณะ ความร่วมมือกันของทุกคนในองค์กรจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้เกิดการพัฒนาบุคลากร และปรับปรุงคุณภาพของสินค้าหรือการบริการให้ดียิ่งขึ้นไปเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

บนฐานแห่งความพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยให้คุณภาพของงานธุรกิจหรือกิจการใดๆ ก็
ดีได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น พร้อมกับคุณภาพชีวิตของการทำงานที่ดีขึ้นตามไปด้วย

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน (2540) ได้ทำการศึกษาศักยภาพชุมชนกับการ
ดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า การจัดการต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมชุมชน
การพึ่งพาตนเอง และเคารพในสิ่งแวดล้อม การสร้างอาชีพเสริม การสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยน
ความรู้กับชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการ เพื่อเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว รวมถึงการสร้างความรู้
ความเข้าใจกับประชาชน ภาครัฐ และความร่วมมือดำเนินงานกับภาครัฐ

ชาวลิต สิทธิฤทธิ์ (2544 : 15-19) กล่าวจากประสบการณ์วิจัย และทำงานด้านการ
จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ ต. กุ้งชิง อ. นบพิตำ จ. นครศรีธรรมราช เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
ของชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยสรุปได้ว่า การผลักดันเรื่องการท่องเที่ยวถือ
เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเอาไว้ การจัดการท่องเที่ยวของ
ชุมชนกุ้งชิง ได้รวมตัวกันในรูปแบบเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 8 หมู่บ้าน รวมกลุ่มล่องแก่ง
ของ อบต. อีก 1 กลุ่ม รวมเป็น 9 กลุ่ม สำหรับปัญหาของการจัดการท่องเที่ยว ในชุมชนที่มีความ
พร้อม มีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้ออยู่แล้ว ปัญหาที่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น คือ การจัดการต้องมา
จากรากหญ้า จากชาวบ้านจริง ๆ การที่เอารูปแบบข้างนอกมาใส่ให้ชุมชน เป็นความคิดแบบเก่า ๆ
ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว จะอยู่ได้ ต้องอาศัยนักท่องเที่ยวคุณภาพ และต้องมีกฎ กติกา ของชุมชน
เองพอสมควร ชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวต้องตั้งหลัก ตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน ต้องมีการประเมิน
ศักยภาพ ประเมินความพร้อม ประเมินขีดจำกัดของชุมชนด้วย การอาศัยเพียงสำนึกร่วมเฉพาะ
ชาวบ้านไม่พอแล้ว ต้องคิดว่า ทำอย่างไรให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมให้ได้ ต้องพยายามทำให้สิ่ง
ที่จะมากระทบจากข้างนอก สามารถปรับให้เข้ากับชุมชนให้ได้ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
จำเป็นต้องมีเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และขับเคลื่อนร่วมกัน ถ้าหากต่างคนต่างทำ จะอยู่
ไม่ได้

สินธุ์ สโรบล และอุดร วงษ์ทับทิม (2546 : 251-252) ได้แนะนำถึงวิธีในการพัฒนา
ความสามารถและเพิ่มศักยภาพของ “คน” ในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยาวชน ผู้จะเติบโต
ขึ้นมาเป็นบทบาทรับผิดชอบในการพัฒนาท้องถิ่นของตน เป็นต้นว่า การฝึกอบรมภาษาต่างประเทศ
เพื่อการสื่อสาร การถ่ายโอนความรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่นจากผู้อาวุโสสู่เยาวชนรุ่นใหม่ การ
เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เป็นต้น ประเด็นสำคัญของการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว
ก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์วัฒนธรรม

ประเพณีท้องถิ่น ภูมิปัญญาดั้งเดิม เกิดความรักและความสามัคคีในชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชน อีกทั้งนำไปสู่ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

คมสัน วาฤทธิ์ (2545) ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา ชุมชนลำนาว้า อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ผลของการศึกษาพบว่า มีองค์ประกอบสำคัญของศักยภาพ 4 ด้านที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ กัน ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ 1) ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการรักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 2) ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม 3) ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และ 4) ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดสรรผลประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยว โดยผลของการศึกษาพบว่า ศักยภาพของชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ สำหรับแนวทางแก้ไขที่ต้องกระทำโดยเร็วคือ การระดมความคิดเห็นจากคนในชุมชน แล้วจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมถึงการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ในการยกระดับศักยภาพของชุมชนเพื่อให้มีความสามารถในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป

ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2530) กล่าวในเอกสารสรุปการสัมมนา “ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่” จัดโดยศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ว่า จุดประสงค์ของการท่องเที่ยวนั้น ไม่ได้อยู่ที่การสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว ต้องตอบสนองการกระจายรายได้ของประชากรในพื้นที่ รวมทั้ง ก่อให้เกิดการสร้างงานในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย การท่องเที่ยวที่ดีมีความเหมาะสมและเป็นที่พึงประสงค์ มีปัจจัยองค์ประกอบสำคัญดังนี้ 1) ต้องไม่ทำลายศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่มองศิลปวัฒนธรรมว่าเป็นสินค้าและเอื้ออำนวยต่อการดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น 2) ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่น และ 3) ผู้มาเที่ยวและเจ้าของท้องถิ่นเกิดความเข้าใจอันดี เกิดมิตรภาพมีความสามัคคี และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่ใช่เพียงแค่ออกไปแล้วเปิดดูอัลบั้มเท่านั้น

ชาติชาย มณีกาญจน์ (2537) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดการกองทุนหมุนเวียน พบว่า องค์กรชุมชนมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งเริ่มต้นด้วยการเสริมสร้างจิตสำนึกของประชาชนให้ตระหนักและเข้าใจถึงปัญหา ให้ได้มีโอกาสร่วมคิดในประเด็นปัญหาต่างๆ และกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาตนเอง ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนปัจจัยเอื้อต่างๆ ในการแก้ปัญหานั้นๆ ประชาชนในชุมชนเองก็ได้รับประสบการณ์และมีความไว้วางใจที่ได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกันร่วมกับองค์กรชุมชนของเขาเอง ในฐานะที่

เป็นตัวแทนของประชาชนในการเอาชนะต่อปัญหาต่างๆ ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ ส่วนประเด็นของความคิดริเริ่มใหม่ๆ ควรต้องเริ่มต้นจากภายในชุมชนเอง องค์กรภายนอก (องค์กรของรัฐและเอกชน) จะมีบทบาทเป็นเพียงผู้ก่อให้เกิดการพัฒนา เปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ให้ข้อมูล ข่าวสารแก่ชุมชนเท่านั้น

สินธุ์ สโรบล และอุดร วงษ์ทับทิม (2546) ได้ประมวลองค์ความรู้จากประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือ โดยแบ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 5 บริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยขอล่าวโดยสรุปดังนี้

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน เน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นรวม ถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึก และความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีของตน สามารถอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น อันรวมไปถึงพัฒนาการของวัฒนธรรม จารีตประเพณี ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการจัดการ เน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่องานแวดล้อมและสังคม รวมทั้งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นให้การท่องเที่ยวมีการจัดการอย่างยั่งยืน ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกัน ซึ่งไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการและกิจกรรม เน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง ทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ โครงการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจมีการรวมตัวกันของชุมชนหลายๆ แห่ง สร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกัน เพื่อให้การบริหาร และการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อการจัดทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน โดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยในทางปฏิบัติ ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้อาจเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้าจนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติของการพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นความพยายามจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่น ควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกใหม่ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหลากหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจของชุมชน การจัดการทรัพยากรของชุมชน ทางเลือกในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการสร้างเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริงในชุมชนท้องถิ่น

สุจิตราภา พันธวิไล (2545) ศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาบ้านหล่อชา (อาข่า) ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาโดยสรุปพบว่า ด้านรูปแบบและวิธีการจัดการหมู่บ้านซึ่งมีการดำเนินงานในปัจจุบัน เป็นการทำงานร่วมกันในลักษณะของ “ธุรกิจชุมชน” รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมในอนาคต พบว่า องค์กรเพื่อการท่องเที่ยวของชุมชนจะต้องเป็นเอกเทศ ภายใต้การจัดการ 3 รูปแบบ โดยคำนึงถึงศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนในการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหลัก ผลการศึกษายังพบด้วยว่า สมาชิกของชุมชนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมโครงการต้องการรายได้จากนักท่องเที่ยวเพื่อยังชีพ มากกว่าที่จะต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตน เพราะ ประกอบกับสภาพความเป็นอยู่ที่บีบคั้นทำให้ชาวบ้านต้องการเงินเพื่อยังชีพ ส่งผลให้วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมเพื่อการค้า การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น มีแนวโน้มที่กำลังจะขาดหายไปในอนาคต เพราะ เยาวชนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านไม่ยอมรับ

โดยสรุปแล้ว จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า ศักยภาพของชุมชน ที่เริ่มจากความพร้อมด้านจิตสำนึกในการอนุรักษ์ต้นทุนทางสังคมและเศรษฐกิจของตน พร้อมทั้งจะเรียนรู้การวางแผนและการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนควรจะรวมตัวกันในรูปแบบเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และ พัฒนาความร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งสำคัญยิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ

ทุกคนในชุมชน โดยเฉพาะ เยาวชน ต้องเข้าใจว่าตนเป็นผู้ดูแลและสืบทอดวัฒนธรรม ต้องพัฒนาความรู้ ทักษะของการทำงาน ในรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอนอย่างสมัครใจ ต้องช่วยกันดูแลชุมชนของตนให้เข้มแข็ง ซึ่งจะส่งเสริมให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสุข มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมความเป็นวิถีชีวิตของตน นำมาซึ่งรายได้เสริมอย่างต่อเนื่อง ขจัดความยากจน สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบสำรวจ (Survey Research) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Method) ผสมผสานกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ในการวิจัยเชิงปริมาณนั้นสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ในการสำรวจข้อมูลขั้นพื้นฐานของชุมชนเพื่อวางแผนในการวิจัยเชิงคุณภาพอีกครั้งหนึ่ง ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) สำหรับข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion)

3.1 แหล่งข้อมูลและลักษณะข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากข้อมูล 2 ลักษณะ คือ

3.1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารทั้งในรูปแบบ หนังสือ ตำรา ผลงานทางวิชาการ ผลงานวิจัย และรูปแบบของข้อมูลจาก Internet อันเป็นข้อมูลที่จัดทำขึ้นโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนโยบาย นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา องค์กรต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ของจังหวัดเชียงราย

3.1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม (Questionnaires) จากการสำรวจศักยภาพขั้นพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และข้อมูลจากการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion)

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากรเป้าหมายในการศึกษาวิจัย คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาจากชุมชน 3 แห่ง จำนวน 2,667 คนโดยมีการเลือกพื้นที่ศึกษาตามชั้นภูมิ (Stratified Sampling) คือ พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับสูง ระดับปานกลาง และระดับต่ำ ซึ่งจำแนกตามจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปยังพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในจังหวัดเชียงราย ได้แก่

1.1) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับสูง พื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่เป้าหมาย คือ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากร 1,184 คน (<http://web.chiangrai.net/welcome.php?siteid=0349,2549>)

1.2) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับปานกลาง พื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่เป้าหมาย คือ หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลปาดัง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากร 832 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลปาดัง, 2549)

1.3) พื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวระดับต่ำ พื้นที่ที่เลือกเป็นพื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านพญาเลาญ ตำบลดับเต้า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากร 651 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลดับเต้า, 2549)

2) กลุ่มตัวอย่าง การเลือกกลุ่มตัวอย่างจะเลือกจากประชากรที่อยู่อาศัยใน 3 พื้นที่เป้าหมาย ประกอบธุรกิจ มีอาชีพ และมีหน้าที่การงานอยู่ในเขตพื้นที่เป้าหมายเท่านั้น ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Random Sampling) ด้วยการเข้าไปพื้นที่ศึกษา เข้าถึงบ้านที่ทำงาน และที่ประกอบอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง โดยไม่เจาะจงว่าเป็นกลุ่มใดหรือเป็นใคร แต่คำนึงถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษา จำนวนแบบสอบถามจะต้องมีความสมบูรณ์ของข้อมูลและคุณค่าของข้อมูลที่ได้ มีความเพียงพอที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของประชากรของแต่ละพื้นที่ได้ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 400 คน

3.2.2 วิธีการหาและสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

1) คำนวณหาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ คือ 400 คน ผู้ศึกษาได้เลือกผู้ให้ข้อมูลโดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sample)

การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง คำนวณได้โดยใช้สูตร ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

เมื่อ N = ขนาดของประชากร

n = ขนาดของตัวอย่าง

e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่กำหนดไว้ = 0.05

2) การสุ่มตัวอย่างจากจำนวนประชากรที่ศึกษาในพื้นที่เป้าหมาย 3 พื้นที่โดยใช้วิธีถ่วงน้ำหนักตามจำนวนประชากรที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ จำนวนประชากร 2,667 คน ต้องการเก็บตัวอย่าง 400 คน

คำนวณจำนวนกลุ่มตัวอย่าง ในแต่ละพื้นที่โดยคำนวณเทียบจากกลุ่มประชากรทั้งหมดดังนี้

หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากรทั้งหมด 1,184 คน กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา คือ จำนวน 179 คน

หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากรทั้งหมด 832 คน กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา คือ จำนวน 125 คน

บ้านพญาเลาญ ตำบลตับเต่า อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย จำนวนประชากรทั้งหมด 651 คน กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา คือ จำนวน 96 คน

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยและคณะจะใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ สามารถตอบคำถามการวิจัยได้ครบถ้วน อันจะนำสู่การตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ นำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสถิติ SPSS การรายงานผลข้อมูลเกี่ยวกับคำตอบแต่ละข้อ เป็นการแสดงหาค่าการแจกแจงความถี่ การกระจายร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของคำถามแต่ละข้อ (Standard deviation: SD)

3.3.1 การจัดระดับการประเมินศักยภาพของชุมชน โดยประเมินจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

1) การกำหนดข้อบ่งชี้การประเมินศักยภาพของชุมชน หรือ การมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้กำหนดข้อบ่งชี้ การประเมินศักยภาพของชุมชนหรือการมีส่วนร่วมของชุมชนจาก 17 Ingredients for Community Tourism Successes ของ Bill Baker (www.destinationbranding.com/articles/17Essentials.pdf) และ กลยุทธ์ในการจัดการพัฒนา และการมีส่วนร่วมของชุมชนจาก วีระพันธ์ชินวัตรและคณะ (2544 : 4 - 2, 4 - 3) และจากการให้นิยามศัพท์ของศักยภาพของชุมชน และจากเครื่องมือของการวิจัยคือ แบบสอบถาม

1.1) ข้อบ่งชี้ศักยภาพของชุมชนหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน มีดังนี้

1. วิธีการมีส่วนร่วม คือ ประเภทกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมกระทำมาน้อยเพียงใด

2. ความถี่ของการมีส่วนร่วม คือ จำนวนครั้งของการเข้าไปมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม

3. คุณภาพของการมีส่วนร่วม หรือ ผลจากการมีส่วนร่วม คือ การที่ชุมชนเข้าไปร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยเกิดจากความสมัครใจ การเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นทำให้เกิดผลอย่างไรบ้าง การตระหนักถึงผลประโยชน์หรือผลกระทบด้านลบต่อชุมชนโดยรวม

ดังนั้น กล่าวได้ว่าชุมชนจะมีศักยภาพมาก หรือ น้อย เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถเฉพาะบุคคลที่มีอยู่ในการแสดงความสามารถ นำความรู้ความสามารถ ความเข้าใจที่มีอยู่มาใช้ในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว นั่นคือ มีความเป็นผู้นำ และเป็นผู้ริเริ่มในการค้นหาปัญหา หาสาเหตุของปัญหา วางแผนดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นขั้นตอน ตัดสินใจ ร่วมลงทุน ปฏิบัติกิจกรรม ติดตามและประเมินผลกิจกรรมที่ทุกคนมีความคิดเห็นตรงกัน

1.2) ขั้นตอนของกระบวนการการมีส่วนร่วม จะประกอบด้วย 3 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นของการเป็นผู้นำ (Input) คือ การแสดงบทบาทของการเป็นผู้นำในการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวด้วยความสมัครใจ โดยการแสดงความคิดเห็น เสนอตัวเป็นผู้ริเริ่มในการวางหลักเกณฑ์ วางนโยบาย กฎเกณฑ์ กฎระเบียบ ในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

2. ขั้นของการปฏิบัติการ (Process) คือ การมีส่วนร่วม การให้ความร่วมมือ การร่วมดำเนินกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

3. ขั้นของการติดตาม ประเมินผล (Output) คือ ขั้นตอนของการแก้ปัญหา การพัฒนา การปรับปรุงแก้ไข การติดตามประเมินผลของการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อเอื้อผลประโยชน์แก่ชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม-วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งหาแนวทางป้องกัน หรือแก้ไขผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นกับชุมชน

2) การจัดระดับความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว (กัลยา วาณิชย์บัญชา, 2545: 35) โดยการใช้การคำนวณดังนี้

การคำนวณหาความกว้างของชั้น (Class Interval : I)

$$\begin{aligned} I &= \text{ความกว้างของชั้น} / \text{จำนวนชั้น} \\ &= (2-0) / 3 \\ &= 0.67 \end{aligned}$$

การแปลความหมายของระดับศักยภาพในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนและความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 แสดงระดับศักยภาพในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนและความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ค่าเฉลี่ย	ระดับความถี่ของการมีส่วนร่วม	ระดับความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
0.00 - 0.67	ไม่เคยมีส่วนร่วม	ไม่เข้าใจ
0.68 - 1.34	นานๆ ครั้ง	ไม่แน่ใจ
1.35 - 2.01	ทุกครั้ง	เข้าใจ

นอกจากนี้ ในการจัดระดับการประเมินศักยภาพของชุมชนจากประเด็นความหมายเพื่อสอบถามความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวนั้น ในบางประเด็นผู้วิจัยได้ให้ความหมายที่ถูกต้องเพียงบางส่วนเท่านั้น เพื่อต้องการทราบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจที่ถูกต้องแท้จริงเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหรือไม่ ประเด็นดังกล่าวคือ

- การเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวโดยที่นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์และ มีความสุข
- การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ สภาพแวดล้อม งานเทศกาล ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างรายได้หลักของชุมชน
- การเน้นคุณค่าและความโดดเด่นของสภาพแวดล้อม/ธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ซึ่งหากกลุ่มตัวอย่างตอบประเด็นความหมายเหล่านี้ด้วยความเห็นว่า เข้าใจในการแปลผลและวิเคราะห์ผล จะหมายความว่า กลุ่มตัวอย่างยังไม่มี ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องและดีพอ หรือกล่าวได้ว่า เข้าใจผิด

3.3.2 การจัดระดับการประเมินปัญหาและอุปสรรคของการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (อ้างแล้ว) โดยการใช้การคำนวณ ดังนี้

การคำนวณหาความกว้างของชั้น (Class Interval : I)

$$\begin{aligned}
 I &= \text{ความกว้างของชั้น} / \text{จำนวนชั้น} \\
 &= (3-0) / 4 \\
 &= 0.75
 \end{aligned}$$

การแปลความหมายของระดับปัญหาและอุปสรรคการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว ดังแสดงในตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 แสดงระดับปัญหาและอุปสรรคการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว

ค่าเฉลี่ย	ระดับปัญหาและอุปสรรคการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว
0.00 - 0.75	ไม่มีปัญหา
0.76 - 1.50	น้อย
1.51 - 2.25	ปานกลาง
2.26 - 3.00	มาก

3.3.3 การจัดระดับความต้องการของชุมชนในการวางแผน และจัดการการท่องเที่ยว (อ้างแล้ว) โดยการใช้การคำนวณ ดังนี้

การคำนวณหาความกว้างของชั้น (Class Interval : I)

$$\begin{aligned}
 I &= \text{ความกว้างของชั้น} / \text{จำนวนชั้น} \\
 &= (5 - 1) / 5 \\
 &= 0.8
 \end{aligned}$$

การแปลความหมายของระดับความต้องการของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวดังแสดงในตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 แสดงระดับความต้องการของชุมชนในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยว

ค่าเฉลี่ย	ระดับความต้องการของชุมชนในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยว
1.0 - 1.8	น้อยที่สุด
1.9 - 2.6	น้อย
2.7 - 3.4	ปานกลาง
3.5 - 4.2	มาก
4.3 - 5.0	มากที่สุด

3.3.4 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยการนำไปทดสอบหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย (Reliability Analysis) โดยอาศัยการคำนวณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows คำนวณหาค่า Alpha Coefficient (α) ของ Conbrach (Jum C.Nunnally, 1978: 245-246)

ตารางที่ 3.4 แสดงระดับความเชื่อมั่นของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

มาตรวัดด้านต่างๆ	ค่าความเชื่อมั่น (α)
1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว	0.9351
2. การประเมินปัญหาและอุปสรรคทางด้านกายภาพของชุมชน	0.8911
3. การประเมินปัญหาและอุปสรรคทางด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน	0.9331
4. ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	0.8639
5. ความต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน	0.9555
เครื่องมือทั้งฉบับ	0.9068

จากตารางที่ 3.4 เครื่องมือแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.9068 โดยแบ่งเป็นความเชื่อมั่นในเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว เท่ากับ 0.9351 การประเมินปัญหาและอุปสรรคทางด้านกายภาพของชุมชน 0.8911 การประเมินปัญหาและอุปสรรคทางด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน 0.9331 ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 0.8639 และ ความต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน 0.9555

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) ซึ่งรายงานเป็นการเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการจัดอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) ซึ่งประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เป็นความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านสภาพทั่วไปของพื้นที่และสภาพชุมชนในพื้นที่ศึกษา

ส่วนที่ 2 เป็นความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับปัญหา
การท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

ส่วนที่ 3 เป็นความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษา
เกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากเครื่องมือแบบสอบถาม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดอภิปรายกลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลอภิปรายตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาศักยภาพ ปัญหาและอุปสรรค ความต้องการ และเสนอแนะรูปแบบในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

1. ข้อมูลอธิบายศักยภาพของพื้นที่ ที่ทำการศึกษาที่ได้จากข้อมูลทุติยภูมิ
2. ข้อมูลที่ได้จากเครื่องมือแบบสอบถาม ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 และ ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และการประเมินการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว เป็นการวิเคราะห์เพื่อศึกษาศักยภาพในการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย โดยเน้นการวิเคราะห์ศักยภาพในการมีส่วนร่วมจากการใช้คุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถ ความคิดเห็น เฉพาะบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนในการประสานงาน สร้างความสัมพันธ์ และร่วมทำกิจกรรม ในการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

ส่วนที่ 3 เป็นข้อมูลการประเมินปัญหาและอุปสรรคของชุมชน ในด้านที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบของปัญหาและอุปสรรค ในการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา ตลอดจน ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยตนเองจากการใช้ศักยภาพที่มีอยู่

ส่วนที่ 4 และ ส่วนที่ 5 เป็นข้อมูลประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยว และการประเมินความต้องการของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อวิเคราะห์ถึงความต้องการของชุมชนในการวางแผน และการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน จังหวัดเชียงราย โดยผ่านการประเมินระดับความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

3. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การจัดอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 เป็นความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านสภาพทั่วไปของพื้นที่และสภาพชุมชนในพื้นที่ศึกษา

ส่วนที่ 2 เป็นความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับปัญหาการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษา

ส่วนที่ 3 เป็นความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านการท่องเที่ยว และข้อเสนอแนะ

ข้อมูลจากการศึกษาในข้อ 2 (ส่วนที่ 1 - 5) และในข้อ 4 (ส่วนที่ 1 - 3) จะถูกนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อให้ได้แนวทางในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว ตลอดจนกำหนดรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย บนรากฐานความต้องการของชุมชนและการปฏิบัติได้จริง

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการแยกวิเคราะห์ตามพื้นที่ที่ทำการศึกษา เพื่อให้สามารถทราบผลการวิเคราะห์ตามศักยภาพและความต้องการในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยวของแต่ละชุมชน จากกลุ่มประชากรทั้งหมด 2,667 คน มีผู้ตอบแบบสอบถามตามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน

4.1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

1) ข้อมูลจากการสำรวจศักยภาพของพื้นที่

เป็นข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเพื่ออธิบายให้เห็นศักยภาพของพื้นที่ศึกษา

1.1) ประวัติความเป็นมาของอำเภอเชียงของ

อำเภอเชียงของ (ที่ว่าการอำเภอเชียงของ, 2549) เคยรุ่งเรืองมากตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (เชียงแสน) เดิมชื่อ “เมืองขรราช” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “เมืองเชียงของ” การปกครองขึ้นกับเมืองนันทบุรี (น่าน) โดยผู้ครองนครน่าน ได้แต่งตั้งให้เจ้าอริยวงค์เป็นเจ้าเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.1805 และมีผู้ครองเมืองเชียงของสืบต่อกันมา จนถึงเจ้าเมืองคนสุดท้ายคือ พระยาจิตวงศ์วรยศรังษี ในปีพ.ศ.2453 (ร.ศ.129) และอำเภอเชียงของ ได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นกับจังหวัดเชียงราย โดยแต่งตั้งพระยาจิตวงศ์วรยศรังษี เป็นนายอำเภอคนแรกของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ในปี พ.ศ.2457

พื้นที่อำเภอเชียงของ (บริษัท พอล คอนซัลแตนท์ จำกัด, 2544 : 4-186) มีพื้นที่ทั้งหมด 837 ตารางกิโลเมตร มีภูมิประเทศเป็นภูเขาทางตอนเหนือ ทางตะวันออกและตะวันตก มีระดับความสูง 500 -1,000 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล โดยมีพื้นที่ราบลุ่มตรงกลาง ที่ราบเชิงเขาและที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขง มีระดับความสูงเฉลี่ย 395 เหนือระดับน้ำทะเล พื้นที่ภูเขาประมาณร้อยละ 55 ของพื้นที่ อยู่ทางด้านตะวันตกและตะวันออกของอำเภอ

1.2) ที่ตั้งอาณาเขตอำเภอเชียงของ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นอาณาเขต
ทิศใต้	ติดต่อกับตำบลยางหอม อำเภอขุนตาล และตำบลแม่ต้า อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นอาณาเขตและติดต่อกับอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับตำบลแม่ต้า อำเภอพญาเม็งราย ตำบลปงน้อย กิ่งอำเภอคอยหลวง และตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

1.3) แหล่งท่องเที่ยว อำเภอเชียงของมีสถานที่ท่องเที่ยวดังนี้

(1) ท่าเรือน้ำลึกและท่าเรือบั้ง เป็นจุดผ่านแดนถาวรระหว่างประเทศไทยกับสปป.ลาว ริมฝั่งแม่น้ำโขง สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว ได้ชัดเจน นักท่องเที่ยวสามารถข้ามไปฝั่ง สปป.ลาวได้ระหว่างเวลา 06.00-18.00 น. โดยใช้บัตรผ่านแดนชั่วคราว(เฉพาะชาวไทย) ชาวต่างประเทศจะต้องขอวีซ่า ค่าข้ามเรือคนละ 20 บาท ค่าธรรมเนียมเข้าเมืองสปป.ลาว (ค่าเหยียบแผ่นดิน) 2 ดอลลาร์สหรัฐ (เงินบาท 100 บาท) ท่าเรือบั้ง มีวัตถุประสงค์หลักสำหรับขนส่งสินค้าระหว่างอำเภอเชียงของ กับเมืองห้วยทรายของสปป.ลาว โดยทางสปป.ลาวมีท่าเรือบั้ง และ ผ่านด่านแดนระดับจังหวัด ส่วนท่าเรือน้ำลึกมีประโยชน์สำหรับการขนส่งสินค้าและนักท่องเที่ยวไปยังเมืองหลวงพระบางของ สปป.ลาว

(2) บ้านหาดไคร้ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 ตำบลเวียง เคยเป็นสถานที่จับปลาบึกในแม่น้ำโขง ด้วยความร่วมมือกันระหว่างประเทศไทยและสปป.ลาว เคยกระทำเป็นประจำทุกปีในระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม แต่ปัจจุบันได้ยกเลิกการจับปลาบึกแล้ว เพราะปลาบึกมีปริมาณลดลงมาก จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์ปลาบึกไว้ในแม่น้ำโขงก่อนที่จะสูญพันธุ์

(3) บ้านหาดบ้าย อยู่ระหว่างเส้นทางเชียงแสน-เชียงของ ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงของประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านไทยลื้อที่ยังคงขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม โดยเฉพาะฝีมือการทอผ้าที่มีชื่อเสียง

(4) บ้านศรีดอนชัย ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลศรีดอนชัย เป็นหมู่บ้านที่มีชุมชนไทยลื้ออาศัยและรวมตัวกันเป็นกลุ่มสตรีทอผ้าศรีดอนชัย ซึ่งมีฝีมือและผลงานสวยงาม

(5) จุดชมวิวยุทธยาธารมาน ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยเย็น ตำบลริมโขง บนทางหลวง 1129 (เชียงของ-เชียงแสน) เป็นจุดชมวิวยุทธยาธารมานแม่น้ำโขง แบ่งพรมแดนประเทศไทยกับสปป.ลาว มีศาลาพักผ่อนและซุ้มพักผ่อนท่องเที่ยว

(6) บ้านห้วยเม็ง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงของไปทางทิศเหนือ ประมาณ 3 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 1290 (เชียงของ-เชียงแสน) เป็นศูนย์ซื้อขายส้มสีทองที่สำคัญมากแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ มีน้ำตกบ้านห้วยเม็ง ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร ใกล้บ้านห้วยเม็งมาทางตัวอำเภอมีหมู่บ้านขมุ ซึ่งน่าจะได้รับการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้

1.4) งานเทศกาลประเพณี งานเทศกาลที่สำคัญของอำเภอเชียงของได้แก่ เทศกาลกินปลาข้าว และอนุรักษ์แพรวพันทันธิ์ปลาบึก โดยจัดขึ้นที่บ้านหาดไคร้ ช่วงวันที่ 18 เมษายน - 30 พฤษภาคม ในช่วงระยะเวลางานจะมีการบวงสรวงปลาบึก มีพิธีแห่นางเรือและแข่งเรือยาว ทั้งชาวไทยและชาวสปป.ลาวในโอกาสเทศกาลสงกรานต์ด้วย

1.5) สินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึก ของฝาก มีผ้าทอไทยลื้อ ส้มสีทอง (ส้มเขียวหวาน) และส้มโอ

2) ข้อมูลจากเครื่องมือแบบสอบถาม

2.1) ข้อมูลทั่วไป

ปัจจัยส่วนบุคคล

เป็นการศึกษาพื้นฐานความรู้ทั่วไป และพื้นฐานทางด้านศักยภาพเฉพาะบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ลักษณะข้อมูลทั่วไปเป็นข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ สถานที่กำเนิด ระยะเวลาอาศัยในหมู่บ้านห้วยเวียง รายได้ ความสามารถพิเศษที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และระดับการศึกษา จากประชากรทั้งหมด 1,184 คน ข้อมูลนี้รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 179 คน นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Window – Version 10 โดยการใช้สถิติเชิงพรรณนา ในการแจกแจงความถี่ และการกระจายร้อยละ ผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวน ร้อยละของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง

n = 179 คน

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	109	60.90
หญิง	70	39.10
อายุ		
15-20 ปี	9	5.0
21-30 ปี	27	15.1
31-40 ปี	60	33.5
41-50 ปี	47	26.3
51-60 ปี	32	17.9
60 ปี ขึ้นไป	4	2.2
อาชีพ		
เกษตรกรรวม	1	0.6
รับราชการ	8	4.5
ค้าขาย	68	38.0
รับจ้าง	60	33.5
ไม่ประกอบอาชีพ	11	6.1
อื่นๆ	31	17.3
สถานที่กำเนิด		
อำเภอเชียงของ	141	78.8
อำเภอเทิง	1	0.6
อื่นๆ	37	20.7
ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน		
1-5 ปี	3	1.7
6-10 ปี	14	7.8
11-15 ปี	12	6.7
มากกว่า 16 ปี	150	83.8
รายได้ต่อเดือน		
น้อยกว่า 1,000 บาท	22	12.3
1,001 - 3,000 บาท	42	23.5
3,001 - 6,000 บาท	74	41.3

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
6,001 - 9,000 บาท	19	10.6
มากกว่า 9,001 บาท	22	12.3
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้ศึกษา	9	5.0
ประถมศึกษา	86	48.0
มัธยมศึกษา	39	21.8
ปวส./ปวช./อนุปริญญา	11	6.1
ปริญญาตรี	28	15.6
ปริญญาโท	4	2.2
อื่นๆ	2	1.1

จากตารางที่ 4.1 กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่หมู่บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จำนวน 179 คน ลักษณะศักยภาพพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างมีดังนี้

1. เพศ กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นชาย จำนวน 109 คน (ร้อยละ 60.90) หญิงจำนวน 70 คน (ร้อยละ 39.10)

2. อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 31-40 ปี มีจำนวน 60 คน (ร้อยละ 33.50) รองลงมาคือ อายุ 41-50 ปี จำนวน 47 คน (ร้อยละ 26.30) และ อายุ 51-60 ปี จำนวน 32 คน (ร้อยละ 17.90) ตามลำดับ

3. อาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย มีจำนวน 68 คน (ร้อยละ 38.0) รองลงมาคืออาชีพ รับจ้าง มีจำนวน 60 คน (ร้อยละ 33.5) และ ไม่ได้ประกอบอาชีพ มีจำนวน 11 คน (ร้อยละ 6.1)

4. สถานที่กำเนิด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดในพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ อำเภอเชียงของ จำนวน 141 คน (ร้อยละ 78.80) รองลงมาคือ อำเภอเทิง จำนวน 1 คน (ร้อยละ 0.60) นอกนั้นเป็นสถานที่อื่น จำนวน 37 คน (ร้อยละ 20.70)

5. ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง มากกว่า 16 ปี มีจำนวน 150 คน (ร้อยละ 83.8) รองลงมาคือ อาศัยเป็นเวลา 6-10 ปี มีจำนวน 14 คน (ร้อยละ 7.8) และระยะเวลา 11-15 ปี มีจำนวน 12 คน (ร้อยละ 6.7) ตามลำดับ

6. รายได้ต่อเดือน กลุ่มตัวอย่าง มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 6,692.18 บาท และส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 3,001-6,000 บาท มีจำนวน 74 คน (ร้อยละ 41.3) รองลงมาคือ รายได้ต่อเดือน ระหว่าง 1,001-3,000 บาท มีจำนวน 42 คน (ร้อยละ 23.5)

7. ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษา ในระดับประถมศึกษา จำนวน 86 คน (ร้อยละ 48.00) รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 39 คน (ร้อยละ 21.80) และระดับปริญญาตรี จำนวน 28 คน (ร้อยละ 15.60) ตามลำดับ ที่น่าสนใจคือในหมู่บ้านหัวเวียง มีกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาสูงระดับปริญญาโท จำนวน 4 คน (ร้อยละ 2.20)

8. ความสามารถพิเศษ กลุ่มตัวอย่าง 179 คน มีความสามารถพิเศษในด้าน การตรวจสอบบัญชีด้วยตาเปล่า ประกอบอาหารพื้นเมือง ดนตรีไทย ดนตรีพื้นเมือง รำไทย ดนตรีสากล ความสามารถทางภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ และการขับเรือ

2.2) ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยวของชุมชน จังหวัดเชียงราย

การสำรวจการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ศักยภาพในการมีส่วนร่วมจากการใช้คุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถเฉพาะบุคคลของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ในการประสานงาน สร้างความสัมพันธ์ และร่วมทำกิจกรรมในการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความถี่			ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการมีส่วนร่วม
	ทุกครั้ง (ร้อยละ)	นาน ๆ ครั้ง (ร้อยละ)	ไม่เคย (ร้อยละ)			
1. ชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมวางแผน และจัดการท่องเที่ยว	20 (11.2)	84 (46.9)	75 (41.9)	0.69	0.66	นาน ๆ ครั้ง
2. แลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็น ในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยวกับที่ประชุมหมู่บ้าน	18 (10.1)	82 (45.8)	79 (44.1)	0.66	0.65	ไม่เคยมีส่วนร่วม
3. เสนอแนวคิดใหม่ในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวไปยังหัวหน้าหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	34 (19.0)	53 (29.6)	92 (51.4)	0.68	0.78	นาน ๆ ครั้ง
4. ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน	34 (19.0)	57 (31.8)	88 (49.2)	0.70	0.77	นาน ๆ ครั้ง
5. ร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับหมู่บ้าน	25 (14.0)	67 (37.4)	87 (48.6)	0.65	0.71	ไม่เคยมีส่วนร่วม
6. ช่วยแก้ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวกับที่ประชุมหมู่บ้าน	23 (12.8)	79 (44.1)	77 (43.0)	0.70	0.69	นาน ๆ ครั้ง
7. ช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ	24 (13.4)	63 (35.2)	92 (51.4)	0.62	0.71	ไม่เคยมีส่วนร่วม
8. ร่วมกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับนโยบายของท้องถิ่น	27 (15.1)	49 (27.4)	103 (57.5)	0.58	0.74	ไม่เคยมีส่วนร่วม
9. ร่วมจัดตั้งกลุ่มหรือกรรมการเพื่อวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว	24 (13.4)	63 (35.2)	92 (51.4)	0.62	0.71	ไม่เคยมีส่วนร่วม
10. เสนอตัวท่านเองหรือเสนอผู้ที่ท่านเห็นว่าเหมาะสม เพื่อเข้าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน	18 (10.1)	66 (36.9)	95 (53.1)	0.57	0.67	ไม่เคยมีส่วนร่วม
11. ร่วมปฏิบัติงานตามแผนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน	19 (10.6)	82 (45.8)	78 (43.6)	0.67	0.66	ไม่เคยมีส่วนร่วม
12. ร่วมกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี และ รักษา สภาพแวดล้อมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว	42 (23.5)	81 (45.3)	56 (31.3)	0.92	0.74	นาน ๆ ครั้ง
13. ร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยว	31 (17.3)	71 (39.7)	77 (43.0)	0.74	0.74	นาน ๆ ครั้ง
14. บริจาคเงินหรือสิ่งของเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว	40 (22.3)	81 (45.3)	58 (32.4)	0.90	0.74	นาน ๆ ครั้ง
15. ร่วมดูแลรักษา และแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของชุมชน	32 (17.9)	73 (40.8)	74 (41.3)	0.77	0.73	นาน ๆ ครั้ง

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

16. ร่วมติดตาม ประเมินผลกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้จัดขึ้น	17 (9.5)	65 (36.3)	97 (54.2)	0.55	0.66	ไม่เคยมีส่วนรวม
ค่าเฉลี่ย				0.69		นาน ๆ ครั้ง

จากตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการวางแผน และจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ พบว่า โดยภาพรวม กลุ่มตัวอย่าง ผู้ตอบแบบสอบถามมีส่วนร่วมกับการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว ด้วยความถี่ในระดับ **นาน ๆ ครั้ง** (ค่าเฉลี่ย 0.69) โดยพิจารณาเรียงลำดับตามระดับค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมในระดับนาน ๆ ครั้ง จากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

- การมีส่วนร่วมกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี และ รักษาสภาพแวดล้อมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 0.92)
- การบริจาคเงินหรือสิ่งของเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว
- การร่วมดูแลรักษาและแบ่งปันผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวของชุมชน
- การร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยว
- การร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน
- การช่วยแก้ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวกับที่ประชุมหมู่บ้าน
- การชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมวางแผนและจัดการท่องเที่ยว และ
- การเสนอแนวคิดใหม่ในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวไปยังหัวหน้าหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง (ค่าเฉลี่ย 0.68)

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความเห็นในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชนว่าอยู่ในระดับ**ไม่เคยมีส่วนรวม** ในหลายกิจกรรม ซึ่งสามารถเรียงตามระดับค่าเฉลี่ยของการ**ไม่เคยมีส่วนรวม**จากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

- การร่วมปฏิบัติงานตามแผนการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน (ค่าเฉลี่ย 0.67)
- การแลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็นในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวท่องเที่ยวกับที่ประชุมหมู่บ้าน การร่วมปฏิบัติงานตามแผนการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน

- การร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับหมู่บ้าน
- การช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ
- การร่วมจัดตั้งกลุ่มหรือกรรมการเพื่อวางแผนและจัดการการท่องเที่ยว
- การมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับนโยบายของท้องถิ่น
- การเสนอตัวเองหรือเสนอผู้ที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อเข้าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน
- การมีส่วนร่วมติดตาม ประเมินผล กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ชุมชนได้จัดขึ้น (ค่าเฉลี่ย 0.55)

2.3) การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินปัญหาและอุปสรรคของ

ชุมชน

การสำรวจได้แบ่งศึกษาเป็น 2 ด้านคือ การศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชนและสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาและอุปสรรค และเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยตนเองจากการใช้ศักยภาพที่มีอยู่

ก. การประเมินลักษณะทางกายภาพของชุมชน ผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของ ปัญหาและอุปสรรคด้านกายภาพของชุมชนหมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ

ลักษณะทางกายภาพ ของชุมชน	สภาพปัญหา				ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับของ ปัญหาและ อุปสรรค
	มาก	ปาน กลาง	น้อย	ไม่มีปัญหา			
1. ระบบไฟฟ้า	4 (2.2)	26 (14.5)	35 (19.6)	114 (63.7)	0.55	0.82	ไม่มีปัญหา
2. ระบบประปา	6 (3.4)	28 (15.6)	31 (17.3)	114 (63.7)	0.59	0.87	ไม่มีปัญหา
3. ระบบโทรศัพท์	6 (3.4)	27 (15.1)	52 (29.1)	94 (52.5)	0.69	0.85	ไม่มีปัญหา
4. การกำจัดขยะ มูลฝอย	30 (16.8)	34 (19.0)	47 (26.3)	68 (38.0)	1.15	1.11	น้อย
5. น้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำสำหรับเพื่อ การเกษตร	4 (2.2)	21 (11.7)	43 (24.0)	111 (62.0)	0.54	0.79	ไม่มีปัญหา
6. การบุกรุกที่สาธารณะ	4 (2.2)	23 (12.8)	51 (28.5)	101 (56.4)	0.61	0.80	ไม่มีปัญหา
7. ปัญหาที่ดินประกอบอาชีพ	10 (5.6)	31 (17.3)	36 (20.1)	102 (57.0)	0.72	0.94	ไม่มีปัญหา
8. ปัญหาที่อยู่อาศัย	5 (2.8)	32 (17.9)	38 (21.2)	104 (58.1)	0.65	0.87	ไม่มีปัญหา
9. ปัญหาความสะดวกในการ เดินทาง	7 (3.9)	27 (15.1)	54 (30.2)	91 (50.8)	0.72	0.86	ไม่มีปัญหา
10. ความปลอดภัยของชุมชน	3 (1.7)	35 (19.6)	41 (22.9)	100 (55.9)	0.67	0.85	ไม่มีปัญหา
ค่าเฉลี่ย					0.69		ไม่มีปัญหา

จากตารางที่ 4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินลักษณะทางกายภาพของชุมชนพบว่า

ผลจากการศึกษาในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามด้านลักษณะทางกายภาพหรือโครงสร้างพื้นฐานทั้งหมดของพื้นที่ศึกษา โดยเฉลี่ยพบว่า อยู่ในระดับ**ไม่มีปัญหา** (ค่าเฉลี่ย 0.69) และไม่น่าจะมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้สามารถเรียงลำดับความสำคัญของการที่ชุมชนไม่มีปัญหาด้านลักษณะทางกายภาพ จากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ดังนี้คือ ปัญหาที่ดินประกอบอาชีพ ปัญหาความสะดวกในการเดินทาง ระบบโทรศัพท์ ความปลอดภัยของชุมชน

ปัญหาที่อยู่อาศัย การบุกรุกที่สาธารณะ ระบบประปา ระบบไฟฟ้า และ น้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำสำหรับเพื่อการเกษตร

อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความเห็นด้วยว่า ชุมชนมีปัญหาด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ แต่มีความรุนแรงของปัญหาในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 1.15) คือ การกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนอยู่บ้างเป็นบางครั้ง

ข. การประเมินสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของปัญหาและอุปสรรคด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง อำเภอเชียงของ

สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน	สภาพปัญหา				ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับของปัญหาและอุปสรรค
	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่มีปัญหา			
1. ความขัดแย้งระหว่างครอบครัวหรือบุคคล	3 (1.7)	33 (18.4)	58 (32.4)	85 (47.5)	0.74	0.81	ไม่มีปัญหา
2. ความขัดแย้งของบุคคลกับแกนนำหมู่บ้าน	9 (5.0)	26 (14.5)	61 (34.1)	83 (46.4)	0.78	0.88	น้อย
3. รายได้ของสมาชิกชุมชนมีความเพียงพอต่อการดำรงชีวิต	20 (11.2)	34 (19.0)	70 (39.1)	55 (30.7)	1.11	0.97	น้อย
4. ระดับการศึกษาของคนในชุมชน	13 (7.3)	38 (21.2)	70 (39.1)	58 (32.4)	1.03	0.91	น้อย
5. ทุกระเบียบเพื่อการควบคุมดูแลชุมชน	9 (5.0)	36 (20.1)	71 (39.7)	63 (35.2)	0.95	0.87	น้อย
6. การดูแลสุขภาพของชุมชน	11 (6.1)	41 (22.9)	68 (38.0)	59 (33.0)	1.02	0.90	น้อย
7. ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมของชุมชน	11 (6.1)	34 (19.0)	58 (32.4)	76 (42.5)	0.89	0.92	น้อย
8. ความร่วมมือของชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ	15 (8.4)	32 (17.9)	56 (31.3)	76 (42.5)	0.92	0.97	น้อย
9. การบริจาคเงินเข้ากองทุนเพื่อจัดทำกิจกรรม	11 (6.1)	30 (16.8)	62 (34.6)	76 (42.5)	0.87	0.91	น้อย
10. ความภูมิใจในสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่น	20 (11.2)	30 (16.8)	45 (25.1)	84 (46.9)	0.92	1.04	น้อย
ค่าเฉลี่ย					0.92		น้อย

จากตารางที่ 4.4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยด้านสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน พบว่ามีเพียงประเด็นเดียวที่กลุ่มตัวอย่างให้ความเห็นว่าอยู่ในระดับ**ไม่มีปัญหา** คือ ความขัดแย้งระหว่างครอบครัวหรือบุคคล (ค่าเฉลี่ย 0.74)

ส่วนผลการศึกษาโดยรวม กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นว่า ชุมชนมีปัญหาและอุปสรรคด้านสภาพความเป็นอยู่โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ**น้อย** (ค่าเฉลี่ย 0.92) ซึ่งสามารถนำมาพิจารณาเรียงลำดับความสำคัญของปัญหาและอุปสรรค ตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ

- รายได้ของสมาชิกชุมชนมีความเพียงพอกับการดำรงชีวิต
- ระดับการศึกษาของคนในชุมชน
- การดูแลสุขภาพของชุมชน
- กฎระเบียบเพื่อการควบคุมดูแลชุมชน
- ความร่วมมือของชุมชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- ความภูมิใจในสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมของชุมชน
- การบริจาคเงินเข้ากองทุนเพื่อจัดทำกิจกรรม
- ความขัดแย้งของบุคคลกับแกนนำหมู่บ้าน

ค. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรค

อื่นๆ ที่พบ คือ

- ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยราชการ
- ขาดการสนับสนุน หรือการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากภาครัฐ
- การจัดระเบียบเรียบร้อยของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำเฉพาะเมื่อมีข้าราชการระดับสูงมาเยือนเท่านั้น
- ปัญหาความเห็นแก่ตัวของบริษัททัวร์
- ชมรมการท่องเที่ยวขาดความเข้มแข็ง ไม่มีประสิทธิภาพ เห็นแก่ประโยชน์ของพวกเขา
- แสงสว่างในยามค่ำคืนจากไฟกิ่งไม่เพียงพอ มีไฟกิ่งแต่ขาดการดูแลรักษา
- อัตราการเกิดอุบัติเหตุมีบ่อยครั้ง
- ปัญหาด้านการติดต่อทางโทรศัพท์ ขาดสัญญาณการติดต่อ

2.4) การสำรวจข้อมูลความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

เป็นการสำรวจเพื่อประเมินว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่ในระดับใด มีประเด็นใดบ้างที่ เข้าใจ ไม่แน่ใจ หรือ ไม่เข้าใจ ผลการสำรวจดังแสดงในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของหมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ

การท่องเที่ยว คือ	ระดับความเข้าใจ			ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับของความเข้าใจ
	เข้าใจ	ไม่แน่ใจ	ไม่เข้าใจ			
1. การคำนึงถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในแหล่งท่องเที่ยว	99 (55.3)	72 (40.2)	8 (4.5)	1.51	0.58	เข้าใจ
2. การมีนักท่องเที่ยวมาที่หมู่บ้านของท่าน เพื่อดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของชาวบ้าน	89 (49.7)	83 (46.4)	7 (3.9)	1.46	0.57	เข้าใจ
3. การมีนักท่องเที่ยวมาที่ชุมชนเพื่อพูดคุยกับชาวบ้าน	108 (60.3)	62 (34.6)	9 (5.0)	1.55	0.59	เข้าใจ
4. การมีนักท่องเที่ยวมาทำบุญไหว้พระที่วัด หรือไปทำพิธีทางศาสนาของตนในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา	102 (57.0)	70 (39.1)	7 (3.9)	1.53	0.57	เข้าใจ
5. การมีชุมชนจากหมู่บ้านอื่นเดินทางมาพักค้างแรมเป็นการชั่วคราวในหมู่บ้านของท่าน	90 (50.3)	79 (44.1)	10 (5.6)	1.45	0.60	เข้าใจ
6. การเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยที่นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์และมีความสุข	118 (65.9)	53 (29.6)	8 (4.5)	1.61	0.57	เข้าใจ
7. การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ สภาพแวดล้อม งานเทศกาล ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างรายได้หลักของชุมชน	115 (64.2)	56 (31.3)	8 (4.5)	1.60	0.58	เข้าใจ
8. การเน้นคุณค่า และ ความโดดเด่นของสภาพแวดล้อม ธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน	117 (65.4)	49 (27.4)	13 (7.3)	1.58	0.63	เข้าใจ
9. การเน้นการเรียนรู้ ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติที่มีอยู่ในปัจจุบัน ให้ยังคงมีอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน	110 (61.5)	59 (33.0)	10 (5.6)	1.56	0.60	เข้าใจ
10. การสร้างประสบการณ์ธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยวมากกว่าด้านอื่น	102 (57.0)	68 (38.0)	9 (5.0)	1.52	0.59	เข้าใจ
ค่าเฉลี่ย				1.54		เข้าใจ

จากตารางที่ 4.5 ผลการสำรวจความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่าง ในภาพรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ตอบแบบสอบถามมีความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยว (ค่าเฉลี่ย 1.54) ในประเด็นต่างๆ รวม 6 ประเด็น โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยของความเข้าใจในแต่ละประเด็น จากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ

- การเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวโดยที่นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์และ มีความสุข
- การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ สภาพแวดล้อม งานเทศกาล ประเพณี และวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างรายได้หลักของชุมชน
- การเน้นคุณค่าและความโดดเด่นของสภาพแวดล้อม/ธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
- การเน้นการเรียนรู้ ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติที่มีอยู่ในปัจจุบันให้ยังคงมีอยู่ถึงรุ่นลูกหลาน
- การมีนักท่องเที่ยวมาที่ชุมชนเพื่อพูดคุยกับชาวบ้าน
- การมีนักท่องเที่ยวมาทำบุญไหว้พระที่วัดหรือไปทำพิธีทางศาสนาของตนในวันสำคัญต่างๆ ทางศาสนา
- การสร้างประสบการณ์ธรรมชาติให้แก่นักท่องเที่ยวมากกว่าด้านอื่น
- การคำนึงถึงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในแหล่งท่องเที่ยว
- การมีนักท่องเที่ยวมาที่หมู่บ้านของท่านเพื่อดูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันของชาวบ้าน
- การมีชุมชนจากหมู่บ้านอื่นเดินทางมาพักค้างแรมเป็นการชั่วคราวในหมู่บ้าน

ข้อสังเกต - การที่กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับความเข้าใจนั้น กลุ่มตัวอย่างยังมีความเข้าใจผิดอยู่ในหลายประเด็น เนื่องจาก บางคำถามเป็นความหมายของการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยและคณะได้ให้ความหมายไว้อย่างถูกต้องเพียงบางส่วนเท่านั้น จึงสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างจากหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ ยังไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องและดีพอ

2.5) การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการวางแผน และจัดการ ท่องเที่ยวของชุมชน

เป็นการสำรวจที่แสดงถึง ความต้องการของชุมชนในการจัดการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำไปใช้ในการจัดรูปแบบของการท่องเที่ยวของชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินงานและแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง เมื่อมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นอันเนื่องจากการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังแสดงในตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับของความต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน หมู่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ

ความต้องการ	ระดับความต้องการ					ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความต้องการ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
ร่วมคิด ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา								
1. ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมตัดสินใจเพื่อวางแผน และจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชน	40 (22.3)	53 (29.6)	63 (35.2)	20 (11.2)	3 (1.7)	3.60	1.01	มาก
2. กำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการ ในวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเคร่งครัด	22 (12.3)	52 (29.1)	78 (43.6)	25 (14.0)	2 (1.1)	3.37	0.91	ปานกลาง
3. กำหนดว่าชุมชนควรจะรับนักท่องเที่ยวได้เท่าใดโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลท่องเที่ยว	37 (20.7)	51 (28.5)	60 (33.5)	29 (16.2)	2 (1.1)	3.51	1.03	มาก
4. ป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยวสู่ชุมชน ทั้งด้านสังคม-วัฒนธรรม สภาพ-แวดล้อม และเศรษฐกิจ	34 (19.0)	57 (31.8)	60 (33.5)	25 (14.0)	3 (1.7)	3.53	1.01	มาก
5. วางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม	31 (17.3)	54 (30.2)	65 (36.3)	24 (13.4)	5 (2.8)	3.46	1.02	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย						3.49		มาก
ร่วมปฏิบัติ ร่วมดำเนินงาน								
6. เผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน	44 (24.6)	44 (24.6)	66 (36.9)	21 (11.7)	4 (2.2)	3.58	1.05	มาก
7. ร่วมจัดตั้งคณะกรรมการดูแลการท่องเที่ยวในชุมชน	37 (20.7)	47 (26.3)	70 (39.1)	22 (12.3)	3 (1.7)	3.52	1.01	มาก

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ความต้องการ	ระดับความต้องการ					ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับความต้องการ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
8. ชักชวนเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว	33 (18.4)	49 (27.4)	64 (35.8)	30 (16.8)	3 (1.7)	3.44	1.03	ปานกลาง
9. ชักชวนภาคเอกชนและภาครัฐ เพื่อร่วมกันคิด วางแผนและจัดการการท่องเที่ยว	41 (22.9)	40 (22.3)	65 (36.3)	28 (15.6)	5 (2.8)	3.47	1.09	ปานกลาง
10. ส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวและจิตสำนึกการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว	47 (26.3)	50 (27.9)	59 (33.0)	20 (11.2)	3 (1.7)	3.66	1.04	มาก
11. เตรียมความพร้อมให้ชุมชน โดยเฉพาะ เยาวชนให้รู้จักการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว	49 (27.4)	53 (29.6)	51 (28.5)	23 (12.8)	3 (1.7)	3.68	1.06	มาก
12. ช่วยบริหารจัดการเงินเพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชนของท่าน	48 (26.8)	40 (22.3)	71 (39.7)	16 (8.9)	4 (2.2)	3.63	1.04	มาก
ค่าเฉลี่ย						3.57		มาก
ร่วมติดตาม ประเมินผล								
13. ติดตาม ประเมินผล การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว	29 (16.2)	36 (20.1)	88 (49.2)	21 (11.7)	5 (2.8)	3.35	0.98	ปานกลาง
14. แสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาจากการท่องเที่ยว	37 (20.7)	43 (24.0)	67 (37.4)	26 (14.5)	6 (3.4)	3.44	1.08	ปานกลาง
15. ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดจากชุมชนกับนักท่องเที่ยว	39 (21.8)	43 (24.0)	67 (37.4)	26 (14.5)	4 (2.2)	3.49	1.06	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย						3.43		ปานกลาง
ร่วมรักษาและ แบ่งปัน ผลประโยชน์								
16. มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาผลประโยชน์ของชุมชน	41 (22.9)	39 (21.8)	68 (38.0)	26 (14.5)	5 (2.8)	3.47	1.08	ปานกลาง
17. มีส่วนร่วมในการแบ่งปันรายได้ ที่โปร่งใส ชัดเจน	38 (20.2)	37 (20.7)	67 (37.4)	30 (16.8)	7 (3.9)	3.39	1.11	ปานกลาง
18. ติดตาม ประเมินผลการใช้งบประมาณ ของคณะกรรมการหมู่บ้าน ในการจัดการ และ พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน	32 (17.9)	29 (16.2)	81 (45.3)	31 (17.3)	6 (3.4)	3.28	1.05	ปานกลาง

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ค่าเฉลี่ย						3.38		ปานกลาง
* ค่าเฉลี่ยความต้องการของชุมชน ทั้ง 4 ด้าน						3.50		มาก

จากตารางที่ 4.6 การวิเคราะห์ความต้องการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชนในหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านหัวเวียง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ

ผลการศึกษาโดยรวมของความต้องการทั้ง 4 ด้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.47) โดยเรียงลำดับความต้องการตามค่าเฉลี่ยโดยภาพรวมของแต่ละด้าน จากมากไปหาน้อย ดังนี้ คือ ความต้องการในการร่วมปฏิบัติและร่วมดำเนินงาน เป็นอันดับแรก (ค่าเฉลี่ย 3.57) รองลงมา คือ ต้องการร่วมคิด ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา (ค่าเฉลี่ย 3.51) ต้องการร่วมติดตามประเมินผล (ค่าเฉลี่ย 3.43) และ ต้องการร่วมแบ่งปัน ผลประโยชน์ (ค่าเฉลี่ย 3.38) ตามลำดับ

จากผลการศึกษา เพื่อพิจารณารายละเอียดความต้องการของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละด้าน สามารถเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการตามค่าเฉลี่ยโดยภาพรวม ตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ดังต่อไปนี้

ความต้องการในการร่วมปฏิบัติและร่วมดำเนินงาน อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.57) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความต้องการเป็น 2 ระดับ:

- ความต้องการ ในระดับมาก ได้แก่ ต้องการเตรียมความพร้อมให้ชุมชน โดยเฉพาะ เยาวชน ให้รู้จักการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว เป็นอันดับแรก (ค่าเฉลี่ย 3.68) รองลงมา คือ ส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยว และจิตสำนึกการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ต้องการช่วยบริจาคเงินเพื่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ในชุมชน ต้องการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน และ ต้องการร่วมจัดตั้งคณะกรรมการดูแลการท่องเที่ยวในชุมชน ตามลำดับ

- ความต้องการ ในระดับปานกลาง ได้แก่ ชักชวนภาคเอกชนและภาครัฐเพื่อร่วมกันคิดวางแผนและจัดการท่องเที่ยว เป็นอันดับแรก (ค่าเฉลี่ย 3.47) รองลงมา เป็นความต้องการชักชวนเพื่อนบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว

ความต้องการร่วมคิด ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.49) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีความต้องการเป็น 2 ระดับ:

- ความต้องการ ในระดับมาก ได้แก่ ต้องการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมตัดสินใจ เพื่อวางแผนและจัดการท่องเที่ยว เป็นอันดับแรก (ค่าเฉลี่ย 3.60) รองลงมา คือ ต้องการป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนทั้งด้านสังคม-วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมและเศรษฐกิจ รวมทั้ง ต้องการกำหนดว่าชุมชนควรจะรับนักท่องเที่ยวได้เท่าใด โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวตามลำดับ

- ความต้องการ ในระดับปานกลาง ได้แก่ ต้องการร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.46) และ ต้องการกำหนดกฎเกณฑ์หรือมาตรการในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างเคร่งครัด

ต้องการร่วมติดตาม ประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.43) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนต้องการช่วยแก้ปัญหาที่เกิดจากชุมชนกับนักท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก (ค่าเฉลี่ย 3.49) รองลงมาคือ ต้องการแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาจากการท่องเที่ยว และ ต้องการติดตามประเมินผลการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ตามลำดับ

ความต้องการร่วมรักษาและแบ่งปันผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.38) ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาผลประโยชน์ของชุมชน เป็นอันดับแรก (ค่าเฉลี่ย 3.47) รองลงมาคือ มีส่วนร่วมในการแบ่งปันรายได้ ที่โปร่งใส ชัดเจน และ ต้องการติดตามประเมินผลการใช้งานของคณะกรรมการหมู่บ้านในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน ตามลำดับ

2.6) ความต้องการและข้อเสนอแนะอื่นๆของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชน คือ

- มีความต้องการให้หน่วยราชการควบคุมดูแลในเรื่องการท่องเที่ยว และสร้างผลประโยชน์แก่ชุมชน
- ควรประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอเชียงของให้มากกว่านี้
- สร้างสิ่งดึงดูดใจในการชักชวนนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับด้านวัฒนธรรม ประเพณี
- การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพที่พร้อมรับนักท่องเที่ยว
- ควรรักษาความสะอาดและตกแต่งบริเวณริมน้ำโขงให้สวยงามด้วยการปลูกต้นไม้รอบๆ บริเวณ
- ควรผลิตไกด์ให้มีความรู้ในเรื่องแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเชียงของ

- ควรจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวในช่วงฤดูฝนบ้าง
- ต้องการให้มีการปรับปรุง ซ่อมแซมถนน และสร้างสะพานข้ามน้ำโขง แห่งใหม่
- ต้องการให้มีนิคมอุตสาหกรรม

4.1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลในพื้นที่หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

1) ข้อมูลสำรวจศักยภาพของพื้นที่

1.1) ประวัติอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

อำเภอพาน ในช่วงก่อน ร.ศ.126 เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในการปกครอง นครลำพูน (<http://chiangrai.police.go.th/paan.htm> , 2549) มีเจ้าผู้ครองเรียกว่า “พ่อเมือง” ขึ้นตรงต่อเจ้าผู้ครองนครลำพูน มีที่ตั้งอยู่ที่บ้านฝ่งต้น ซึ่งปัจจุบันคือที่ตั้งของ หมู่ 8 ตำบลม่วงคำ ร.ศ. 126 (พ.ศ.2450) ทางราชการได้เปลี่ยนการปกครองแบบ “พ่อเมือง” มาเป็นการปกครองแบบ ส่วนภูมิภาค โดยตั้งเป็นกิ่งอำเภอเรียกว่า “กิ่งอำเภอเมืองพาน” มีปลัดอำเภอ ทำหน้าที่เป็นหัวหน้า กิ่งอำเภอมาเป็นหัวหน้าปกครองขึ้นตรงต่ออำเภอเมืองเชียงรายจังหวัดเชียงราย ที่ทำการยังตั้งอยู่ที่เดิม คือที่บ้านฝ่งต้น ร.ศ.127 (พ.ศ.2451) กิ่งอำเภอเมืองพาน ได้โอนขึ้นอยู่กับอำเภอแม่ใจ จังหวัดเชียงราย แทนการขึ้นอยู่กับอำเภอเมืองเชียงราย เหตุเพราะอยู่ใกล้อำเภอแม่ใจ สะดวกแก่ราษฎรที่มาติดต่อราชการ ร.ศ.131 (พ.ศ.2455) กิ่งอำเภอเมืองพาน ได้ยกฐานะเป็นอำเภอเมืองพาน จังหวัดเชียงราย ยุบอำเภอแม่ใจ (คงเหลือเฉพาะสถานีตำรวจ) และบางส่วนของอำเภอเมือง จังหวัดเชียงรายตอนใต้มาขึ้นอยู่กับการปกครองอำเภอเมืองพาน โดยย้ายที่ทำการจากบ้านฝ่งต้น มาตั้งที่ตำบลเมืองพาน อาศัยพลับพลาที่ประทับ (ซึ่งได้สร้างมาตั้งแต่ ร.ศ.124) ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ขณะดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร เป็นที่ทำการอำเภอเมืองพาน ต่อมา พ.ศ.2492 นายกมล สุทนต์ นายอำเภอเมืองพาน ได้ร่วมกับข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และพ่อค้าประชาชน ได้จัดสร้างที่ทำการอำเภอเมืองพาน เป็นตึกสองชั้น ชั้นล่างเป็นตึกชั้นบนเป็นไม้ แทนพลับพลาที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ซึ่งชำรุดทรุดโทรม และเปิดทำการเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2493 ต่อมา พ.ศ.2515 สมัย นายสมเกียรติ เกียรติสัมฤทธิ์ เป็นนายอำเภอได้รับงบประมาณ จำนวน 90,000 บาท (เก้าหมื่นบาทถ้วน) จากกระทรวงมหาดไทย มาบูรณะซ่อมแซมให้แข็งแรงสวยงามและได้เปลี่ยนชื่อ “ อำเภอเมืองพาน “ เป็น “ อำเภอพาน “ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพราะคำว่า เมือง ไปตรงกับอำเภอเมืองเชียงราย ซึ่งเป็นที่ตั้งของศาลากลาง

จังหวัด ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2540 อำเภอพาน ได้รับงบประมาณให้จัดสร้างที่ทำการใหม่แทนหลังเดิม และได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เปิดที่ทำการ เดือน พฤษภาคม 2541

1.2) ที่ตั้ง

อยู่ทางตอนใต้อำเภอเมืองเชียงราย มีพื้นที่ประมาณ 1,023 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 8.76 ของพื้นที่จังหวัดเชียงราย

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขต อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
ทิศใต้	ติดต่อกับเขต อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขต อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขต อำเภอแม่สรวย อำเภอเวียง- ป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และติดต่อกับเขต อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

1.3) ลักษณะภูมิประเทศ

ประกอบด้วยพื้นที่ราบเป็นจำนวนมาก ประมาณร้อยละ 65 ของพื้นที่ ในปี พ.ศ.2543 มีเทือกเขาสลับซับซ้อนเป็นแนวทางยาว ทิศตะวันตกเป็นที่ราบเหมาะสำหรับการเพาะปลูก โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอพานมีสภาพพื้นดินดี อุดมสมบูรณ์ อากาศชั้นมีลมน้ำธรรมชาติ และคลองชลประทานผ่านหลายพื้นที่ การคมนาคมเกือบทุกหมู่บ้านสามารถใช้ได้ตลอดฤดูกาล

1.4) อำเภอพาน มีประชากร 134,456 คน หรือร้อยละ 10.7 ของประชากรจังหวัด ซึ่งมีจำนวนมากเป็นอันดับ 2 ของจังหวัด รองจากอำเภอเมือง ประชากรในอำเภอมีกลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มชาวเขาน้อย สำหรับในแง่เศรษฐกิจอำเภอพานนับว่ามีความสำคัญพอสมควร

1.5) สภาพพื้นที่ที่รับผิดชอบ มีจำนวน 15 ตำบล 181 หมู่บ้าน คือ ตำบลเมืองพาน มี 18 หมู่บ้าน ตำบลแม่เย็น มี 8 หมู่บ้าน ตำบลดอยงาม มี 11 หมู่บ้าน ตำบลแม่เย็น มี 13 หมู่บ้าน ตำบลแม่ฮ้อย มี 16 หมู่บ้าน ตำบลสันติสุข มี 7 หมู่บ้าน ตำบลเจริญเมือง มี 16 หมู่บ้าน ตำบลสันมะเค็ด มี 16 หมู่บ้าน ตำบลทรายขาว มี 12 หมู่บ้าน ตำบลป่าหุ้ง มี 15 หมู่บ้าน ตำบลสันกลาง มี 12 หมู่บ้าน ตำบลธารทอง มี 8 หมู่บ้าน ตำบลทานตะวัน มี 9 หมู่บ้าน ตำบลม่วงคำ มี 13 หมู่บ้าน ตำบลเวียงห้า มี 6 หมู่บ้าน

1.6) สถานที่ท่องเที่ยวของตำบลป่าหุ้ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

(1) วัดพระธาตุสามดวง - ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 และ 14 ตำบลป่าหุ้ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าหุ้ง อยู่ห่างจากที่ว่าการ

การอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 6 กิโลเมตร โดยธาตุแต่ละดวงจะเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของพระอรหันต์ มีบรรยากาศและทัศนียภาพที่สวยงาม การคมนาคมสะดวก มีถนนลาดยางถึงพระธาตุองค์ที่ 1 และ 2 ส่วนองค์ที่ 3 ต้องเดินขึ้นบันไดไปอีก 10 เมตร สามารถขึ้นไปสักการะและชมทิวทัศน์ได้ตลอดทั้งปี อยู่ใกล้ชุมชน โดยทุกๆ ปี จะมีประเพณี 9 เป็งในเดือนมิถุนายนของทุกปี ซึ่งจะจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การละเล่น มหรสพ ฯลฯ เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

(2) วัดห้วยประสิทธิ์ - ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 12 บ้านห้วยประสิทธิ์ ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร ภายในวัดมีอุทยานการศึกษาพระพุทธศาสนา

(3) อ่างเก็บน้ำแม่ปอน - อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 บ้านทุ่งมะฝาง ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตกประมาณ 8 กิโลเมตร มีทิวทัศน์ที่สวยงามและนักท่องเที่ยวนิยมไปเที่ยวพักผ่อนและตกปลา

(4) น้ำตกห้วยแห้ง - อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 10 บ้านทุ่งมะฝาง ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตกประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นน้ำตกชั้นเดียว บริเวณข้างล่างน้ำตกเป็นแอ่งน้ำบริเวณกว้าง ในฤดูแล้งน้ำในลำห้วยจะแห้งเป็นแอ่งๆบางแห่งมีน้ำไหล บางแห่งน้ำซึมหายไปในพื้นที่ดิน

(5) ถ้ำผาโขง - อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตกประมาณ 6 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถ้ำหินปูนมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปี สามารถเดินทะลุเข้าไปเที่ยวได้ถึงหลังถ้ำ ระยะทางประมาณ 70 เมตร สามารถเข้าเที่ยวชมได้ทั้งปี

(6) ถ้ำน้ำลอด - อยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตกประมาณ 18 กิโลเมตร ลักษณะเป็นถ้ำหินปูน มีน้ำไหลออกมาจากถ้ำตลอดปี ช่องน้ำที่ไหลมามีความกว้างขนาด 50 เซนติเมตร สามารถเที่ยวชมได้ตลอดทั้งปี

(7) หน่วยจัดการต้นน้ำแม่งา - อยู่ในเขตของบ้านจัวเฒ่า หมู่ที่ 7 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฟานไปทางทิศตะวันตกประมาณ 35 กิโลเมตร ลักษณะเป็นป่าสน ภูมิอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ในฤดูหนาวจะมีทะเลหมอกที่สวยงาม มีบ้านพักรับรองสำหรับนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวประมาณ 1 กิโลเมตรจะไปถึงยอดเขาที่มีลานกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร นักท่องเที่ยวสามารถกางเต็นท์นอนชมแสงไฟของ

อำเภอพานและชมทะเลหมอกในตอนเช้า จากยอดเขาเดินลงไปประมาณ 1 กิโลเมตร จะพบน้ำตกขุนวังที่สวยงาม อาชีพชาวบ้านจะปลูกข้าวสาลี และอีกประมาณ 14 กิโลเมตรจะถึงอำเภอแม่สรวย

2) ข้อมูลจากเครื่องมือแบบสอบถาม

2.1) ข้อมูลทั่วไป

ปัจจัยส่วนบุคคล

เป็นการศึกษาพื้นฐานความรู้ทั่วไป และพื้นฐานด้านศักยภาพเฉพาะบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง ลักษณะข้อมูลทั่วไปเป็นข้อมูลเกี่ยวกับ เพศ อายุ อาชีพ สถานที่กำเนิด ระยะเวลาอาศัยในหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง รายได้ ความสามารถพิเศษที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และระดับการศึกษา จากประชากรทั้งหมด 882 คน ข้อมูลนี้รวบรวมได้จากกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 125 คน นำมาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Window – Version 10 โดยการใช้สถิติเชิงพรรณนา ในการแจกแจงความถี่ และการกระจายร้อยละ ผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 แสดงจำนวน ร้อยละ ของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย

n = 125 คน

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	45	36.0
หญิง	80	64.0
อายุ		
21-30 ปี	8	6.4
31-40 ปี	28	22.4
41-50 ปี	36	28.8
51-60 ปี	19	15.2
60 ปี ขึ้นไป	34	27.2
อาชีพ		
เกษตรกรรม	62	49.6
รับราชการ	1	0.8
ค้าขาย	27	21.6
รับจ้าง	27	21.6
ไม่ประกอบอาชีพ	1	0.8
อื่นๆ	7	5.6
สถานที่เกิด		
อำเภอฟาน	117	93.6
อื่นๆ	8	6.4
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน		
1-5 ปี	1	0.8
6-10 ปี	2	1.6
11-15 ปี	3	2.4
มากกว่า 16 ปี	119	95.2
รายได้		
น้อยกว่า 1,000 บาท	19	15.2
1,001-3,000 บาท	70	56.0
3,001-6,000 บาท	34	27.2
6,001-9,000 บาท	2	1.6

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้ศึกษา	20	16.0
ประถมศึกษา	80	64.0
มัธยมศึกษา	22	17.6
ปริญญาตรี	3	2.4

จากตารางที่ 4.7 กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่หมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอฟาน จังหวัด เชียงราย จำนวน 882 คน ลักษณะศักยภาพพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างมีดังนี้

- เพศ กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นหญิง จำนวน 80 คน (ร้อยละ 64.0) ชายจำนวน 45 คน (ร้อยละ 36.0)

- อายุ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอายุ 41-50 ปี มีจำนวน 36 คน (ร้อยละ 28.8) รองลงมาคือ อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 34 คน (ร้อยละ 27.2) และ อายุ 31-40 ปี จำนวน 28 คน (ร้อยละ 22.4) ตามลำดับ

- อาชีพ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จำนวน 62 คน (ร้อยละ 49.6) รองลงมาคือ ค้าขาย และ รับจ้าง มีจำนวน 27 คน เท่ากัน หรือร้อยละ 21.6

- สถานที่กำเนิด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดในพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ อำเภอฟาน จำนวน 117 คน (ร้อยละ 93.6)

- ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในพื้นที่ปัจจุบันมากกว่า 16 ปี มีจำนวน 119 คน (ร้อยละ 95.2) รองลงมาคือ อาศัยอยู่มาเป็นเวลา 11-15 ปี มีจำนวน 3 คน (ร้อยละ 2.4)

- รายได้ กลุ่มตัวอย่างมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 2,832.00 บาท และส่วนใหญ่มีรายได้ต่อเดือนอยู่ระหว่าง 1,001-3,000 บาท จำนวน 70 คน (ร้อยละ 56.0) รองลงมาคือ รายได้อยู่ระหว่าง 3001-6000 บาท จำนวน 34 คน (ร้อยละ 27.2)

- ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา ในระดับประถมศึกษา จำนวน 80 คน (ร้อยละ 64.0) รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 22 คน (ร้อยละ 17.6) และ ไม่ได้รับการศึกษา มีจำนวน 20 คน (ร้อยละ 16.0)

- ความสามารถพิเศษ กลุ่มตัวอย่าง 125 คน มีความสามารถพิเศษในด้านการจักรสานเครื่องใช้ในครัวเรือน และไม้กวาด การประกอบอาหารพื้นเมือง ขนมไทย และด้านคอมพิวเตอร์

2.2) ผลการสำรวจการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการวางแผน และ จัดการ ท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

การสำรวจกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย จำนวน 125 คน กับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการวิเคราะห์ศักยภาพในการมีส่วนร่วมจากการใช้ความรู้ ความสามารถเฉพาะบุคคลของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา ในการประสานงาน สร้างความสัมพันธ์ และร่วมทำกิจกรรมในการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน โดยผลการวิเคราะห์ ดังแสดงในตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 แสดงจำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มตัวอย่างหมู่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลป่าหุ่ง อำเภอพาน

การมีส่วนร่วมของชุมชน	ความถี่			ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ระดับการมีส่วนร่วม
	ทุกครั้ง (ร้อยละ)	นาน ๆ ครั้ง (ร้อยละ)	ไม่เคย (ร้อยละ)			
1. ชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมวางแผนและจัดการท่องเที่ยว	12 (9.6)	27 (21.6)	86 (68.8)	0.41	0.66	ไม่เคยมีส่วนร่วม
2. แลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็น ในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวกับที่ประชุมหมู่บ้าน	10 (8.0)	47 (37.6)	68 (54.4)	0.54	0.64	ไม่เคยมีส่วนร่วม
3. เสนอแนวคิดใหม่ในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยวไปยังหัวหน้าหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง	7 (5.6)	28 (22.4)	90 (72.0)	0.34	0.58	ไม่เคยมีส่วนร่วม
4. ร่วมวางแผนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน	5 (4.0)	23 (18.4)	97 (77.6)	0.26	0.53	ไม่เคยมีส่วนร่วม
5. ร่วมตัดสินใจเพื่อเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับหมู่บ้าน	6 (4.8)	19 (15.2)	100 (80.0)	0.25	0.53	ไม่เคยมีส่วนร่วม
6. ช่วยแก้ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวกับที่ประชุมหมู่บ้าน	5 (4.0)	19 (15.2)	101 (80.8)	0.23	0.51	ไม่เคยมีส่วนร่วม